

ITE - paikalla 1

Petri
Martikainen
Lohikäärme
Kuva:
Jaanus Heinla
- Contemporary Folk
Art Centre, Tallinn

4

Sivo 2-3
Kaarina
Staudinger-
Loppukaarre
Kuva:
Jorma Staudinger

ITE - paikalla [sisällys]

ITE - paikalla

Seppo Knuuttila: <i>Tekemisen paikat</i>	8-9
Aivar Jürgenson: <i>Kotipaikka ja kotimaa. Esimerkkejä Virossa.</i>	10-14
Erkki Pirtola: <i>Varsinais-ITE. Esimerkkejä Suomesta.</i>	15-31
Jaana Saario: <i>Herkkää realismia – Kirsti Mäki</i>	32-35
Jaana Saario: <i>Luonnon kuuntelija – Veikko Mellanen</i>	36-41

LAAJENNUKSIA

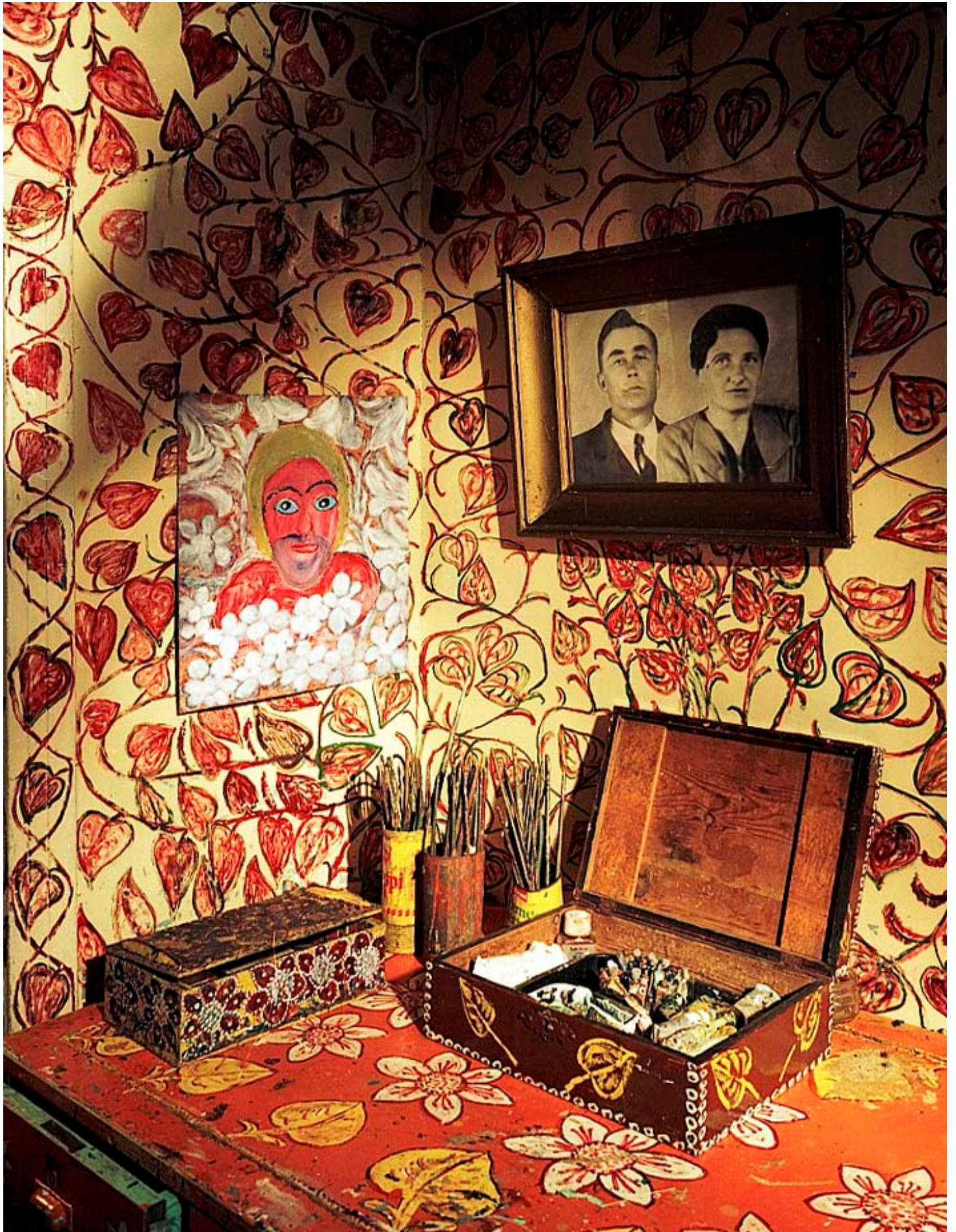
Rauni Ollikainen: <i>Seuranäyttämön metsä- ja maisemakulissit</i>	42-47
Markus Virtanen: <i>Renessanssi-ITE – valokuvaaja Olavi Virtanen</i>	48-50
Jaana Saario: <i>Nöyrä onnenonkija – Petri Martikainen</i>	51-57
Pekka Suutari: <i>Laajennuksia - Lintukanteleita ja hevoskalistimia</i>	58-59

Ikä-ITE

Sinikka Vakimo: <i>ITellä elämään – luovuuden ja ikääntymisen ulottuvuuksia nykykansantaiteessa</i>	60-64
Johanna Westersund: <i>Hyvin noppie tekijä – Martta Korhonen</i>	65-69
Jaana Saario: <i>Eläinrakas luomuveistäjä – Matti Koivunen</i>	70-73
Seppo Knuuttila: <i>Olevaiset – Kaarina Staudinger-Loppukaarre</i>	74-79

Ympäri käydään

Sirpa Kautiainen: <i>Alpo Koivumäki Ranskassa – La Fabuloserie</i>	80-81
Elina Vuorimies: <i>ITE-tunnelmia Lontoosta ja Budapestistä</i>	82-91
	<i>ITE-Erkki Virossa</i> 92-93
Leena Nygård: <i>Kaustisen kansainvälisempi ITE</i>	94-101

kuvat:
Veli Granö

TEkemisen paikat

Seppo Knuuttila

ITE-teoksia luonnehdittiin vielä 1990-luvulla pihataiteeksi. Nimitys, jolla on vieläkin katetta, viittaa tietenkin teosten sijaintiin tekijöiden pihamailla ja puutarhoissa. Tuotteliaimmat ITE-taiteilijat ovat vuosien, jopa vuosikymmenten kuluessa laajentaneet teostensa esille panoa pihoilta monimuotoisiksi taideympäristöiksi, veistospoluiksi ja -puistoiksi. Mutta ITE-taide voi kukoistaa myös sisätiloissa, tekijöiden taloissa tai kerrostalojen asunnoissa, ulkorakennuksissa, kesämökeillä. Usein näyttää olevan niin, että pihataiteilijat ovat miehiä ja sisätaiteilijat naisia. Tätä eroa, jota pohdittiin jo edellisessä vuosikirjassa, vahvistavat tämänkin kertaiset tekijäesittelyt poikkeuksineen.

8 Visuaalisen nykykansantaiteen tunnusomainen piirre on paikallisuus. Vaikka teokset yleensä ovat nähtävillä tekijän omassa elämänpiirissä, niiden aiheita paikallisuus ei kuitenkaan rajoita. Ja tästähän syntyy kiinnostavia yhdistelmiä: afrikkalaisten villieläinten puisto Kauhajoella (*Alpo Koivumäki*), jooga-veistosten tihentymä Parikkalassa (*Veijo Rönkkönen*), "olevaisten" näkyväksi tulo Savonlinnassa (*Kaarina Staudinger-Loppukaarre*), presidentin ja muiden tärkeiden henkilöiden jättiläispäitä Vaasassa (*Edvin Hevonkoski*), kanta-aottavien veistosten ja installaatioiden esillepanoja eri puolilla maata (*Ensio Tuppurainen Valkealassa*, *Aune Kinnunen Viitasaarella*, *Martti Hömppi Siurossa*). ITE-taiteen paikallisuus on materiaalisesti, sijainnillisesti ja olemuksellisesti konkreettista. Paikat ovat sekä elettyä että elävää elämää ja niiden esitykset ovat ilmaisu- ja muotona yleisiä kautta maailman; paikkojen erityisyys ilmenee henkilökohtaisina tuntemuksina, mieli- ja muistikuvina, jotka välittyvät toisille sanoina, kuvina, tekoina.

Meidän paikat

Monet paikallisuuden ja kotiseudun nykytutkijat ovat erottaneet paikan tunnistettavuuden paikkaan kiinnittymisestä, joka merkitsee samastumisen ja juurtumisen astetta, paikan omaksi tuntemista. Paikkaa tai aluetta ja sen asukkaita ei enää entiseen tapaan samasteta, vaikka meillä (*kin*) elävät sitkeinä kuvitelmat siitä, millaisia eri puolella Suomea asuvat henkilöt luonteeltaan ovat. Rauni Ollikainen erittelee kirjoituksessaan seuranäyttämöiden kulissimaalauksista – hieno ITEn laajennus – mielikuvia suomalaisesta ideaalimaaisemasta, joka on mielikuvien ja monentasoisten kokemusten kiinnostava kudelma. Sen paikalliset, saunarannasta järvelle katsovat tulkinnat ovat subjektiivisesti tosia, ja sitä totuutta tyyppikuvat – kulissit, opetustaulut, postikortit, suomifilmit – paradoksaalisesti vahvistavat.

Aivar Jürgenson puolestaan kirjoittaa kodin, kotipaikan ja kotimaan samankeskeisistä laajenevista kehistä, joilla paikallisten, alueellisten ja kansallisten identiteettien tekijät saavat merkityksensä. Tällainen prosessi näkyy kiinnostavasti suomalaisen ITE-taiteen aihevalinnoissa. Useimmin kuvattuja olioita ovat linnut varpusista kurkiin ja kotkiin sekä nelinjaloit kul-

kevista karhut ja hirvet, joita vanhastaan on pidetty pohjoisten havumetsäkuulttuurien toteemieläiminä. ITE-eläimet toimivat symbolisesti kaikilla samankeskeisillä identiteettikehillä.

Suomalais-unkarilaiseen nykykansantaiteen näyttelyyn Budapestiin (*Outsider Art – Everyday Creativity*, 28.5.–5.9.2004) oli seitsemältätoista suomalaiselta nykykansantaiteilijalta valittu mukaan pääasiassa eläinaiheisia teoksia, mikä paikan päällä vaikutti oikeaan osuneelta ratkaisulta. Unkarilaisten teosten pääosassa olivat ihmiset ja esineet. Suomalaisetkin ovat pitäneet itseään metsäkansana – virolaisten tapaan – mutta vaikuttaa siltä, että moni meistä haluaa identifioitua metsän väeksi edelleen ja vastakin.

Paikan käsitteellä viime vuosina on ollut enemmän käyttöä kuin pitkään aikaan. Siitä on tullut muun ohella menneisyyttä rakentava käsite. Huomiota on kiinnitetty muun muassa siihen, miten paikka ja paikallisuus on eri aikoina tulkittu, millaisia merkityksiä niille on annettu ja mitä tulkinnoista milloinkin on seurannut. Kymmenisen vuotta sitten EU:n ja globalisaation vahvistuessa jotkut politiikan ja tutkimuksen piireissä ennakkoivat paikallisuuden nopeaa ohenemista ja ehkä lopulta katoamista. Toisin on käynyt, kuten nyt tiedämme. Paikkojen merkitykset voivat eri ihmisille olla ristiriitaisia, jopa vastakkaisia, ja siitä huolimatta pätevästi perusteltuja. Menneestä tulevan kokemuksen paikka on kotona ja poissa sieltä, pyhän ja arjen vuorottelussa, maailmankuvien ja mentaliteettien kerrostumissa, sanalla sanoen suhteissa.

Paikan prosessiluonteen kannalta näennäisesti yksinkertainen, mutta vaikutuksiltaan tärkeä havainto on, että menneisyyteen kiinnittyviä identiteettimuotoja, juuria etsitään ja tuotetaan aktiivisesti kaikkina aikoina, vaikka menneisyyden selailu kriisiaikoina korostuu. Paikalliset toimintatavat saattavat olla varsin omaperäisiä, vaikka niihin johtavat syyt olisivat yleisiä. Monet paikalliset prosessit ovat ulkoisten tekijöiden ohella myös toistensa vaikutuksesta syntyneitä käytäntöjä, jotka ilmenevät lähtökohtiinsa palautumattomina merkitysisältöinä.

ITE ja Outsider

ITE-hankkeiden lyhyt historia sekä tajuntaa laajentava tulevaisuus osoittavat, miten yhtäläisyydet ja erot ”jokapäiväi-

Hiidenmaalainen kansantanssiryhmä vierailulla kulttuurikatselmuksessa Somerolla 2004

Kuva: Markus Virtanen

sessä luovuudessa” rakentuvat sekä kansallisesti, alueellisesti että paikallisesti. Itse tehty elämä Euroopassa – *Jokaisen oikeus luovuuteen* -hankkeen aikana, jota on siis koordinoanut Kaustisen Kansantaiteen keskus / ITE-museo ja jossa on ollut yhteistyökumppaneita Englannista, Italiasta, Unkarista ja Virossa, on näkynyt, miten eri tavoin kansankulttuuriin ja -perinteeseen välillisesti suhtaudutaan Länsi- ja Itä-Euroopassa – itäänhan Suomikin tässä suhteessa kuuluu.

Perustavaa laatua oleva ero on siinä, että *art brut*’in samoin kuin *outsider art*’in vaiheita kirjoitetaan taidehistorian oppien mukaisesti, kun taas nykykansantaide niin Unkarissa, Virossa kuin Suomessakin juontuu sekä kansanomaisista ilmaisutraditioista että niiden erilaisista tulkinnoista ja myös yhteyksistä taidemaailmaan. Tämä tuli selväksi Budapestin näyttelyn yhteydessä järjestetyssä symposiumissa (*Common Art – Equal Rights to Creativity Symposium 26.–28.5.*), jossa pohdittiin mm. kansanomaisia kulttuureja koskevien tulkintojen kansallisia yhtäläisyyksiä sekä institutionaalisten ja poliittisten historioiden niissä aiheuttamia eroja. Vaikka kaikki periaatteessa olivatkin yksilöllisen (*itse*) ilmaisun kannalla, niin enemmän näissä puheissa korostui kollektiivisen luovuuden teoreettinen käytäntö kuin koskaan länsieurooppalaisissa ja amerikkalaisissa *outsider art* -keskusteluissa. Ja kun kansankulttuuria on sitä tutkivien tieteiden piireissä ollut tapana jäsentää ja tyypitellä alueellisesti, tällaiset käytännöt tarjoutuvat auliisti myös nykyajan esityksiin. Niinpä sopii kysyä, voiko suomalaisessa ITE-taiteessa havaita alueellisia eroja? Poikkeavatko itä ja länsi entiseen malliin, entä etelä ja pohjoinen? Vai ovatko muut kriteerit nykyään merkityksellisempiä?

Varsinais-ITE

Kun tämän vuosikirjan väljäksi teemaksi ajateltiin paikallisuutta, niin tiedossa oli jo, miten monin samoin ja yksilöllisin tavoin ITE-taiteilijat ovat omiin paikkoihinsa – eri puolilla Suomea – kiinnittyneet. Kansankulttuurit kohtaavat -hanke, jota on isännöinyt Someron kaupunki ja kättilöinyt Arto Tuominen, on tehnyt näkyväksi sitä, miten nykykansantaide paikallisesti maastoutuu ja esittäytyy (ks. myös *Friiti 3/2004*). Tuomisen ITE-ajatuksia ja tekemisiä esiteltiin jo viime vuoden kirjassa, ja tässä jatketaan siitä mihin jäätin:

Jaana Saario esittelee neljä varsin erilaista nykykansantaiteilijaa. Varsinaissuomalainen ITE on osoittautunut tiheäksi alueeksi, mutta ei ilman Tuomista ja kaltaisiaan sitkeitä kirjoittajia. Vaikka ITE on monin tavoin ollut viime vuosina julkisuudessa, se ei itsessään ole julkisuushakuista – useimmiten päin vastoin.

Varsinaissuomalainen ITE-taide esittäytyi kesällä 2004 Someron keskustassa Kiiruun puistossa ja Aholan taidetalossa; mukana oli myös *Kansankulttuurit kohtaavat* -hankkeen yhteistyökumppaneita Virossa. *Kalakukkoa kulturalutasella* -näyttelyn avasi pääministeri Matti Vanhanen, joka muuten vuonna 1998 oli MSL:n hallituksen puheenjohtaja ja siten mukana tekemässä päätöksiä, ”joista alkoi pitkäjänteinen nykykansantaiteilijoiden etsintätyö sekä esittely julkisuudessa”. Vanhasen mukaan ITE-taide määrittelee itse itsensä. ”*Se on vapaan tahdon koti ja symboloi sitä arjen innostusta ja niitä päämääriä, joita meidän kaikkien on etsittävä lopultakin omasta itsestämme. Itse Tehty Elämä ei ole vain veistospuistojen rakentamista pihamaille, vaan se on myös kekseliäisyyttä, ongelmanratkaisukykyä ja uusien ratkaisumallien etsimistä.*” Mukavaa, että pääministerikin on pannut merkille, miten ITE-taiteessa jatkuu suomalaisen kansankulttuurin rikas parodia ja huumori ilman vallanpitäjien liehittelyä.

ITE – ikä

Paikallisten korostusten ohella nykykansantaidetta luonnehtii tekijöiden karttunut elämäkokemus, toisin sanoen kypsä tai korkea ikä. Mitä tämä mahtaa tarkoittaa suhteessa siihen yleiseen käsitykseen, että luovuus henkisenä kykynä hiipuu ikääntymisen myötä? Yksioikoisen vastauksen sijasta asiaa voi eritellä kulttuurigerontologi Sinikka Vakimon pohdintoja jatkamalla. Monikin ITE-taiteilija on kuvannut omaa taidetyötään ”toisena mahdollisuutena”, mihin myös Vanhanen omassa puheessaan viittasi. Muuan asianosainen tiivistä oman ratkaisunsa ytimekkäästi seuraavan tapaan: *Pääsin eläkkeelle ja mietin, mitä rupeaisin tekemään. Päätin kokeilla taidetta. Ja siitä se alkoi.*

Valinnat ja itseilmaisun hinku ovat yksilöllisiä, eikä itse tehty elämä noudata keskiarvoja. Toiset mahdollisuudet eivät tarkoita asettautumista valmiina odottaviin rooleihin. Tästä varoittavat vitsitkin: *Kirjailija ja kirurgi keskustelivat. Kirurgi sanoi aina ihailleensa kirjailijan ammattia, ja että hän oli itsekin päättänyt ruveta kirjailijaksi eläkkeelle päästyään. Kirjailija vastasi, että jopas sattui mukavasti, koska hän puolestaan oli päättänyt ryhtyä eläkkeellä kirurgiksi.*

ITE on näyttänyt, miten paikallisuuden lupaukset ja elinmahdollisuudet toteutuvat parhaalla mahdollisella tavalla sellaisessa toiminnassa, joka on itse osa tuota paikkaa ja tuottaa sillä tavoin kulttuurin erityisiä, kokemuksellisesti uusia tulkintoja. Hyvin, mutta ei välttämättä parhain päin, esitetty – kerrottu, maalattu, virkattu, veistetty, laulettu, näytelty – menneisyys on osa alati rakentuvaa nykyisyyttä, joka on vaikuttanut meitä edeltäneiden sukupolvien jo toteutuneeseen tulevaisuuteen ja vaikuttaa meitä seuraavia sukupolvia vielä odottavaan tulevaisuuteen. Kuinka tämä voisi olla koskettamatta meitä?

Kotipaikka ja kotimaa. Esimerkkejä Virosta.

Aivar Jürgenson

Paikallisuuden stereotyyppioita sivumerkityksineen ovat viimeisen sadan vuoden aikana kehittäneet ja vakiinnuttaneet useiden kansojen ideologit. Monet Viron kirjailijat ovat kutsuneet virolaisia *metsä-* tai *merikansaksi*. Nämä molemmat viittaavat vähäisempään liikkuvuuteen vaikkapa arokansoihin verrattuna: metsä ja meri eivät oikein sovi puitteiksi kohti horisonttia kiitävälle hevoselle. Paikallisuudesta johdetaan kansallishenkisissä teksteissä virolaisten erityinen pysyvä ajattelutapa ja käyttäytyminen, joiden katsotaan eroavan aasialaisten ja jopa indoeurooppalaisten vastaavista muodoista. Stereotypia virolaisista metsäkansana on vahvasti kansallisromanttinen ja sellaisena verrattain samankaltainen kuin toisten Pohjois- ja Itä-Euroopan kansojen stereotyyppiset omakuvat. Metsää käytetään ennen kaikkea sivilisaation kritiikin välineenä. Viron kontekstissa se on käyttökelpoinen senkin vuoksi, että Virossa todella on runsaasti metsää: maa on Euroopassa kolmannella sijalla heti Suomen ja Ruotsin jälkeen, kun tarkastellaan metsän määrää asukasta kohden.

Virolaisilla on kuitenkin olemassa myös toinen stereotyyppinen omakuva, nimittäin ajatus virolaisesta talonpojasta ja hänen erityisestä suhteestaan maahan. Metsäkansan käsitteen tavoin myös ajatus talonpojasta on ollut vironkielisessä kirjallisuudessa käytössä vähintään viimeiset sata vuotta. Jaan Tõnissonin, yhden Viron kansallisideologin, kielenkäytöstä on jäänyt elämään mielikuva Viron kansasta talonpoikaisena ”maamiesten kansana”.

Metsäkansan stereotyyppiasta poiketen on mielikuva virolaisista maakansana huomattavasti lähempänä todellisuutta. Virolaiset ovat todellakin viljelleet peltoa viimeiset parituhatta vuotta ja olleet 1900-luvun alkuun asti etupäässä talonpoikaikansaa. 1800-luvun lopulla eli maalla yli 80 % väestöstä. Virossa on paljon kyliä, joissa ihmiset ovat asuneet ja ylläpitäneet omaa kulttuuriaan yhtäjaksoisesti 1000–1500 vuotta. Tästä syystä Viron kansankulttuuria leimaavatkin voimakkaat paikkakuntakohtaiset erityispiirteet.

Paikallisuus ja alueellisuus ovat tietyissä tilanteissa keskeisiä identiteetin ulottuvuuksia. Orvar Löfgrenin mukaan Ruotsin talonpoikien sosiaalinen luokittelu perustui 1800-luvulla usein juuri *alueellisuuden* käsitteelle. Kysymys ”Kuka olet?” puettiin useammin sanamuotoon ”Mistä olet kotoisin?” tai ”Mistä päin olet?”. Myös peruskategoriat kuten *me* ja *he* perustuivat tavallisesti alueellisiin yksiköihin: meidän (*maa*)tilamme, tietty kylänosa, meidän pitäjämme. Alueellinen luokittelu muodostui usein luokkarajoja tärkeämmäksi: vaikka sosiaaliluokkien välinen kuilu saattoi olla suuri, olivat renkipojat talon poikien kanssa kylätappeluissa samalla puolella kylän toisella laidalla tai naapuripitäjässä asuvia vastaan (Löfgren 1999: 66–67).

Omalla alueella, jossa pätevät tutut käyttäytymissäännöt ja ymmärryksen mahdollistavat symbolit, voi olla vaihtelevat rajat. Oleellista on kotipiirin suhteellisuus: sen rajat riippuvat siitä, millaiseen ulkopuolisen kategoriaan kumppani tai vieras kuuluu. Kysymys koskee suoranaisesti identiteettiä, jonka muodostumisessa kotiympäristöllä on perustavanlaatuinen rooli. Identiteetti yhdistää ihmisen alueeseen, jonka säännöt antavat käyttäytymisvarmuuden ja osoittavat elämän suunnan.

Koti keskuksena

Paikallaan asuvalle ihmiselle oleellinen, paikantuvaan keskukseen liittyvä käsite on *koti*. Tavallisesti kotina ajatellaan suhteellisen pieniä identifikaatiotilan yksiköjä, ja sikäli kodin ymmärtäminen rajoittuu asuintaloon, synnyin- ja isänkotiin. Viron kielen sanalla *kodu* on yhteys talon vanhanaikaiseen nimitykseen *koda*. Kytkös on samankaltainen myös saksan (*das Haus* – talo, *zu Hause* – kotona) ja venäjän kielissä (*dom* – talo, *doma* – kotona). Talolla kotia luonnehtivana tilana on ollut pääasiassa positiivinen arvo. Koti tilana on maailmamme keskus. Puhtaasti spatiaalisten ominaisuuksien lisäksi kodilla on muitakin ominaisuuksia, jotka erottavat sen ympäröivästä maailmasta. Koti paikkana on pysyvä, varmuudentunteen ja

Kihnun
naisten
nykypäivän
arkea
Kuvat:
Arto
Tuominen

turvan sija. Kotia ilmiönä määrittävät ensikädessä kaksi ominaispiirrettä; yhtäältä koti on subjektiivinen turvallisuuden alue, toisaalta objektiivinen puhtaasti spatiaalinen tila. Nämä kaksi ominaispiirrettä yhdessä mahdollistavat kodin rajojen samankeskisen (*eli konsentrisen*) laajentamisen: koti paikkana on toimintaympäristö, joka voi käsittää naapuruston, kylän, kaupungin ja maaston. Kodilla voidaan viitata taloon, mutta myös kotimaahan. Koti on siten keskipiste, mutta samalla sillä on erilaisia rajoja ja näiden rajojen samankeskisen luonne muuttaa kodin käsitteen moniulotteiseksi.

Ottaen huomioon kodin samankeskisen rakenteen laajennetut rajat meidän tulee kotipaikasta tai -maasta puhuessamme ymmärtää, että kyse on keskipisteen ympärille ryhmittyvistä omasta tilasta, asuinpaikasta, joka mahdollistaa turvallisen olon ulkomaailman paineista huolimatta. Koti on omana itsenä olemisen symboli, jonka jokainen olennainen elementti on vieraan vastakohta. Pysyvyyden ja varmuudentunteen tarve ovat ne voimat, jotka muotoilevat kotimiljöön. Keskus kiinnekohtana ohjaa meitä ympäröivään maailmaan ja auttaa asettamaan maailman asioita paikoilleen arvojen asteikolle. Yksi Viron etnologian johtohahmoista, toisen maailmansodan jälkeen Ruotsissa työskennellyt Gustav Ränk, kirjoittaa seuraavasti lapsuudestaan eräässä Saarenmaan kylässä: *"Meidän pieni maailmamme oli tietenkin se oikea maailma, jossa elivät ne oikeat ihmiset, jotka puhuivat selkeää kieltä, pukeutuivat tavanmukaisesti ja elivät kaikin puolin ihmismäisesti."* (Ränk 1995: 118).

Virolaisten koti

Perustavanlaatuinen kulttuuris-paikallinen perusyksikkö virolaisille on koti, joka ensi sijassa määrsi ja määrää ihmisen identiteettiä. Koti tarkoittaa itse asiassa samalla myös perhetä, ja perhe ei Viron menneisyydessä ilmeisestikään viitannut ainoastaan ns. ydinperheeseen vaan tarkoitti koko talonväkeä. Kotitalo antoi yhteenkuuluvuuden tunteen perheen ja esivanhempien kanssa. Koti käsitti myös sen fyysisen ja henkisen maiseman, jonka keskellä perhe asui; luonnon lisäksi sen piiriin kuului myös ihmisen tuottama esineellinen ympäristö.

Seuraavaksi kodin piiriksi voi tulkita kylän, joka tietyssä kontekstissa on oma, ns. kotikylä, mutta toisessa mielessä myös kodin vastakohta, vieraan symboli. Seuraavana samankeskisenä kehänä voi nostaa esille kotipaikan, joka varhaisempina aikoina oli virolaisille yhtä kuin pitäjä. Oman pitäjän ihmiset tapasivat toisiaan kirkossa ja kapakassa, ja pitäjän hautausmaalle haudattiin omaiset. Kanssakäyminen pitäjän tasolla vakiinnutti tiettyjä yhteispiirteitä paikalliseen aineelliseen ja henkiseen kulttuuriin. Esimerkiksi kansanpuvut, joiden paikalliset erityispiirteet olivat 1800-luvulle tultaessa muotoutuneet, olivat jakautuneet ryhmiksi pitäjittäin.

Monenlaisten lähteiden ja todisteiden perusteella voidaan tehdä päätelmiä Viron kansanelämän aikaisemmasta alueellisesta jakautumisesta. Yksi tällaisista lähteistä on kansanlaulu. Vanhimmassa laulukerrostumassa koti viittaa nimenomaan perheeseen ja asuin- ympäristöön. Usein aineellinen ympäristö on elollistettu: kun morsian Kihnussa jättää hyvästit kotimiljöölle, jäävät nurkat itkemään ja kamarinseinät parkumaan hänen peräänsä, lattiat lakaisijaa anomaan. Kansanrunoissa koti on turvapaikka, tuttu vanhempineen ja sisaruksineen. Yksi lapsuudenkodin vastakohta on miehelä, jossa miniä joutuu vastakkain epätavallisen ja vieraan kanssa. Maanviljelyn kehittyessä kyläyhteisö muuttuu kotitalon ja sukulaisten rinnalla yhä tärkeämmäksi. Tämä kuvastuu myös lauluissa, joissa koti liitetään omaan kylään – kauniiseen ja vauraaseen. Oman alueen vastakohtia ovat naapuriseudut. Uudemmassa kansanrunoudessa rajat ovat vieläkin laajemmat; lauluihin ilmestyvät ensimmäistä kertaa sanat "Vironmaa" (*Eestimaa*) ja "viron kansa" (*Rüütel 2000: 142; Jaago 2000: 172; Jansen 2000: 37-38*). Alueellisen identiteetin samankeskisyydellä on siis myös dynaaminen ulottuvuutensa – se muuttuu ajan kuluessa.

1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa ruvettiin kansallisliikkeen vaikutuksesta laajimpana paikallisen identiteetin kehänä pitämään omaa maata, Viroa. Todennäköisesti Viro-tietoisuutta oli jo aikaisemmin, vaikka etnonyminä *virolainen* (*eestlane*) tuli käyttöön vasta 1850-luvulla.

¹ Jüri Viikberg on kiinnittänyt huomiota siihen, että virolaisten oman maan (kotimaa, isänmaa) vastakohta välismaa on yksikössä jäsentämättä ja "yhtenä kappaleena" (kuten myös saksalaisten *Ausland* ja venäläisten *zagranitsa*) ja suomalaisten termi *ulkomaat* esiintyy monikossa. Viikbergin mielestä tämä viittaa siihen, että virolaiset siirtyvät kokonaisuudesta osiin ja suomalaiset puolestaan osasta kokonaisuuteen päin (Viikberg 2000: 186).

Kotialueen suuriman samankeskisen kehän muodostaa kotimaa – oma maa, jonka vastakohta on *ulkomaa(t)*.¹ Kotimaan käsitteen lähtökohtana on koti, joka on yksi oleellisimmista ihmisen identiteetin peruspilareista. Termiä kotimaa käytetään laajasti, vaikka sen rajat ja sisältö ovat epämääräisiä ja havainnollistamatta. Myös tieteellisesti on vaikea luonnehtia mainittujen käsitteiden sisältöä: voimakas emotionaalinen lataus hankaloittaa tämän kompleksisen käsitteistön määrittelyä.

Kotimaan käsite alkoi vakiintua Euroopassa 1800-luvun jälkipuoliskolla nationalismin nousun myötä. Tässä yhteydessä kaksi keskeisintä käsitettä olivat latinan *patria* (joka Ranskan valistuksen vaikutuksesta sai voimakkaan poliittisen merkityksen: *patriotti* oli ennen kaikkea jonkin poliittisen järjestyksen puolesta taistelija omalla maallaan) ja saksan *Heimat* (jossa oli enemmän paikallista ja kansallista merkitysvivahdetta). Viron kirjallisuudessa ryhdyttiin kotimaan käsitettä käyttämään suuremmassa määrin 1800-luvun jälkipuoliskolla. Koulukasvatus valmisti maaperää käsitteen leviämiseksi: uskonnon ja maantieteen tunneilla jaettiin tietoa kaukaisista maista ja kansoista, ja tämä antoi aihetta pohdiskella entistä enemmän oman kansan erityispiirteitä. Julkaistessaan teoksen *"Koti- ja isänmaan tuntemisen opas"* – joka on oikeastaan Viron ensimmäinen kotimaan historian oppikirja – Gustav Blumberg esitti esipuheessa ajatuksen, että kotimaan ja isänmaan tunteminen on edellytyksenä myös muiden maiden maantieteen ymmärtämiselle (Blumberg 1874: 5).

Kotimaan käsitteen vahvistumiseen vaikuttivat osaltaan myös Saksan kulttuuripiirit, joihin Viron ensimmäisen polven älymystöllä oli vahvat siteet. Romanttinen juurien etsiminen, "herderiläinen" kansan sielun löytämisen tavoittelu ja *Heimat*-liike olivat tuttuja muotoutuvalla virolaisella älymystölle, joka ammensi omaa tietämystään ja osittain myös asenteitaan saksalaisten yhteiskunnallisista aatteista.

Kotimaa-käsitteen rakenne

Kansallisen heräämisen aikoihin kotimaan teema sai Viron

julkisuudessa paljon huomiota. Tunnettua on virolaisten runoilijoiden tuotteliaisuus isänmaallisen runouden saralla sekä runojen suosio kansan parissa; lisäksi isänmaan teemaa käsiteltiin mediassa. Pyrkiessämme seuraamaan kotimaan käsitteen rakennetta eri kirjailijoilla voimme havaita fyysisen- ja luonnonympäristön sekä osittain myös kulttuuris-historiallisten tekijöiden hallitsevuuden. Isänmaallisessa runoudessa erityisen tärkeän osan saa luonnonympäristö. Lydia Koidulan, Viron ensimmäisen polven suuren runoilijan, keskittyminen isänmaan luontoon antaa hänen runoudelleen tunnusomaista sävyn. Luonnonkuvien kautta lukijalle avautuvat niin kansan vastoinkäymiset ja toiveet kuin myös runoilijan oma tuska ja haaveet, ja samalla vahvistetaan isänmaallisia arvoja ja normeja. Muidenkin kirjailijoiden runoudessa isänmaan luonto toimii eräänlaisena viitteenä henkiselle ulottuvuudelle. Viron kansaneepoksen *Kalevipoegin* luoja Fr. R. Kreutzwaldin runo "Yksi laulu kultamalta" (*Üks laul kullamaalt, Kreutzwald 1953: 125-126*) välittää siirtolaisen vanhaan kotimaahan eli Vironmaahan kohdistuvan kaipuun pääasiassa luontoon ja historialliseen ympäristöön viittaavia kielikuvia käyttäen. Kotimaa on tässä tunnistettavissa luonnon sekä historiallisten ja elämäkerrallisten seikkojen kautta.

Maantieteellisten paikkojen ja luonnon mielikuvia synnyttävä voima antaa niille vahvan symbolisen merkityksen. Lisäksi niiden avulla voidaan kuvata historiallisia ulottuvuuksia ja sosiaalisia suhteita. Luonnonelementin hallitsevuutta isänmaallisessa runoudessa voidaan selittää yhtäältä muodollisilla tavoitteilla, toisaalta taas saksalaisen kulttuurin vaikutuksella, minkä vuoksi runous ei ehkä tarjoakaan parhaita mahdollisia lähtökohtia kotimaan käsitteen analysointiin. Runouden vaikutusta kotimaan käsitteen rakenteelliseen muotoutumiseen Viron 1800-luvun aatehistoriassa ja arkipäytössä ei kuitenkaan voida sulkea kokonaan pois.

Runouden ohella myös muut 1800-luvun loppupuolen tekstit kuvastavat kotimaan käsitteen luontoon ja kulttuuriin liittyviä puolia. Selittäessään virolaisten kotimaan käsitettä Jakob Hurt, yksi 1900-luvun vaihteen keskeisiä kansallisideologeja Virossa, käyttää hyväkseen historiallisia ja luonnon ulottuvuuksia: *"Historialliset traditiot, menneisyyden tuska ja ilo, ne eivät*

Kihnulaista
kädentaitea
Kuvat:
Arto
Tuominen

johdata virolaisia sen enempää itään kuin länteenkään päin; heidän muistoissaan piirtyy kotimaan viehätys. Vuori ja laakso, keto ja pelto, raikkaan ja riemuisan nuoruusajan hulluttelupaikat eivät sisällä edes vieraalla maalla koulutetun virolaisen silmissä saksalaisia eivätkä venäläisiä vaan virolaisia sävyjä. Järvet ja joet, metsät ja meren aallokot, ne pauhaavat virolaisille vain kansallisin sävelin.” (Hurt 1989: 49). Kotimaa on siis muusta maailmasta erillään oleva, turvallisuutta ja toimintamahdollisuuksia tarjoava paikka. Historiaan kohdistetut kielikuvat ja elementit sekä luonnon-objektit on suunnattu ihmisten tarpeiden, niin henkisten kuin fyysistenkin, tyydyttämiseen.

Kotimaa toisaalla

Virolaisten kotimaan käsitettä ovat useissa yhteyksissä käsitelleet virolaiset pakolaiset, jotka päätyivät länteen toisen maailmansodan aikana. Monessa suhteessa se on myös odotusten mukaista. Väkivaltainen erottaminen kotimaasta on muuttanut teeman vieraalla maalla oleskeleville ajankohtaiseksi sekä pakottanut heidät tiedostamaan kotimaan merkityksen selkeämmin ja syvemmin kuin kotimaassa asuvilla tapana oli. Kotimaan merkitys vahvistuu, kun ollaan pitkään vierailla mailla.

Aarand Roos, entinen Viron tasavallan USA:n konsuli (ja maanpakolainen), kuvailee pakolaisten sopeutumista vieraaseen ympäristöön seuraavasti: ”...jos on pelättävissä että ulkomaille pitää jäädä pidemmäksi aikaa, vaikkapa koko elämän ajaksi, on turvattava itselle ja seuraaville sukupolville ne asiat, mitä vapaa ja itsenäinen kotimaa olisi tarjonnut: äidinkielen koulutus, kulttuuri ja kirkko. Niin pyritään luomaan elinympäristö, jolla on vakaa rakenne, joka täyttää mahdollisimman monia elintärkeitä toiminnoista ja joka toimii vanhan kotimaan korvikkeena.” (Roos 2000: 90). Tai toisaalla: ”Ympäri maailmaa hajautetulle 70 000-päiselle virolaisten maastamuuttajien joukolla (eli maanpakoon lähteneille virolaisille) kotimaa ja kotipaikka tarkoittivat kyllä toisaalta uutta asuinmaata, jossa monta virolaisten sukupolvea oli jo syntynyt ja varttunut. Mutta toisaalta kotimaaksi ja kotipaikaksi miellettiin myös Viron tasavallan alue, jota kannettiin mielessä mukana. Elettiin virolaisten tapaan, ajettiin virolaisuuden asiaa, rakennettiin virolaisuutta, vaikkakin vieraalla maalla. Hengessä elettiin Vironmaalla sen iloja ja murheita jakaen, vaikkakin arki kuului uudelle kotipaikalle.” (Roos 2000: 95). Virolaisten pakolaisten kotimaa oli kuin mosaiikki, jonka palaset oli viskattu kauas toisistaan ja jonka saattoi kokonaisuutena tajuta

vain kuvitelmissa.

Pakolaisten ns. *pirstottu kotimaa* muodostaa rakenteen, jossa kulttuuriarvot ikään kuin korvaavat konkreettisen maan. Tässä tulee erityisen selvästi esille pakolaisten ja vapaaehtoisten siirtolaisten erilaiset näkökulmat: siirtolaiselle sopeutuminen tarkoittaa vieraan ympäristön sovittamista omaan elämään, kun taas pakolaiselle sopeutumiseen liittyy vanhan kotimaan suurempi merkitys uudessa ympäristössä. Jälkimmäiset elävät katse kotimaahan päin suunnattuna, jolloin uusi ja vieras jätetään huomiotta. Pakolaisen kotimaa on etäisyyksien takana sijaitseva synnyinmaa, vaikka hänellä uudessa elinympäristössä olisikin omakielinen ja omaa kulttuuria ylläpitävä sosiaalinen verkosto. Pakolaisten menetetyt tai pirstotut kotimaan ilmiö osoittaa, että kotimaa voi ristiriidattomasti olla olemassa vain silloin, kun kaikki sen osatekijät ovat konkreettisesti läsnä. Samaa voi sanoa myös kotimaa-kuvasta Neuvostoliiton miehityksen aikaisessa Virossa: kotimaa oli kahlehdittu ja juuri se teki kotimaasta erityisen rakkaan ja arvostetun tilan.

13

Kotimaan tarpeellisuus ymmärretään silloin, kun se on menetetty. Nyt, kun Viro on taas vapaa ja virolaisuutta ei painosteta ulkoapäin, on alkanut kuulua mielipiteitä, joiden mukaan tämä vapaus voi koitua virolaisuudelle kohtalokkaaksi; virolaiset eivät osakaan vapaudessa arvostaa omaa virolaisuuttaan. Monia ihmisiä on kiihdyttänyt esimerkiksi sosiologisten kyselyjen tulokset, joiden mukaan neljännes alle 20-vuotiaista virolaisista mieltii ulkomaille asumaan ja työskentelemään (Unicefin kysely) ja yli puolet lukiolaisista suostuisi materiaalsen hyödyn nimissä luopumaan viroon kielestä (Tallinnan Kasvatustieteellisen yliopiston kysely). Tähän liittyen monet kansallisteoreetikot uskovat, että Viron liittymisestä Euroopan unioniin (1. toukokuuta 2004) ja sen myötä virolaisten itsenäisen poliittisen päätöksenteon vähenemisestä voi olla hyötyä virolaiselle identiteetille: uhkan tiedostaminen helpottaa ihmisten yhdistymistä ja kansallisten arvojen mieleen palauttamista.

ITE paikalla: Kotipaikka ja kotimaa. Esimerkkejä Virossa - Aivar Jürgenson

Kirjallisuus

Blumberg, Gustav 1874. *Juhataja kodu- ning isamaa tundmisele: lastele õpetuseks kokku pannud G. Blumberg*. 2. korjattu painos. Tartu: H. Laakmann.

Hurt, Jakob 1989. *Kõned ja kirjad*. Loomingu Raamatukogu 1989. Kirjastus Perioodika: Tallinn.

Jaago, Tiiu 2000. "Esiisa tuli..." Kodukoha mõiste päritolujutustustes. – *Eestlane ja tema maa*, (toim. Aivar Jürgenson), s. 168–183. Scripta ethnologica: 4. Ajaloo Instituut: Tallinn.

Jansen, Ea 2000. Kodu ja isamaa. – *Eestlane ja tema maa* (toim. Aivar Jürgenson), s. 34–46. Scripta ethnologica: 4. Ajaloo Instituut: Tallinn.

Kreutzwald, Friedrich Reinhold 1953. *Laulud*. Eesti Riiklik Kirjastus: Tallinn.

Löfgren, Orvar 1999. Maailmavaated: uurimisperspektiiv. – *Skandinaavia kultuuri-analüüs* (toim. Anu Järs; Anu Kannike; Heiki Pärdis), s. 52–72. Studia ethnologica Tartuensia:3. Tartu ülikool: Tartu.

Ränk, Gustav 1995. *Sest ümmargusest maailmast: läbielatu, nähtu ja kuuldu põhjal kirja pannud Gustav Ränk*. 2. painos. Ilmamaa: Tartu.

Roos, Aarand 2000. Pagulaste missioon. – *Eestlane ja tema maa* (toim. Aivar Jürgenson), s. 89–96. Scripta ethnologica: 4. Ajaloo Instituut: Tallinn.

Rüütel, Ingrid 2000. Rahvalaul paikkondliku ja rahvusliku identiteedi komponendina Eestis. – *Eestlane ja tema maa* (toim. Aivar Jürgenson), s. 140–156. Scripta ethnologica: 4. Ajaloo Instituut: Tallinn.

Viikberg, Jüri 2000. *Omad ja võõrad murdearhiivi vaatevinklist*. – *Eestlane ja tema maa*. (toim. Aivar Jürgenson), s. 186–196. Scripta ethnologica: 4. Ajaloo Instituut: Tallinn.

Väinö Oja

Madonna

Kuva:

Sirkku

Kurkikangas

15

KALAKUKKOJA KULTALAUTASELLA ITE-kesänäyttely

SOMERON ITE-SATUMAA

Erkki Pirtola

Someron ensimmäinen ITE-kesänäyttely *Kalakukkoa kultalautasella* onnistui yli odotusten. Kaupungin keskustassa oleva vanha Kiiruun talo sekä runollista kivirakennusperinnettä muhkuraisine luonnonkivijärkäleineen edustava vanha makasiini muodostivat ”ihanastirempallaan” olevat puitteet varsinaissuomalaiselle raakataiteelle. (Raa’alla tarkoitetaan tässä tuoretta, kulttuurikattilassa keittämätöntä taidetta.) Eipä ihme että liki kymmentuhatpäinen kansa löysi näyttelyn.

ITE-taidetta tulisikin esittää enemmän ladoissa ja navetoissa museoiden lisäksi, koska näissä perinteellisissä maaseudun tiloissa on sama maan tuoksu kuin teoksissakin.

16 Kansankulttuurit kohtaavat -projektiin liittyneet Someron Torppamuseon tapahtumat, jotka olivat talkoonäytöksiä yleisölle, avasivat kadonnutta historiaa: mustan kauran viljely vanhoilla menetelmillä, sen niitto viikatteella, kuhilailla ja seipäille pano, puinti ja kuivatus savuriihessä ja lopulta jauhaminen alueen viimeisessä aidossa koskimyllyssä! Sitten päästiinkin maistamaan piapoa, mustankaurantalkkunaa, somerolaista alkuperäisherkkua.

Tuohenotto juhannuskoivikossa oli yksi projektin sykähdytävimpiä kokemuksia, ja tuohikaton tekemisessä oli alkuperäistä talkoohenkeä kotiseutuneuvos Voitto Ollonqvistin hohdokkaalla johdolla. Tuntui kuin olisi tutustunut katoavaan heimoon, joka vielä muistaa ikivanhat työtavat ja nimitykset, ja joka puhuu vielä omaa murrettaan. Ensi vuosisadalla heitä muistellaan kuin kadonneita intiaaneja!

Ol’ hollil’ -tapahtumat Mäkilän veljesten tilalla, traktorimuseon esittelyralli ja muut maanviljelyskoneitten riemukkaat yhteisputkutukset, ”landetekno”, vanhan ajan työmenetelmien näytökset, päreän teosta lypsykisoihin loivat loistavan taustan niistä juurista, mistä ITE-taide nousee.

Sisutaiteen tantereet

Suodenniemeläisen Tauno Vuorenniemen lasikuitumassasta tehdyt neoITealisticen tallin hevoset ja ometan lehmät lypsäjiineen, heinätekijät ja heinäsuova, tuo katoava maalaismaiseman tunnus, jonka muovipillerinpyörittäjät ovat siirtäneet valitettavaan unholaan, olivat puistoutuneet Kiiruun kauniin pihakentän piiriin. Metsäperäisempään puustoalueeseen kokoontuivat metsän eläimet pitämään neuvonpitoa. Arto Ali-Eskolan valtaiset hevospatat virtasivat keskuskadun ohirallaaville hevosvoimille kutsuhuudon nousta AUTOonomiasta ITEnäisyyteen. Katoaako itsemääräämisvaltamme ja samalla persoonallinen paikalliskulttuuri kaiken yhtenäistävän massakulttuurin kuiluun? ITE-taiteilijat herättävät.

Koko näyttelyn silmänaula oli hieroja Kyösti Iitin kulloinen pariskunta; bodarikroppainen nuorimies klyyvariomassa jättikantaa uhkean nuorikkonsa kanssa. Futupolven pelonraivaajat! Iitti on raivannut Pöytyälle kallion huipulle oman

uima-allas alueen veistoksineen ja 60-luvun UFO-talo on nostettu puiden latvojen tasalle, josta näkee Turkuun!

Vastaavasti siurolaisen Martti Hömpin railakas kierrätys-humppa presidenttipatsaineen ja lehmähullutteluineen osallistui globaalin pokaalin metsästyksen ja sai katsojien euro-naurut. Vaasan Edvin Hevonkosken punastrutsit vahvistivat näyttelyn yleisilmettä ja Juha Vanhasen Kaikkeuden Valkeuden työvälineissä ja Armon Mersussa riitti kiipeilijää.

Aholan Puumaa

Villistä veistospuistosta saattoi parilla askeleella loikata Kaupungintalon edessä olevaan Aholaan, jonka edessä on Unto SATUMAA Monosen muistomerkki. Siihen viereen voisi joku ITE-veistäjä tehdä M.A. Nummisen. Hän hän aloitti ”uusrahvaanomaisuuden” Suomessa jo 70-luvulla. Henkselipussihousut, joissa M.A.N. rupesi kyntämään aivan uusia ajatuksia Suomipeltoon, oli hänelle lahjoittanut Nummisen koulukaveri, paikallinen neropatti Olavi ”Foto” Virtanen, joka esitteli Aholassa päivittäin ITEtehtyä kadonneitten esineitten museota asiallisen humoristiseen tyyli-lajiinsa. Mies on kuin mykkäfilmin klassikosta ja ansaitsisi jonkinlaiset ITE-neron paperit.

Ahola täyttyi käden puutaidoista, mikä sopikin; onhan tämän tyylin taiteilu jo kypsynyt raa’asta tilasta kohden sitä muotoilua, jolla suomalainen on puusta tehnyt aivan kaiken ja minkä tähden suomalainen muotoilu on maailman huippua.

Eteisessä puumailmaan otti vastaan kiikalalaisen Pekka Lensun koskettava ja kosketeltava Joutsen. ITE-taiteessa on se hyvä puoli, että teoksia saa kosketella ja lapset voivat kiipeillä niille. Niinhän taidetta pitääkin kokea: kaikilla aisteilla. Peremmälle kutsuivat Karinaisten Markku Pakkasen iteeksityillä työstötekniikoilla koostetut japanilaishaukuiset maisemat ja Keijo Kukkola, joka on täyttänyt kotinsa euroopalaisen kirkkotaiteen, alttareitten ja maalausten puurelief-kopioilla. Niistä on syntynyt aivan oma kotipyhättö. On hänellä myös varsinaisia ITE-madonnia ja pienoismalli omasta ”ITE-Kiasmasta”.

Veikko Mellasen sadeovessa on itävaltalaisen pisaramaalarin Hundertwasserin runoutta, ja hänen arjen Aataminsa ja Eevansa yhdistyvät Hyvän ja Pahantiedonpuun erottamattomassa kasvukimpassa. Oman tuohimailmansa vedenkestävine nappeineen on työttömyyden puhteiksi luonut Pertti Helstelä Kiskosta.

Mutta nyt etsittiin myös juuria, sitä raakaa pahkurataidetta, jossa ilmenee pikemminkin sisu kuin taito, tai parhaimmillaan yhdistyneenä taidesisuksi eli ”taisuksi”.

Jorma Pihl
Kurjet
Kuva:
Sauli
Kaipainen

**Matti
Jaakkola**
Haikara
Kuva:
Sirkku
Kurkikangas

18

**Väinö
Oja**
Pääskyt
Kuva:
Sauli
Kaipainen

Kyösti Iitti
yksityiskohta
veistoksesta
Uudisraivaajat
Kuva:
Sirkku
Kurkikangas

Eläinten hallitusvastuu

Pääministeri Matti Vanhanen sanoi avajaispuheessaan: *"ITE-taidetta luonnehtivat kenties parhaiten sanat persoonallisuus ja yllätyksellisyys. ITE-taide on saanut Suomessa suurta vastakaikua yleisössä. Se on taidetta kansalta kansalle, eikä välissä ole monen vieraaksi kokemaa korkeakulttuurin kynnystä."*

Kiiruun puisto täyttyi eläimellisestä menosta, kun koko Vihtametsän viidakko ryntäsi alueelle. ITE-taide on Suomessa pursuilevan tervettä kuin Aleksis Kiven männyt. Vahva luonto on säästänyt kansaamme siltä turmelukselta, joka viruksena riehuu kaupunkistuvassa maailmassa. Jos puistoon haluat mennä nyt, niin takuulla yllätyt, nääs otsot siellä leikkii löivät; eri ITE-veistäjien kilttejä, pelottavia, majesteettillisia pellejössi-köitä: Somerniemen Erkki Lindroosin hunajahurmuri sekä Liedon Nina Saaren pajunneitokarhu urahtelivat kuuluisasti. Tulevaisuudessa varmaan kehittyy ITEkarhututkimus – niin monenlaatuihin muotoon on ohtoa metsissämme veistetty.

Alueen portilla oli vartijaeläimenä Kyösti Iitin Otso K. Korpi. Keskelle puistoa kokoontui Väinö Ojan Eläinten hätkökous: On perustettu Eläinten puolue! *"Ihmisten ei-eläimellinen meno on saatava loppumaan! He ovat vaaratekijä eläimille, elämälle ja lopulta itselleen. Niiden koneet syövät meiltä metsät"*, paasasi Hirvi Humina. *"Ne tuntuvatkin johtajiaan sokeastitotelevilta roboteilta"*, sanoi Susi Suurisuu. *"Ne tekevät kauppaa numeroilla, ei enää minun selkänahallani"*, sanoi Kurre Ek. *"Ne ovat kotoisin avaruudesta, palatkoon sinne takaisin"*, sanoi Ilves Ki. *"Valta pois kansilta"*, lauloi jo Kettu Kevaara. Näin ohikul- kija saattoi hetken kuulla erittäin mykistävää keskustelua. Ja ihmiset tulivat sankoin joukoin kuuntelemaan tätä Someron Hype parkia! Moni liittyi Eläinten puolueeseen ja lupasi ruveta eläimellisemmäksi.

Ojan pientareilla kasvaa patsas

Huutolaispoikana lapsuutensa viettänyt Väinö Oja on tutustunut eläimiin Suomen metsissä Lapista etelään. Hän ei iältään ehtinyt rintamalle ja joutui sitten sodan jälkeen näkemään näitä ruorampoja uhriveljiä ollessaan perkaamassa Lapin routasoita heille viljeltäväksi. *"Ei ollut Lapin routapello häävi palkka jalattomalle miehelle."*

Veistäjä asuu eläkepäiviään Paimion Askalan kylän metsäisellä niemikkeellä, missä autotie porhaltaa vierestä, mutta Ojan patsaspuisto jää sopivasti mäen töyrään kuusipöheikköön. Portilla jösöttää yhdestä korkeasta kuusenrungosta veistetty karhutolppa. Kaartuvalla rinteellä avautuu veistoskarja.

Ite kunnostettu talo päätykoristeineen, ainalämpiviä sauna ja sydän kämmenellä ottaa tämä viiskymppiseltä tuntuva seitsenkymppinen silmähymyinen miehenjalli vieraan vastaan ja esittelee moottorisahaluomuksiaan. Jokainen otus on aivan erilaatuinen juontuen jo veistettävästä materiaalista ja eri ilmettä antavasta työstötekniikasta. Puiset linnut laulavat omia lenninlaulujaan. Viime kesänä erään nallen tassuille teki oikea lintu pesänsä!

On Ojalla ihmisiäkin. *"Katohan noita juurenkonkeloita, nehän vääntelehtii ku Pikasson naiset"*, osoittelee Väinö luontomodernismin ihmeitä. *"Kyllä tämä taide on uto juttu"*, hekottelee pölki-Väiski.

Ite -paikalla: Someron ITE-satunmaa - Erkki Pirtola

Seurakunnalle pöntöstään huutaa pappi kuin vanki, apua, ja renki kököttää penis pystyssä. *Rehevät Kaisa*-neidit kylvyissään saavat Väinön laulamaan Hiski Salomaan Ameriikan raittia sillä ainoalla oikealla hoilotustyyllillä.

Ja vipaus surrealismia: Salvador Dalin jalat juoksevat ilmassa pakoon Ojan penkkää väärentämättömällä hulluudella.

Kun ranskalainen kärkeksilmäinen *art brut* -keräilijä näki Ojan lahonnen peltisiipisen Korpin kannon nokalla, osti hän sen pilkkahinnalla. Oja oli onnellinen päästyään eroon ”möriskästä”. Se oli Ojan ensimmäinen aikoinaan syntynyt työ, sateen pieksemä mestariluomus.

Ojan Vaaleat enkelit heijastelevat puun hyvyyttä ja valoa. Puuhan on kasvavaa valoa.

Sanasta miestä ja sarvesta härkää

”*Tulin pitkin Turun tietä, hämäläisten härkätietä*”, lauletaan lastenlaulussa. Härkätie on kiemurrellut näissä maisemissa ja Somero on ollut varsinaista härkäaluetta. Jorma Pihl on ollut ikänsä härkäpaimen. Hänen kotitilallaan Sauvossa on härän kuva nyt jo karjasta tyhjentyneen navetan kivijalassa. Se muistuttaa kaukaisia sukulaisiaan Lascaux’n luolista kymmeniätuhansia vuosia sitten. Ei taiteellisesti, vaan merkillisesti. ”*Ei tätä mittä tairrett o, askartellu vaa*”, sanoo Pihl, joka on jatkanut merkittävää askarteluaan kolmikerroksisen ulkorakennuksen täyteen. Luopuessaan häristään, oli Härkä-Jorma siirtynyt ite-ilmäisyyden piiriin.

Ihanasti aaltoilevassa lounaissuomalaisessa viljavuusmaisemassa voi astua Pihl-ateljeen karahkakaaren kautta piiloulottuvuuteen. Keskellä peltoa on surrealistinen puukello osoitellen ei-aikaa. Lystikäs rankakäärme lasinappisilmineen viettelee ITEstään langenneita satuparatiisiin takaisin. Pöllöt puhkaa, kärpässieni jakaa pilkkujaan, valtava jätkänkynntilä-tulppaani tulipunasulojaan tässä arkaaisessa läpikulkupaikassa Pihl-pajaan.

Kaikki Pihlin moottorisahalla ja kirveellä jyystetyt eläimet ovat mitä raaimpia; pölkyt ovat muutamalla osuvalla sahanparkaisulla haljenneet mitä karaktäärisimmiksi otuksiksi väriläikillä värjäten. Nytemmin Pihlin selkä on huonontunut ja eläinkuvat ovat pienentyneet, mutta tyyli senkun vaan parantunut. Kissoja löytyy mitä veikeimmistä nauruhännistä kehräviin kivikatteihin sarjoittain. Taivaita koikuttavia kurkia on määrä tulla tuhat. Näyttelyn avajaisissa pääministeri Matti Vanhaselle Pihlin ojentama kurki oli yli viidessadas. Eivätkä eläimet ole edes myynnissä! Mistä moinen sarjallisuus? Pihlin pieneläinteollisuus täyttää koko huoneet, joiden seiniin on maalattu kuvitteellisia matkailumaisemia. Lappi on rekonstruoitu revontulineen ja kuukkelipuineen, mutta nyt on tulossa koko savanni. Norsut konkelehtivat pököjaloillaan, joka kirahvin kaula koukoilee omalla tavallaan ja puuseeprat juovineen tuntuvat aidoilta pehmoleluilta.

Pihlin pienoisveistoksissa ilmenee sellainen aito lapsenomaisuus, joka aikuiselle on harvinaista. Olen omin silmin

Keijo Kukkola
Usko, toivo,
rakkaus
Kuva:
Markus
Virtanen

nähty, miten pienet lapsen lumoutuvat tämän lelunerouden edessä ja aikuiset muistavat lapsuutensa eläin-uskon. Mutta tämän lisäksi on kolmikerroksisen itemuseon osastoissa Pihlillä taitavasti väritettyjä siemenkotamandoita, ”aporikinaalimaalauksia”, jouluvaloufoja ateljeen katossa, dadaistinen hehkulamp-pupyörä sekä lähes täysin abstrakteja teoksia, joissa raakuus on muuntunut kypsyydeksi.

Henry Matissen Tanssi karjalaksi

Erkki Känkänen on eräs niistä 300 000:sta, jotka joutuivat lähtemään pakoon Stalinin urkukonserttia kotoaan Muolaan Äyräpäästä ja asettumaan Varsinais-Suomeen. Kaikki nämä muistot ja tiedot on hän summannut kesämökilleen hyvin ITElaatusesti. Karjalaisuuden ilo, mielikuviutus ja värikkyyys loistaa kuin kalevalainen kirjokansi, ei kopioimalla vanhaa pit-silautaa, vaan riemastuttavalla ”itekniikalla”.

20 Alueelle tervetöivottaa jo kaukaa suuret värikkäät puukuk-kaset, jotka tuovat satumaan silmiin. Känkäsen luomuksessa kiteytyy nostalgia huumorin tasolla. Karjalan henki on saatu takaisin! Mutta tämä paikka ei vain yhdistä karjalaisuutta, vaan kasvattaa siitä aivan oman tyylikukinnon, ITE-Karjalan!

Mökin edustalla on venäläinen tutkatorni täynnä vaakunoi-ta. Kunnahalla kukkuu jättikäki, jonka puuosiin on kirjattu evakkohistoriaa. Ulkorakennuksen oveen on kuvattu kaikki Karjalan kunnat pöllinpoikkileikkauksille ja pako sodan lie-keistä. Mutta myös oma tarina syntymästä ja onnen aika pai-menpoikana ennen sotaa sekä sodan jälkeen pellon elannossa. Viime vuonna alueelle nousi pienoiskoossa kotipitäjän Muolaan kirkko, joka nyt on vihitty käyttöön.

Känkänen leikkaa puusta tai muusta materiaalista pieniä palasia, jotka hän värittää erilaisiksi asetellen niitä päällekkäin ja rinnotusten reliefeiksi. Somerolla eräs näyttelyn vaikutta-vimmista teoksista oli Känkäsen Aatami ja Eeva. Ikään kuin luonnon ketjukertomuksena nivelikäs käärme ja ihmispari kie-toutuvat toistensa historiaan. ”Se kuvajaa syntiinlankeemuksen iloa.”

Tämä animatiivinen leikkaa ja naulaa -tekniikka toi mie-leeni modernismin kätkyistä Henri Matissen värikkäät pape-

rileiketyöt. Kuinka ollakaan eräässä kuvassa Matissen Tanssi pyörähtää nuotiotulilla. Kun kysyin Känkäselä, mistä se sii-hen tanssahti, vastasi hän sen olleen ”joku mukava kuva, jonka oli jossain nähty”. Saunan ovesta on Picasson Avignonin naiset ja vessan ovesta ilmetty Keith Haring. Känkäselä voi pelata myös Karjalan omaa keilapeliä kyykkää!

IkuisITEkukkatarha

Erkki Syrjäsuu on 99-vuotias vireä ITE-vanhus Turusta, alunperin Karjalan laulumailta hänkin Johanneksen Rokkalan kylästä läheltä Viipuria. Erkki on toiminut kirvesmiehenä Suomen sodanjälkeisessä rakentamisessa. Mielikuviutuksellinen muotovaisto vei hänet tekemään sanomalehtipaperimassasta pienenoisveistoksia, joissa on hellyttävän namukas itepop-tyyli. Lehtimateriaali juontaa juurensa kotipaikkakunnan paperiteh-taaseen. Erkki esittelee ITE-pipossaan pinkeitä auringonotta-jia, liikuttavia tanssijoita, puhkuvia saunoja, hassuja kissoja, ”pinkviinejä”, tammenterhohelminauhoja ja kukkia! Erkin valoisa huoneisto on täynnä fantastisia värikkäitä itekukkia, jotka eivät ikinä kuihdu. Muotokuvat Mauno Koivistosta ja Armi Ratiasta ovat ehtoja reliefikehystettyjä portretteja.

ITE-Erkin magian taiteen sekä korkean iän salaisuus on terveyskaljassa ja aaloehatussa. Hänen hatussaan on pääläen kohdalla pirtuunkastetussa kangaspalassa aloetta. Se virkis-tää mielen ja pitää aatteet korkealla! Erkin veljenpoika Heikki Syrjäsuu veistää omaperäisellä tekniikalla: tangonvääntäjät tai juopotteleva pariskunta ovat erinomaisen eläväisiä hänen valaessaan lasikuitua niille laittamiensa oikeitten vaatteitten päälle!

Maalauksia ja punamultaa

Kiiruun talossa iteteokset asettuivat mainiosti vanhojen pa-tinoituneiden tapettien pintaan. Maanviljelijä Runo Päiviön öljyvärimaalaukset tuntuivat oppineen taiturin tuotteilta, mut-ta tämä maanviljelijä oli saanut inspiraation maalata kotinsa seinille taulut ilman mitään koulutusta ja lopputulos on taso-kas. Hän kävi jossain opistossa, missä hän totesi akatemiassa oppinsa saaneitten tyrkyttävän hänelle opittuja tekniikoitaan. Hän opetteli ITE-ölyväritekniikan!

Maalaamista kesti vain tietyn ajan. Ehkäpä kodin seinät tu-livat täyteen eikä tarvetta enempään ollut. Hiukan naivistiseen tyyliin tanssivat ukot pirtupolskaa viinanpolttopirskeissä sora-kuopalla tai maalaus huutokaupasta ”Olkaa hiljaa ja huutakaa” ovat tarkkoja muistikuvia ja heijastavat vanhan ajan tunnelmaa osu-van realistisesti. Maalauksessa lapsena kuullusta kansansadusta ”Lotikon vangittu neito” on väriä omaeräisyyttä. Muistista tehty lapsuuden maisema on klassinen, ja kuunvalosta heijastuva rii-henseinän punaisuus mykistävä. Tämähän ei ole ITE-taidetta muodollisesti, mutta siinä on sama lähtökohta ”tyhjistä nykyisy”.

Näyttelyssä oli myös ”väärennettyjä” Juhani Palmuja! Kirvesmies Jouko Heino osaa maalata mitä tahansa ja aina yhdet palmutalot voi pistää paremmaksi. Hauskaa parodiaa huvittavas-ta lööppitaiteilijasta, jonka nämä ITE-veijarit päihittävät ori-

Erkki Känkänen
Kuva:
Armo Kuisma

*Reino
Kaskinen*
metalliveistoksia
Kuva:
Sauli
Kaipainen

*Martti
Hömppi*
Siunattu
hulluus
Kuva:
Sauli
Kaipainen

22

ITE paikalla: Someron ITE-satunmaa - Erkki Pirtola

ginaalisuudessaan mennessä tullen. Tämän kyvyn lisäksi Heino taivuttaa pajuista eläimiä pihamaalleen ja Tuulikki-vaimonsa kanssa muotoilee puusta kaikkea mahdollista uusmuotoista käyttöesineistöä. Tuulikki Heinolta oli näyttelyssä Kiiruun eteishuone täynnä paperileikkeistä tehtyä kitskoristeellista käsitteistöä, joka yhtäkkiä alkoi kaikessa röheliäisyydessään muistuttaa nykytaiteen installaatioita.

Lööppihullu Matti Nykänen ja hänen Mervinsä voisivat ottaa oppia Koski TL:ssä asuvan Reino ja Heljä Kaskisen pariskunnan leppeästä elämänmuodosta, jossa yhtyy oman talon itemuotoilu pihamaan oikukkaaseen taiteiluun auvoisessa yhteisymmärryksessä. Heljä yhdistelee löytämiään esineitä: tiilen päälle pysähtyneen keraamisen naisenpään viilakaislikossa suhisee tyyli. Punamultapolitiikkaa kaivellaan Kaskisen pihalla jättimäisellä punakairalla, joka oli myös Kiiruun pihanurmikolla pääpaikalla. Valkeaksi maalatun kodin ikkunat on kirjavoitu punaisella – päinvastoin kuin puna-valkoiset rakennukset maalla yleensä. Reinon mustat rautalinnut, joihin hän on saanut inspiraation teräsveistäjä Veikko Haukkavaaralta vaikuttivat vaikuttavasti Kiiruun tilassa ja lintupuussa.

23

Antti Ainalinpää Somerolta on taitava veistäjä, jolla on puki katolla vartijana ja vesistöme tilaa pohtii Itkevä Hauki. Hän tekee myös merkittäviä ”pirunrykkeitä” vanhoista pyykkipinnoista. Hänen vaimollaan Elvi Ainalinpäällä on merkittävä kokoelma vanhoja kodintauluja ja lehtikantimia, joita ihmiset ovat kirjailleet omintakeisesti. Antti Ainalinpää ehti esitellä teoksensa yleisölle Kiiruun talon näyttelyssä ennen nukkumistaan pois syksyllä 2004.

Pentti Jokiniemi on liki 80-vuotias ultranuorekas ITE-laulaja, jonka huumor-ralleja ja vakavampiakin sikermiä saatiin kuulla spontaaneissa, haltioivissa tilanteissa. Jokiniemen laulut pitäisi ehdottomasti taltioida levyille. Hän myös ITaitEilee, veistää Maailmantolppaa, jossa kuvastuu isiemme työt sekä maalaa ja piirtää mm. kalevalaisia aiheita hiukan Johannes ”Shamaani” Setälän karikatyyrytyyliin. Setälällä olikin Kiiruun talon runollisessa tornissa valkean shamaanin välineistöä, joissa tämä maailman vanhin pyhäinmetodi tuontaivaisiin heijastuu matkakuvauksina ja välittäjäolentojen talismaaneina.

Herra K:n kuvapurkaus

Kalle Yli-Mattila on marttilalainen maanviljelijä, joka sai kuvaerätyksen Viron ensimmäisestä nykytaiteen näyttelystä 90-luvun alussa. Kuvat lähtivät liikkeelle ryöppyinä. Maatalouskoneiden pölyisiin kylkiin ohimennen piirretyt kuvat ja naamakkeet siirtyivät maalitahroiksi verstaan seinille ja vihdoinkin ite Vincent v. Goghin opastuksella hänestä tuli taiteilija Herra K. Nyt hänen päärakennuksensa on tapetoitu mitä monilaatuisimmilla kuvakokeiluilla.

ITE-taiteen hyvä puoli on siinä, että voi tehdä ”tuovuuden päiväkirjaa”, voi maalata joka päivä eri tyyllillä ja löytää uusia itekniikoita. (Itekniikka = ite tehty tekniikka.) Herra K:lta kaatui kerran asteriksiiniä polypluterooniin. Hehkulamppuhoidolla kaivannaiseen kaadetusta sementistä syntyi kohokuva. (Nimitykset ovat peitenimiä – keksi ite, älä kopioi.) Näin K kykenee ikään kuin maalai-

lemaan esiin hämmästyttävän elävää ”veistosgrafiikkaa”.

Herra K ryhtyi tekemään myös performansseja ystävälääkärin kanssa mm. ajellen ruumisautolla Oriveden kesässä. Siellä tapasin Mister K:n ensi kerran. Kiinnostavaa oli seurata hänen kykyään lukea ihmisten käsialoja. Autografiikkahan on jokaiikan taidetta, käsipelillä tehtyjä kirjainkoukeroita, riipustuksia, joiden jiit, koot ja peet paljastavat kaarissaan sielun dynamiikkaa.

Myster K:n iteperäisin tyyli sarja on viuhahtelevilla viivoilla tehtyjä kaoottisia ihmishahmojen ryppäitä Alpo Jaakolan ja Wilfredo Lamin hämyisässä välimaastossa. Niissä on skitsoa vimmaa ja mystistä houreunta, krapulayön aivonaamiaista keskellä pimeää metsää. ”Kirves puttoo silmää vasten” on tämän pelto-
bunuelin selvitys näistä harjateräksellä työstetyistä mestariteluomuksista. Master K:n Someron näyttelyn ikiomat jatkot olivat hänen omilla maillaan poikansa kanssa ihan ite-tekemässä Metsäteknö-tapahtumassa. Ja ensi kesänä uusiksi!

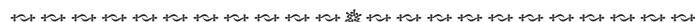
24

Temppeli kivijalassa

Kiiruun Kivimakasiini oli harvinaisen jylhä kokonaisuus. Petri Martikaisen universaalit ikonit loistivat helmiäiskehyksissään uskontojen yhteisyyttä entisessä kyyhkysten täyttämässä jylhässä tilassa. Keskitilassa Matti Koivusen koiran ulkoiluttaja hätkähdytti elävyydellään, taustalla sojottivat Somerniemen Hiidenlinnan isännän Reino Koivuniemen jättipölkystä veistetyt voimasarvet.

Toisessa, kirkon kellaria muistuttavassa tilassa oli Alpo Jaakolan arkaaisia toteemeja ja Kirsti Mäen kiviteoksia, esineitä ja loisteliaita pyhiä maalauksia. Jaakolan jyhkeät veistokset ja Mellilän kivirunoilijattaren syvät kuvat humisivat yhdessä samaa ikiaikaista pyhää voimatarinaa, josta ITEmmäksi ei tulla.

Jorma
Pihlin
ja Väinö
Ojan
puuveistoksia
Kuva:
Sauli
Kaipainen

ITE paikalla: Someron ITE-satunmaa - Erkki Pirtola

Suomalais-virolainen *Kansankulttuurit kohtaavat* -projekti (2002–2004) kartoittaa varsinaissuomalaisia nykykansantaiten tekijöitä sekä kädentaitojen ja perinteisten työtapojen taitajia. Kartoitustyötä tekee kansankulttuurin monitoimimies, projektikoordinaattori Arto Tuominen. Vihjeitä tekijöistä on kertynyt parissa vuodessa kymmenittäin. On myös elvytetty perinnetaitoja, kuten tuohenottoa, mustan kauran viljelyä ja vanhan ajan työmenetelmiä. Taiteilija Erkki Pirtola on kiertänyt kameroineen haastattelemassa ITE-taiteilijoita ja tallentamassa kansankulttuurin edelleen eläviä ilmentymiä.

Virossa vastaavaa kartoitusta on tehty Hiidenmaalla, Saarenmaalla, Pärnun maakunnassa ja Kihnun saarella. Projektin kuluessa on järjestetty vierailumatkoja kumpaankin suuntaan. Matkoilla on osallistuttu erilaisiin festivaaleihin ja katselmuksiin ja näin päästy näkemään kansankulttuurin rik kautta sukukansojen kesken.

Kalakukkoa kultalautasella -näyttely Somerolla 9.7.–15.8.2004 esitteli viitisenkymmentä itseoppinutta taiteilijaa, joista valtaosa varsinaissuomalaisia. Avajaisten yhteydessä järjestettiin kolmipäiväinen suomalais-virolainen kansankulttuurin katselmus, jonka avasi pääministeri Matti Vanhanen. Katselmuksen ohjelmaan kuului pitäjapäivät Torppamuseolla, viikateniittokilpailut Häntälännotkon perinnemaisemassa, kylätapahtuma, puistotanssit ja Puistorock-konsertti.

Kansankulttuurit kohtaavat -hanke on saanut rahoitusta Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR) ja se toteuttaa Etelä-Suomen rannikkoseudun Interreg IIIA -ohjelmaa. Hankkeen kansallisena rahoittajana toimii Länsi-Suomen lääninhallitus. Hankkeen toteuttaja on Someron kaupunki ja pääyhteistyökumppani on Viron kansallinen kansanperinneneuvosto. Yhteistyökumppaneina Suomen puolella ovat Somero-seura ja Maaseudun Sivistysliitto. Muina yhteistyökumppaneina Virossa ovat olleet Pärnun, Saarenmaan ja Hiidenmaan lääninhallitusten opetus- ja kulttuuriosastot.

Kyösti Iitti
ja Kettin-
kikarhu
Kuva:
Päivi
Perkiö

25

Arto Tuominen ja Arto Ali-Eskolan hevonen, Kuva: Ahti Kukkonen

Tauno Vuorenniemi, Heinäntekijät, Kuva: Sauli Kaipainen

Ite -paikalla: Someron ITE-satuma - Erkki Pirtola

*Heikki
Syrjäsuu*
Nöijaava mies
ja Auringon-
palvoja

Kuva:
Sauli
Kaipainen

26

ITE paikalla: Someron ITE-satunmaa - Erkki Pirtola

*Kauko
Vainikainen
Juhannuskukko*

Kuva:
Sirku
Kurkikangas

Runo
Päiviö
Viinanpolttajat

Kuva:
Armo
Kuisma

28

Erkki
Syrjäsuu
Saunojat

Kuva:
Terhi Ärell

ITE paikalla: Someron ITE-satunmaa - Erkki Pirtola

*Kalle
Yli-Mattila*
sementtireliefi
Kuva:
Kalle
Yli-Mattila

HERKKÄÄ REALISMIA – Kirsti Mäki

Jaana Saario

kuvat:
Jaana Saario

Vierailin Kirsti Mäen luona kesäkuussa, kun nurmitädykke ja mäkitervakko kukkivat. Kalle oli minua vastassa ja ohjasi autoni sopivasti pihalle niin, etten häirinnyt vapaana laiduntavia lampaita. Säteilevä Kirsti otti minut vastaan hiljaa, tutkivana. Huomasin, että minulle viestitettiin hienovaraisesti, että olen nyt tullut näiden ystäväysten ajattomaan valtakuntaan ja rauhaan. Kiireen voi jättää pihapiirin ulkopuolelle, sillä ei ole käyttöä täällä. Hetki toisensa jälkeen annoin Kirstin ja Kallen maailman viedä minut mukanaan ja unohdin lopulta aikatauluni. Päivästäni tuli unohtumaton, joten kirjoitan tarinani päiväkirjan tapaan.

Kirstin kohtaaminen

32

Heti kätellessäni Kirstiä ymmärsin, että tätä ihmistä eivät monet kättele, sillä Kirsti on halattava ihminen. Minulle tarjottiin heti ystävällisyyttä, vieraanvaraisuutta ja ajattelua niin paljon kuin uskaltaisin sitä ottaa vastaan. Saisin olla täällä täysin oma itseni, kukaan ei arvioisi minua sen perusteella, miltä vaikutan tai näytän. Tunsin pian olevani kotona. Kun tunnit kuluivat, keskustelumme kääntyi sellaisille raiteille, joita käyttävät vain toisilleen tutut ihmiset. Puhuttiin lapsuuden muistoista, kommelluksista ja hyvinkin henkilökohtaisista ja intiimeiksi koetuista kokemuksista. Ensimmäistä kertaa tunsin ambivalenttia suhdetta muistiinpanoihini. Toisaalta minun piti kirjoittaa muistiin, mutten halunnut häiritä sillä keskusteluumme. Toisaalta taas kirjoittamattomuudessaani ajattelin lehtiötä paljon, sillä tiesin, etten tulisi muistamaan Kirstin sanontoja ja tarinoita ilman kirjoittamista. Minut oli nyt päästetty sisään kiehtovaan pienoys-maailmaan, josta halusin tietää lisää. Jouduin taistelemaan journalistin rooliani vastaan.

Lyhyen valmennuksen jälkeen Kirsti otti minut sisälle Pirttiin. Kuljin huoneen poikki hiljaa ja kyöneleet valuivat tahdomattani poskille. Äkkiä ymmärsin, miten paljon olin menettänyt kaikissa niissä vanhoissa sukulaisissani, joita en koskaan oikeasti tuntenut. Kirstillä oli niin paljon aikaa ympärillään, ja erilainen ajan käsite, etten voinut sitä järkyttymättä kohdata. Sekuntiaikatauluni romahti siihen huoneeseen. Kiviset kasvot katsoivat minuun hiljaa joka suunnalta, ja silti huoneessa huokuva inhimillisyyks oli käsin kosketeltavaa.

Kirsti on asetellut kiviveistoksia Pirtin jokaiselle pinnalle. Penkit, pöydät, hyllyt, lattiakin on täynnä kivi-hahmoja, joilla kaikilla on omat roolit, ilmeet ja nimet. Kesäyössä vaeltavalla peikkoneidillä on vaalea tukka ja viehko ilme. Professori ja Tutkija seisovat pöydällä vierekkäin, tutkijalla silmät pullistuen päässä kohti kirjaa. Yksi kivi makaa vuoteessa, pää painuneena tyynyyn. Se näyttää muumioituneelta ja jäykistyneeltä sänky-potilaalta, jota ei kukaan enää käy katsomassa. Yksittäiset kivet ovat saaneet vahvan luonteen, jotkut ovat todella vaikuttavia ja pysähdyttäviä. Toiset ovat hilpeitä ja ironisia. Myöhemmin Kirsti kertoo tehneensä kaikki Pirtissä olevat kiviteokset kah-

deksassa kuukaudessa. ”Monet iloiset asiat synnyttävät teoksia, myös tuska.” Kirsti hymyilee hiljaa ja kantaa sisälle eksyneen koppakuoriaisen varovasti ulos.

Luonto ja lapsuus läsnä

”Se kaikkeus, missä mä uiskentelen ja mihin mä uppoan, niin kauheen paljon siellä mua kantaa luonto”. Kotitalon laaja pihapiiri on luonnonvaraisessa tilassa. Moni voisi katsoa taloa ja nähdä siinä vain paljon remontoitavaa. Kirstille tila on paljon enemmän kuin vain talo ja piha. Hän kulkee pihamaalla verkkaan ja tutkii pieteetillä pieniä kasveja ja kiviä. Hän on seurannut pihan elämää koko ikänsä. Jokainen puu on kasvanut hänen kanssaan yhdessä. Pihapiiristä löytyvät lapsuuden leikkipaikatkin. Tunnen hienoista kateutta ja toisaalta iloa siitä, että lapsuuden leikkejä voi jatkaa vielä aikuisena samassa paikassa, samassa rauhassa kuin ennenkin. Myöhemmin tajuan, että Kirstin elämään on tullut lapsuuden jälkeen paljon murhetta. Kuitenkin hänen silmänsä leimahtavat leikkisään hymyyn, kun hän kertoilee lapsuutensa käpylehmistä ja siitä kallion kuopasta, jossa isoisa sadevedellä pesi poskiaan.

Mitä ilmeisimmin Kirsti on kaiken kokemansa keskeillä nimenomaan pyrkinyt säilyttämään leikkivän ja tutkivan asenteensa luontoon. Välillä olen näkevinäni huomattavasti nuoremman Kirstin edessäni. Tuntuu kuin hän liikkuisi ajassa vaivattomasti taaksepäin. Itse leikin taidon kadottaneena jään ihailen ihmettelemään tätä luonnikasta suhdetta lapsuuteen. Aivan kuin oman asenteensa voisi itse kääntää toisinpäin ja antaa itselleen luvan olla jouten ja yksinkertaisesti leikkiä.

Pitkä hameenhelma viistää ketokasveja, kun Kirsti kävelee pihalla. Äkkiä hän katsoo hellästi maahan ja sanoo: ”Poimulehti on mun ehtoollismalja. Kun sen varovasti ottaa, pieni kastehelmi pysyy kirkkaana paikallaan.” Hän vie minut kissan ja kanan haudalle, lehtimajan ohii ja tupaan, jota talvisin lämmitetään perheen nuorempien kissojen asuntona. Kolme lammasta, Huppelit, seuraavat sivum-

malli. Tuvassa on Kirstin oma hiljentymishuone. Pöydillä on hänen keräämiään pieniä aarteita, puun pintaa, sulkia, männyn kaarnaa, hiiren pesiä ja pientä rautaromua. Lipaston päälle ripustettu ikkuna tuo heti mieleeni ikonin. Kirsti kertoo sen olevan peräisin äitinsä talosta. Voin kuvitella, miten Kirsti katsoo ikkunaan kuin katsoisi ajassa taaksepäin ja näkisi samoja asioita, joita hänen äitinsä on katsonut oikean ikkunan läpi. Ikkuna ikonina on minulle hieno oivallus. Ikkunasta katsoo jonnekin toiseen maailmaan ja saa syventyä vain siihen, mihin itse haluaa.

Kirstin ympärillä tuntuu leijuvan rauha ja luonnollinen hengellisyys. Hän kertoo elävänsä Luoja-yhteydessä. Tämä yhteys samalla korkeampaan ja luontoon on hänessä hengityksenomaisena, luontevana osana itseä. Luonto itsessään on pyyteetön. Siksi ihmisenkin tulisi elää siinä pyyteettä, kunnioittaen eläimiä ja ympäristöään. *"Elämänpuu on keskellä. Mitä paljaampi ihminen on, sitä rikkaampaa elämä on."*

Kivinen maailma

Kivet ovat kiehtoneet Kirstiä lapsuudesta saakka. Kotitalo on kalliolla ja sitä ympäröi kiviaita, jota pitkin pienet siskokset taitavasti kävelivät. Pian Kirsti alkoi tarkkailla kiviä ja etsiä muotoja niistä. Myöhemmin suhde kiviin muuttui. Kirsti kertoo saavansa myös kiviltä viestejä. Hän näkee muotoja, jotka viestittävät hänelle merkittävistä tapahtumista etukäteen. Kirsti löytää kiinnostavia kiviä jatkuvasti. Ystävät tuovat hänelle niitä myös lahjaksi. Hän liittää niihin rautaromua, nahkaa, sulkia, kaarnaa ja jäkälää. Ihmeellisellä tavalla hän tuntee löytävän kivistä sen oman luonteen, sen ainoan oikean luonteen muotoillien niistä kasvoja ja hahmoja. Toiset kivet hän säilyttää ihan sellaisenaan. Hän tarkkailee kivien hidasta elämää ja kaivaa niitä esiin. On vaikea kuvitella kiviteoksia galleriatilaan. Omassa ympäristössään, pihalla tai Pirtin kynttilänvalossa, gregoriaanisen musiikin ympäröiminä ne ovat kotonaan ja ehdottomasti oikeassa paikassaan.

Mietin itsekseni Kirstin sanoja. Hän korostaa herkkyyttä kaikkeen olevaan ja samalla realistista suhtautumista. Kirstin herkkä realistinen arvomaailma on kuin kiven pinta. Se on hienovarainen pienine mutkineen, rosoineen ja sävyroineen, toisaalta läpipääsemätön ja kiven kova. Uskon, että samalla kun Kirsti leikkii kivileikkejään, hän vaistonvaraisesti järjestää omia ajatuksiaan. Leikki muuttuu taiteeksi ja filosofiaksi.

Kävelemme pitkin kastunutta nurmea pieneen kesäikalaan. Eräänä päivänä Kirsti oli huomannut sen maalattiassa suuren kivipinnan ja alkoi kaivaa. Lopulta hän oli kaivanut koko lattian puoli metriä alemmas ja saanut kaikki hienot kivenlohkareet esiin. Lattia tuli hausemmaksi ja käytännöllisemmäksi, kun penkit ja pöydät ilmestyivät maan sisältä. Toinen pihapiirin kivinen merkillisyys on Kivikirkko, jonne Kirsti notkeasti pujottelee oksien alta. Kuuleman mukaan Kivikirkon ympäristössä on pidetty hartaushetkiä, joiden mukaan paikka on saanut nimensä. Ihmiset olivat juoneet kahvia ja laulaneet Kivikirkon ympäristössä. Mahtavat kivet muodostavat pienen luolan, jonne mahtuu istumaan. Siellä Kirsti käy hiljentymässä.

Ajan kerrostumat

Kirstin puheessa vilahtelevat Mikko-pappa, Hilda, Paula, Arvo, Sergei, kuuro Helmi, Iivari-setä ja Laila-täti sekä useat muut sukulaiset, ystävät ja tilan entiset työntekijät. Tässä Sergei lauloi ja Laila-täti säesti pianolla, tuossa on Paulan saappaat ja aitassa Mikko-papan työkaluja. Kirstin suku on yhtäjaksoisesti hoitanut tilaa 1600-luvulta asti. Jo sitä ennen sama suku on katkonaisesti asunut siellä. *"Kun tässä istuu ja katsoo, niin se mitä on, on todella omaa. Vaikkei olisi kuin hirsseinät ympärillä, se on rehellisesti omaa."*

Paitsi kovaa työntekoa on Kirstin kotona harrastettu ahkerasti kulttuuria. Kotona kuunneltiin klassista musiikkia, laulettiin ja lausuttiin. Kirsti on säilyttänyt vanhoja nuotteja ja kirjeitä huolella. Paulan jäljiltä Kirsti on säilyttänyt kokonaisen mökin sellaisena, kuin Paula sen kuollessaan jätti. Vienen Karjalasta Suomeen pakolaisena ja tilalle töihin tullut Paula oli Kirstille erityisen rakas, rohkeuden perikuva ja kuin toinen äiti. Kirsti tutustui ortodoksiperinteeseen sekä karjalaisiin tapoihin ja sanontoihin Paulan kautta. He tekivät yhteisiä metsäretkiä ja kahvittelivat isolla kivellä.

Kirstin ajatukset suuntautuvat voimakkaasti ajassa taaksepäin. Hän muistaa asioita tarkkaan ja pitkältä ajalta. Moniin itseään vanhempiin henkilöihin hän on tutustunut syvemmin kuin moni nykyajan lapsi. Monia hän on myös vuosikausia hoitanut sairauksissa ja lopulta saattohoitanut elämän tuolle puolen. Suvun jäämistöä on paljon ja Kirsti hoitaa sitä hellästi. Vanhan ruumislaudan luo hän vaihtaa tuoreet suopursut joka kesä. Jo Kirstin isä oli alkanut kerätä vanhoja työkaluja aittaan. *"Isä oli aikaansa edellä monessa suhteessa. Hän keräsi vanhoja tavaroita siihen aikaan, kun muut heittivät kaiken vanhan pois."* Kirsti on halunnut jatkaa isänsä keräily-harrastusta. 1700-luvulta asti paikallaan seisooneet aitat on nyt koottu täyteen maatalon esineistöä ja työkaluja.

Kirstin puheessa myös isä saa paljon arvoa ja kunnioitusta. Isä oli herkkä, avulias ja rehellinen. Hän suhtautui tasavertaisesti ihmisiin ja arvosti työntekijöitään, heidän tapojaan ja omaa kulttuuriaan. Isä kuitenkin kuoli, kun Kirsti oli vielä nuori. Sen jälkeisestä ajasta Kirsti puhuu vakavasti ja harkiten. Muisto hyvistä ajoista on kuitenkin puhdas ja voimakas. Kirstin kaulakorussa on vielä pala nahkaa, jolla isän housuja paikattiin.

Elämäntapa

Taide ja itsensä ilmaisu eri keinoin näyttää olevan Kirstille luontainen elämäntapa. Nuorena hän halusi näyttelijäksi. Vanhemmat tukivat hänen toiveitaan opinnoista ja hän pääsikin Mikkeliin, Suomen Nuorisio-opiston näyttämölinjalle opiskelijaksi teatterikurssille. Sittemmin hän maalasi posliinia Arabian tehtailla, kunnes isänsä kuoltua palasi kotiin. Äidin hoitaminen kesti toistakymmentä vuotta. Äitinsä kuoltua Kirsti hoiti tilan entistä työmiestä, Arvoa, lähes kymmenen vuotta. Kirsti ymmärsi, että lausuminen on yhden ihmisen teatteria. Asua voi maaseudulla ja silti lausua. Lausumisen avulla hän voisi ilmentää asioita juuri niin kuin itse halusi. Lausumisesta kasvoi voimakas itsensä ilmaisun keino. *"Ei ole yhtä tapaa ilmentää*

asioita, vaan miljoona. Sitä voi toteuttaa niin tavallisessa elämässä kuin lausun-
nan alueellakin.”

Kirsti kirjoittaa paljon ja monipuolisesti. Paitsi perinteisiä runoja hän kirjoittaa modernia lyriikkaa ja proosaa sekä kanta-aottavia tekstejä. Kirsti pitää kotonaan lausuntailtoja myös omien tekstiensä pohjalta. Esityksissä hän lausuu ja näyttelee eri rooleihin pukeutuneena. Yhdessä Kallen kanssa he tekevät musiikkitaustoja ja lavasteita esityksiin. Mennyt aika on voimallisesti läsnä vanhojen rakennusten ja esineiden muodossa. Lausuntailloista puhuessaan Kirstin silmät alkavat taas säihkyä elämää. Hetken tuntuu kuin katsoisin pientä, vilkasta metsäneläintä silmiin.

Paitsi kotonaan, Kirsti on pyydettyä käynyt lausumassa erilaisissa tilaisuuksissa. Kantelettaresta hän teki oman rohkean esityksensä. Kansallisaarretta lausutaan usein pontevan juhlallisesti ja hienoissa vaatteissa. Kirsti tulkitsee sen runoja ja viestejä totutusta poikkeuksellisella tavalla.

Kirstin taide-elämä on monipuolista. Kirjoittaminen, lausuminen, maalaaminen ja kiviveistosten tekeminen rytmittää arkea. Huomaan, että monet maalaukset ovat syntyneet jonkin merkittävän tapahtuman, odotuksen, surun tai ilon jälkeen. Yksi koskettavimpia maalauksia mielestäni on Anselmi-kisun

odotetun kotiinpaluun jälkeen maalattu enkeli, jonka helmoissa istuu tyytyväinen kissa. Kiviveistosten maailmaan näyttää heijastuvan Kirstin laaja ihmistuntemus. Empaattinen asenne näkyy selvästi teoksissa. Hahmojen eleet ja ilmeet on tulkittu niin oivallisesti, ettei teosten viesti jää katsojalle epäselväksi. Kaikessa taiteessa näkyy tiivis kosketus tekijän omaan elämään. Kalakeiton äärellä istuessamme taiteilija yllättäen alkaa lausua pitkiä runoja muistista ja viihdyttää minua ja Kallea runo-näytteillään.

*Poimulehden kastepisara
ehtoollismalja
kyyneitä kirkkaampi
suurella alttarilla
elämän vedeltä maistuva
Kirsti Mäki*

Omat normit

Muutama vuosi sitten Kirstin tilalla oli kova ukkosmyrsky. Salama iski talon lähelle ja kaikki oli kaaoksen vallassa. Kun salama iski, Kirsti vei ensimmäisenä kisut turvaan pihatupaan.

Arvot mitataan kriisitilanteessa. Mietin itse, mitä tekisin samassa tilassa. Niin eläinrakas kuin olenkin, tuskin olisin lähtenyt myrskyyn pelastamaan kissoja, kun suvun vuosisatojen perintö olisi vaarassa. Kirstin elämänarvot ovat selkärangassa ja hän toimii niiden mukaan. Tapahtuman jälkeen hän kokosi pirstaloituneista sähköjohdon ja sulakkeen palasista teoksen nimeltä Johtopoika.

Kirstin kertomusten välillä minulle tulee selvä kuva siitä, miten hänestä on kasvanut itseään ilmaiseva, luontoa ja lähimmäisiään rakastava ihminen. Kotona on arvostettu ihmisiä sellaisina kuin he ovat, luontoa on kunnioitettu itsestään selvänä arvona. Rehellisyys on ollut perusarvo aina. Kirstille on tärkeää saada tehdä asiat omalla tavalla, omien normien mukaan. Elämänsä hän pyrkii rakentamaan kuitenkin niin, ettei koskaan loukkaisi toisia ihmisiä, eläimiä tai ympäristöään. *"Jollei elä omien näkemystensä mukaan, on kuin harjoittelisi koko elämänsä ajan Tshehovin näytelmien rooleja menemättä koskaan estradille esittämään näytelmän sanomaa."*

Elämä itsessään vaikuttaa olevan Kirstille suurin arvo maailmassa. Kirsti uskoo, että jokaiselle ihmiselle on täällä elämässä tarkoitettu ainakin yksi ihminen, joka näkee hänet mahdollisimman pitkälle juuri sellaisena kuin hän on. Tämä voi

viedä eteenpäin hänen *"todellisuuttaan"* ja oikeanlaista kuvaansa. Elämän arvostaminen heijastuu myös kuoleman arvostukseen. Kirstille on tärkeää, että lähdön aika hoidetaan kauniisti, arvostaen ja kunnioittaen. Äitinsä hoitamisen jälkeen hän on tehnyt saattotyötä. Hän haluaa lähestyä myös ihmisiä, joita monet karttavat tai halveksivat. Ihmisten erilaisuus ja vaikeudetkaan eivät pelota Kirstiä. Hän ei silti katso olevansa hyväntekijä. Elämä on jatkuvaa kompromissia ja tasapainoilua hyvän ja pahan välillä.

Kirstin vaatimattomuus ja avoin vieraanvaraisuus jättää minut lopulta sanattomaksi. Istun mielelläni autoon päivän päätteeksi vain ollakseni hetken yksin ja sulatellakseni kaikkea näkemääni. Seuraavana päivänä hymyilen normaalia enemmän ja kaikki itse aiheutetut kiireeni tuntuvat vähäpätöisiltä. Muistan äkkiä, miten suloisesti irti omasta arjestani olin kohdattuani Outi Heiskasen vuosia sitten. Jollain salaperäisellä tavalla nämä kaksi luonnonmystiikassa elävää naista muistuttavat mielessäni toisiaan. On rikkaus saada tavata sellaisia ihmisiä, jotka pystyvät omalla olemuksellaan kääntämään ajatukseni oikeaan asentoon.

Luonnon kuuntelija – Veikko Mellanen

Jaana Saario

Itse tehty elämä

Kotipihan kyyhkyt tuntevat Veikko Mellasen hahmon ja lehahtavat tuttuun tapaansa odottamaan maapähkinöitä. Pienemmille linnuille tämä eläinrakas herrasmies jauhaa pähkinät yleiskoneella helpommin syötäviksi. Mellanen katselee lintuja hiljaa ja toteaa, ettei koskaan voisi ampua yhtäkään. Kaikessa toiminnassaan Veikko Mellanen tuntuu kuuntelevan luonnon ääntä, jotta osaisi elää sen kanssa mahdollisimman hyvin. Metsänhoito on Mellaselle erityisen arvokasta. ”Sieltä on saatu kaikki, mitä ihminen on tarvinnut, vaatteet, ruoka, rakennustarpeet.” Metsä näyttlee myös Mellasen arjessa suurta osaa. Se on hänelle rakas harrastus, virikeympäristö, rakennusaine, veistosten aiheiden ja materiaalin alkuperä sekä kodin lämmönlähde.

Sisällä olohuoneen kaapin päällä istuu parvi puusta veistettyjä kyyhkyjä. Niin kyyhkyt kuin itse kaappikin on Mellasen itsensä veistämiä. Oikeastaan koko olohuoneessa ei ole juurikaan muita kuin miehen omista käsistä lähteneitä esineitä. Ruokapöydät, massiiviset penkit, nojatuolit, pallit, kaapit, puiset seinätaulut, kukkapöydät, veistokset ja isot tarjoiluastiat kaikki ovat Mellasen itse tekemiä. Ja kun asiaa ympäri käydään, lopulta koko talo on muurarin ja sähkömiehen töitä lukuun ottamatta itse tehty. Itse Tehty Elämä näyttää toteutuvan Veikko Mellasen kohdalla kokonaisvaltaisesti.

Löytämisen iloa

”Aina olen kulkenut silimät auki, jos näkisi ison puun tai kiinnostavan väänkryn.” Kulkiessaan luonnossa ja kohdatessaan erilaisia puita Veikko Mellanen näkee puuaineksessa, oksissa, juurissa ja pahoissa mahdollisuuksia käyttöön. Hän kerää ja ottaa talteen potentiaalisen oloisia ”pötiköitä”, kuivattaa ne ja käyttää veistoksissa tai huonekaluissa. Varasto karttuu myös polttopuiden joukosta poimituista sopivasti väänntyneistä kapuloista, joista saa vaikkapa hyviä tuolin jalkoja. Mellasen silmä on harjaantunut seulomaan puun palasia niiden tulevan muodon ja tarkoituksen mukaan. Ystävät ovat alkaneet auttaa häntä etsinnöissä. Silloin tällöin Mellanen saa puhelun katkenneesta tai kaadetusta erikoisesta puusta, jonka voisi ottaa talteen. Poppelit, omenapuut, haavat ja lepät, kaikki otetaan aarteina vastaan. Välillä Mellanen päättää jo metsässä, mitä rungosta syntyy. Silloin raaka muotoilu tapahtuu heti moottorisahalla. Toisinaan ”kultakimpale” saattaa levätä ja kuivua pitkään, ennen kuin mestari näkee, mikä siitä tulee. ”Välillä vie puu miestä ja välillä mies puuta.”

Tekemisen vimma ajaa Mellasta tekemään uusia veistoksia. Veistoksissaan hän pyrkii usein säilyttämään puun olemuksen. Väänntyneistä puista hän loihtii käärmeitä ja mielikuivuksellisia matelijoita. Pitkä laiha Ballerina ja ohut Nälkäkurki ovat syntyneet kuin itsestään oksankarahkoista. Tukkipuusta tehdyt veistokset puolestaan ilmentävät usein jylhän rungon kiinteitä muotoja. Veistoksensa mies hahmottaa usein pahvi-

malliin, jonka mukaan hän sahaa puun suurin piirtein muotoonsa. Sen jälkeen työstäminen jatkuu perinteisillä keinoilla. Pintakäsittelynä Mellanen käyttää yleensä mehiläisvahaa, mutta on hän yhden lasten tuolin värjännyt mustikkamehullakin.

Mellanen veistää puusta sekä esittäviä että abstrakteja muotoja. Selkeät ihmishahmot ja metsäeläimet saavat seurakseen mielikuvituksellisia olentoja ja ötököitä. Kaikki aiheet eivät kuitenkaan ole auenneet esittävinä muotoina. Luottamus ja tuska ovat olleet Mellaselle sellaisia aiheita, jotka hän on ilmaissut täysin abstraktisti. Ei-esittävälle muotokielelle mies antaa symbolistisia merkityksiä. Jokainen muoto merkitsee jotakin asiaa ja kaikilla osilla on oma roolinsa esitettävänä kokonaisuudessa. Abstraktien ja esittävien muotojen välillä Mellanen seilaa sellaisissa veistoksissaan kuin Juhannuskokko ja Sade. Niiden aiheen ja muodon yhteys on selvä, mutta niiden pinta- ja muotokieli lähenee omalaatuisesti suomalaisessa veistotaiteessa nähtyjen teosten henkistä ilmapiiriä. Veikko Mellanen onnistuu sekä humoristisen ja kevyen että vakavamman ja henkistyneen aiheen käsittelyssä hienosti säilyttämällä kokoajan oman varman luonteensa puun käsittelyssä.

Paitsi löytämisen ilona, veistäminen toimii Veikko Mellaselle myös terapiana. ”Olen onnistunut tasapainottamaan itseäni.” Kun Mellasen vaimo kuoli, hän purki huonoa oloaan veistämiseen ja teki surustaan Tuska-nimisen veistoksen. Ajatukset järjestyivät vähitellen tumman ja raskaan, mutta toivoakin symboloivan veistoksen ympärillä.

Ekologinen veistäjä

Kun Veikko Mellanen käsittelee puuta, mitään ei mene hukkaan. Kaikista rungon osista voi tehdä jotain, oksia, tyveä ja juuria myöten. Yhdestä isosta rungosta Mellanen teki ruokapöydän, penkit ja nojatuolit. Pöydän levyt sahattiin keskeltä runkoa. Sen sivuista jäi osat penkkeihin. Tyvestä tuli nojatuolit. Kaikki osat on muotoiltu niin, että laittamalla ne vierekkäin voi vielä nähdä mahtavan puun alkuperäisen ulkomuodon. Jäljelle jäävän puusilpun ja käyttämättömät oksat mies pilkkoo poltettavaksi. Toisinaan lastuista ja palasista muodostuu pieniä seinätauluja ja reliefejä. Vioittunut puukin kelpaa taitavalle tekijälle. Sisältä lahosta uppotukista Mellanen on veistänyt korkean kaapin. Kaavittuaan lahon pois puun sisältä jäljelle jäi ontto ja eheä sylinteri, josta mies avasi ovia ja teki hyllyt eri kerroksiin.

Mellanen on oppinut säästäväisen ja kunnioittavan puunkäytön sukunsa miehiltä synnyinkodissaan Karjalan Kuolemanjärvellä. ”Näitä taitoja ei kirjoista opi, pitää vaan tehdä,” sanoo Mellanen, joka on tekemällä oppinut sellaisia taitoja, joista nykyajan artesaanit voivat usein vain haaveilla. Veikko Mellanen on veistänyt siitä asti, kun on omat ritsansa oppinut tekemään.

37

*Veikko
Mellanen*
Kulttuurit
kohtaavat

Kuva:
Jaana
Saario

38

ITE paikalla: Luonnon kuuntelija – Veikko Mellanen / Jaana Saar

Eri puulajien työstö ja niiden yhdistäminen, puun jännitysten laukaiseminen, kutistuminen ja kuivumisen hallinta ovat olleet Mellaselle perittyä, itsestään selvää perustietoa. Nuorena oppia tuli myös kirvesmiehiltä, joiden kanssa Mellanen teki töitä rakennuksilla. *”Työaikana ei nii paljon kerinny leikkihommiin, ku rakennettii mökkiä ja muuta.”*

Karjalaiseen säästäväisyyteen ja yritteliäisyyteen kasvanut Mellanen lähti kahdesti evakkoon lapsena. Välirauhan aikana uudelleen rakennettu koti jäi Kannakselle, kun evakkojana lopulta päätyi Lounais-Suomeen. Mellasen perhe asettui Auraan ja Veikko löysi työuransa Merivartiolaitokselta. Nyt, oltuaan jo kymmenen vuotta eläkkeellä, mies on ehtinyt taas veistää täysipäiväisesti, eikä muuta ole kaivannut. *”Ei ole tarvinut publiin mennä.”*

Veistospuiston aarteet

Veikko Mellasella on se, mistä moni veistäjä haaveilee; oma veistospuisto. Kaikki siellä on rakennettu itse. Padottu lampi, jossa mies on kasvattanut kirjolohia, hallitsee maisemaa siltoineen. Koristeellinen taukotupa, grillikatos, lähes 10 metriä korkea kota, pyrstöään nostavan kalan muotoinen savustusmökki sekä korkealle kohoava Nili-Aitta toimivat puiston rakennuksina. Kaikki on tervattu itse poltetulla tervalla ja tehty ilman sähkökoneita, ja kaikki on kalustettu itse valmistetuilla huonekaluilla ja esineillä. Varsinaiset veistokset luovat kuitenkin puistoon sille leimallisen hengen. Suuret abstraktit monumentit kilpailevat huomiosta järkälemäisten ihmishahmojen ja omituisten eläinten kanssa. Puusta, metallista ja kivistä veistetty kokonaisuus on häkellyttävä. On vaikea uskoa, että yhden miehen energia riittää tällaisen kokonaisuuden rakentamiseen. Mellasen suunnittelema suurin rakennus, pyöreä Hirsihuvila, on kuitenkin vielä rakentamatta. Sitä varten on jo tehty pienoismalli huonekaluineen ja hirretkin on valmiina kuivumassa. Isoa projektia kypsytellessään Mellanen hoitaa uutta taimikkoa ja huoltaa vanhempia veistoksiaan.

Ekokaupunki ja muita helmiä

Mellasen veistospuistossa ensimmäisenä vastaan tulee Ekokaupunki –niminen teos. Veistäjä selittää toteemien kuvitteellista merkitystä hymy huulillaan. Isot haapatoteemit keräävät avaruusenergiaa ja toimivat kaupungin generaattoreina, joista energia virtaa ekologisesti kaupungin muihin rakennuksiin. Korkeiden tornien kärjet on peitetty peltilevyillä. Ne tuovat avaruudelliseen teemaan oman säväyksensä. Samaa tekniikkaa Mellanen on käyttänyt muissakin veistoksissa suojaamaan puuta lahoamiselta. Keskellä kaupunkia ja kivistä rakennettu tori, jota rakennukset reunustavat. Mellanen on haaveillut lisäävänsä kaupunkinsa keskelle vielä tutkalaitteen tarkkailemaan avaruuden liikennettä.

Hengen mies –veistos sai puumateriaalinsa sattumalta. Auran vanhan kirkkosillan kannatuspalkeista piti ensin tulla vahvikkeita metsäojiin. Kuultuaan, että siltaa pitkin oli ehkä aikoinaan tallustanut oikea piispa, Mellanen tuli toisiinsa aja-

Veikko Mellanen
Kota
Kuva:
Jaana Saario

*Veikko
Mellanen*
Kota
Kuva:
Jaana Saario

40

Ite -paikalla: Luonnon kuuntelija – Veikko Mellanen / Jaana Saario

tuksiin. Pyhistä puista piti ehdottomasti tehdä veistos. Hengen mies kohottaa kätensä korkealle ja samalla kirja pysyy hänen rinnallaan. Maalliset houkutukset nousevat hänen jalkojaan pitkin ylös, mutta pysähtyvät pyhään kirjaan. Hänen kasvonsa ovat vakavat ja hän kantaa painavan ristinsä kaulassaan selkää suorassa, taipumatta. Kokonaisuus on samalla pateettisen draamaattinen ja pelottava että ironisen hilpeä.

Kulttuurit kohtaavat –teos on puiston toinen häkellyttävä veistoskokonaisuus. Veikko Mellanen sai siihen käytetyt suuret lehmukset ja tiesi heti, että halusi jättää niiden oman olemuksen mahdollisimman pitkälti näkyviin. Puiden omalaatuisuus ja sen säilyminen veistoksessa toi mieleen kulttuurin omalaatuisuuden ja säilymisen kulttuurien sekamelskassa. Niinpä Mellanen veisti rungoista esiin kolme eri kulttuurien edustajaa. Yhdellä on varvastossut, toisella saappaat. Kolmas seisoo jalustalla paljasjaloin. Kaikilla heillä on omalaatuiset kasvopiirteet ja vaatetus. Jalustan Mellanen muurasi ohuista kivilaatoista, ”kulttuurin kerroksista”.

Veistos kohtaa byrokratian

Veikko Mellanen asuinalueen omakotitalo-yhdistys tilasi häneltä muutama vuosi sitten julkisen veistoksen sijoitettavaksi alueen omaan puistoon. Mellanen ryhtyi toimeen ja suunnitteli pitkälle tyylytellyn monumentin rakentajaparista, joka nöyrästi tekee työtä oman kotinsa portaiden edessä ja vihdoinkin saa talonsa valmiiksi. Mellanen tapaan veistoksen jokainen muoto symboloi omaa näkökulmaansa aiheesta. Sen muotokieli on perinteisen moderni, ja sen ilmava rakenne taistelee painovoimaa vastaan. Oman orren alle –niminen veistos joutui kuitenkin vastatuuleen, kun kaavoituksen ja maanomistussotkujen ryydittämä byrokraattinen prosessi alkoi. Mellanen joutui perustelevaan ja puolustelemaan veistostaan monessa käännteessä. Lopulta sen materiaalia, kokoa ja muotoakin muutettiin ja se sijoitettiin aivan eri paikkaan kuin oli suunniteltu. Kaksi ja puoli vuotta kestäneen prosessin aikana Mellanen ehti turhautua ja valaa veistoksen itse omaan puistoonsa alkuperäisessä asussaan.

Hyväntahtoinen taitaja ei ottanut veistoksensa vastoin käymisistä itselleen riippaa, mutta totesi, ettei hän veistoksia teke-mällä voisi elää. Taiteilijan rooli tuntuu muutenkin vieraalta. Käsityöläiseksi hän itsensä kuitenkin myöntää. Taitonsa kanssa hän on tottunut olemaan vaatimaton ja puun takana piilossa. ”Ei sitä taiteilijasta tiiä sanoo, mutta purua tulee paljon”, sanoo hymyilevä Mellanen puinen hattu päässään.

*Veikko
Mellanen
Karhu*

Kuva:
Jaana
Saario

SEURANÄYTTÄMÖN METSÄ- JA MAISEMAKULISSIT

Rauni Ollikainen

Suomalaiset seuranäyttämön tuvat, metsät ja kamarit ovat jääne vuosisataisesta lavastusperinteestä, jossa esitysten miljöö lavastettiin näyttämölle maalatuin kulissein. Nämä tyyppikulisit juontavat juurensa renessanssin aikaan, jolloin antiikin näytelmien uustulkintojen yhteydessä kehittyi perspektiivilavastus antiikin kolmeen näytelmätyyppiin komediaan, tragediaan ja satiiriin. Lavastuksilla konkretisoitiin esitysten tapahtumapaikat. Tragedioissa tapahtumat sijoituivat ylhäisön ja hallitsijoiden elinympäristöön palatsien pihoihin ja saleihin. Komedia lavastuksissa miljöönä olivat tavallisen kansan olinpaikat torit, pihat ja kadut, satiiri- ja pastoraalinäytelmissä puistot, metsät ja erilaiset luonnonympäristöt.

44

Tuskin missään muualla maailmassa perinteiset tyyppikulisit ovat säilyneet käytössä niin pitkään kuin suomalaisilla seuranäyttämöillä. Näiden seuranäyttämölavastusten historiallinen yhteys on monille tuntematon ja yllättäväkin. Hieman totuttelua voikin vaatia ajatus, että perinteisten kulissilavastusten myötä vaatimatonkin suomalainen seuranäyttämö on kosketuksessa vuosisataiseen eurooppalaiseen kulttuuriin. Tätä tuskin voisi kuvitella pölyisiä ja ränsistyneitä kulisseeja puolityhjän seuratalon nurkasta esiin nostellessa.

Mutta vanhoja, taidolla maalattuja ja hyvin säilyneitä kulisseeja voi nähdä seuratalojen näyttämöillä vieläkin, ainakin juhlakoristeina. Monissa taloissa on ollut tapana pitää kulisseeja näyttämöllä vakituisesti, jopa niin, että esitettiinpä näytelmää tai ei, samat metsä tai tupakulisit nähtiin iltamissa soittajien taustana. Ja missäpä tango sen somemmin soi kuin kotoisessa koivikossa tai tupakulissien kodikkaassa syleilyssä.

Seuranäyttämöjen aika

Maalattujen kulissilavastusten kukoistuskausi ajoittui sotia edeltäneeseen kauteen.

Näyttelemineen oli Suomessa saanut kaikkien kansankerosten suosion. Lähes jokaisessa yhdistyksessä ja seurassa toimi näyttelijäseura, näytelmäseura tai -kerho. Seurataloverkosto näyttämöineen levittyi jo 1930-luvulla syrjäkylille saakka. Asutuskeskuksissa ja varsinkin harvaan asutulla maaseudulla yhdistykset kokosivat väkeä yhteen ja tarjosivat kansalaisille mahdollisuuden omaehtoiseen sivistys- ja harrastustoimintaan. Elettiin todellista *Ite-tekemisen* aikaa.

Yhdistystoiminta kasvatti myös yhteisöllisyyteen. Näyttämöharrastusta pidettiin tärkeänä. Kuuluihan näytelmä lähes aina iltamien ohjelmaan. Ankaran arjen vastakohtana iltamat tarjosivat huvia ja viihdettä. Ne olivat tilaisuuksia, joissa harrastajat vaihtelevan ohjelmiston puitteissa esittivät taitojaan ja saivat intoa kehittää niitä edelleen. Näyttämötyö, ensivaiheessa hyvinkin vaatimattomissa puitteissa, edellytti todellista antaumusta ja ponnistelua. Vaadittiin intoa ja harrastusta raskaan työpäivän jälkeen harjoitella yömyöhään, niin kuin monesti kävikin, vaikka pääasiassa esitettiinkin vain lyhyitä näytelmiä,

pätkiä suuremmista näytelmistä tai kuvaelmia. Ohjaaja ja näyttelijät valittiin omasta keskuudesta ja tehtäviä kierrätettiin. Kun näyttelijät ja katsojat olivat samaa maata, niin vaihtelevan ta-soisten esitysten vastaanotto oli yleensä suopea. Varmaan eniten kiinnitettiin huomiota tuttujen roolisuorituksiin ja maskeihin. Esiintyjille taas tekstin ulkoa muistaminen taisi olla suurin huoli. Kuiskaaja oli varmasti yhtä tärkeällä sijalla kuin esiintyjäkin. Lavastuksen rooli oli epäilemättä vaatimaton, suurin huoli oli kulissien vaihtaminen. Ripustussysteemejä oli monenlaisia eivätkä kaikki toimineet toivotulla tavalla. Kulissien vaihdon aikana pidettiin väliaikoja, mikä entises-tään lisäsi koko tapahtuman sosiaalista luonnetta.

Lavastus installationa

Varhaisin lavastus on ollut osa teatterin arkkitehtuuria ja ensimmäiset renessanssin arkkitehtien suunnittelemaat näyttämökuvat kehittyivät perspektiivimaalauksen keksimisen ansiosta. Ei siis ihme, että maalattujen kulissien ajatellaan kuuluvan myös kuvataiteeseen, vaikkei niitä siinä yhteydessä yleensä käsitellä.

Suuri osa vielä jäljellä olevista suomalaisista seuranäyttämökuvista on ammattitaidolla ja antaumuksella tehtyjä. Huolimatta pienistä näyttämöistä ja heikosta valaistuksesta niiden avulla saavutettu tilailluusio on riittänyt harrastajaesitysten tarpeisiin. Monasti hiukan naiivit maisemakuvat, maalarin taidosta riippuen, muistuttavat toritauluja. Toisaalta monet onnistuneet kulissit sijoittuvat sellaiselle rajamaalle, joka tuo mieleen käsityön ja kansantaiteen.

Entä mihin muuhun seuranäyttämön taustojen suuret, tuntemattomien maalareiden tekemät maisemat oikein voisivat vertautua? Ehkä näitä monta metriä korkeita ja leveitä maalauksia, niihin kuuluvine muine lavastuselementteineen, sivukulisseineen ja yläkattaineen voisi nimittää vaikka näyttämön installaatioiksi. Ehdotus ei ole kaukaa haettu, koska installaation käsitettä käytetään nykyisin sellaisista vaikeasti määriteltävistä teoksista, joiden mielletään kuuluvan taideyhteyteen, vaikkei tarkkaan tiedetä miten ja mihin. Installaatioksi nimeäminen antaa tälle jopa hyljeksitylle vanhanaikaiselle näyttämöasetelmalle paikan laajasti ymmärretyssä taidemaailmassa

Koivukulissi

Olen dokumentoinut seurataloilla vielä jäljellä olevia vanhoja näyttämökuvia kulissein. Seuranäyttämölavastusten perustyypeistä, tuvasta, kamarista ja/tai salista ja metsä- ja maisemakulisseista erityisen kiinnostukseni kohteena ovat olleet jälkimmäiset, metsä- ja maisemakulisit, joita kansanomaisesti nimitetään myös koivukulisseiksi.

Aloittaessani tallennustyön mielessäni oli tietynlainen kuva ja käsitys siitä millainen juuri tuo koivukulissi on ja että juuri

Victpulo
Kusaevesi

kuva:
Rauni Ollikainen

niitä halusin etsiä ja tallentaa. Ajattelin kuvaa kesäpäivän auringossa uinuvasta tyynestä järvenselästä, saarien täplittämästä järvimaisemasta, jossa etualalla on rannalle nostettu soutuvene ja kuvan toisella laidalla tai lähisaareissa hiukan kallellaan oleva harmaa rantasauna. Sivuilla ja etualalla valkorunkoiset koivut heijastuvat veteen. Näyttämöllä on limittäin kolmessa kerroksessa kulissit, joissa on koivumetsää koristeellisesti leikattuine lehvistöineen. Luulin tuon tuostakin törmääväni tällaiseen kesäpäivän tyyntä rauhaa henkivään maalaismaiseen-asetelmaan.

Mitään mielikuvaani vastaavaa koivukulissiasetelmaa en kuitenkaan ole vielä löytänyt. Toki montakin saman henkistä näyttämökuvaa olen nähnyt, mutta muutakin puustoa kuin koivuja on kulissemiin maalattu ja järven sijaan taustamaalauksessa eli fondissa on metsää ja metsäaukio, peltoa, kylämaisema joki tai lampi yleisimmät piirteet luetellakseni; jokaisella näyttämöllä tietysti oma versionsa.

Venettä en ole nähnyt kuin yhdessä näyttämökuvassa. Se on lavastaja Paul Suominen 1980-luvulla maalaamassa fondissa, jonka hän teki Hämeenlinnan kesäteatterin *Kiven pyörittäjän kylään*. Hupaisaa on, että fondista on mitä ilmeisemmin tietoisesti tehty kliseemäinen vanhaa seuranäyttämötyyliä matkiva maalaus. Mutta juuri tuo vene ei vanhoihin kulissemiin näytäkään kuuluvan. Venettä olin itsekin etsinyt. Sauna on toinen vanhoista kulissemiin yleensä puuttuva elementti. Jokin mökki

voi taustassa olla mutta nimenomaan saunaksi sitä ei aina voi tunnistaa. Mielikuviiimme seuranäyttämöiden järvimaisema- ja metsäkulissemiin on ilmeisesti sekoittunut elementtejä myöhempien aikojen suomalaista maisemaa kuvaavasta maisemakuvastosta mm. valokuvista, kuvituksista ja varsinkin matkailumainoksista, joissa veneet ja saunat esiintyvät tiuhaan.

Koivukulissin -käsite näyttää pitävän sisällään laajan joukon erilaisia, mutta samanaiheisia näyttämömaisemia. Mieleeni tulevat kansakoulun maantieteellisissä opetustauluissa näkemäni kuvat, joissa esiteltiin kotimaata, sen elinkeinoja, nähtävyyksiä tai maakuntia tyypillisine piirteineen. Esimerkiksi hämäläistä maisemaa esittävä kuva ei välttämättä esittänyt tiettyä tunnistettavaa maisemaa Hämeessä, vaan kuvassa oli mikä tahansa Hämeelle tyypillinen näkymä. Se oli eräänlainen maisemayleistys. Tällaisia kuvia kutsutaan myös tyyppikuviksi. Koivukulissit sisältävät samaan tapaan suomalaiselle maisemalle tunnusomaisia ja kaikille tuttuja piirteitä. Ne ovat fiktiivisiä kuvia suomalaisesta maisemasta.

Koivukulissi on suomalaista maisemaa symboloiva kuva. Se tuntuu kuuluvan samaan kodikkaaseen koivu ja tähti maailmaan kuin edellä mainitut maantieteelliset opetustaulut, aapisten kuvitukset tai Martta Wendelinin Kotilieden kansikuvat ja postikortit. Vaikka siinä maisemaa ei, alkuperäisen vuosisadan vaihteessa vakiintuneen suomalaisen ihannemaiseman tapaan, olekaan kuvattu ylhäältä, se on kuitenkin saman tyy-

linen idyllinen kesäinen pastoraalimaisema kuin Franzénin, Runebergin ja Topeliuksen runokuvissaan hahmottama Suomi-kuva. Oikeastaan koivukulissi on kuva tästä mielikuvasta.

Teatterimaalaus

On selvää että seuranäyttämölavastusten taso on vaihdellut, koska kulissien ja fondien maalareita on ollut jos jonkinlaisia. Kulissit hankittiin yleensä näyttämön ulkopuolisilta taitajalta paitsi silloin, kun omalla näyttämöltä löytyvä näyttelijälavastaja tai muu monitaituri tarttui siveltimeen. Varhaisimpaan tekijäjoukkoon kuului maalarimestareita, koristemaalareita, taidemaalareita ja itseoppineita harrastajamaalareita. Oman lajinsa muodostivat monenlaiset ”kansantaiteilijat” pääosin itseoppineet monilahjakkuudet, jotka kirjoittivat näytelmiä, ohjasivat, näyttelivät, tanssivat, maalasivat suosittuja talomuo- tokuvia tai taustoja valokuva-ateljeihin. Kerrotaanpa erään maalarin esiintyneen muun ohessa sirkuksessa akrobaattina ja toisen taas taikurina.

Ammattimaisen kulissimaalarin tai koristemaalarin työn jäljen voi toteutustyylin perusteella helposti tunnistaa; hän yleensä tiesi, että näyttämöllä sivukulissien ja taustan fondin tuli yhdessä luoda mielikuva jostain konkreettisesta paikasta. Maalauksen tuli olla näyttämön jatke. Se asetti kuvan sommit- telulle tiettyjä vaatimuksia. Uskottavan tilailluusion luomiseksi jonkinlaisen perspektiivin rakentaminen, oikean mittakaavan tekeminen ja horisontin sijainnin määrääminen vaati tieto- taitoa. Tässä asiassa ammattilaiset yleensä vetivät pitemmän korren, koska tiesivät miten tila-illuusio juuri näyttämöl-

le syntyi. Muutenkin ammattilaisen pensselin jälki erottui. Teatterimaalaus on oma erityinen lajinsa, jossa liioitteleva maalausote ja leveät, turhaa tarkkuutta välttelevät siveltimen ve- dot, saavat aikaan uskottavuuden vaikutelman ja realistisuuden asteen, jonka tietyltä etäisyydeltä katsoen voi saavuttaa. Tyyli ja tekniikka ovat täysin käyttötärpeelle alistettua. Tällaisen visu- alisoinnin tuskin kukaan uskoo kuuluvan samaan luokkaan kuin esimerkiksi perinteinen muotokuvamaalaus. Teatterimaalaus ja taidemaalaus muistuttavat osin toisiaan mutta eivät ole lähes- kään samaa. Niitä ei ole syytä arvioida samoin kriteerein.

Tyypikkulissien ja niihin kuuluvien maalausten luonne on kahtalainen. Yhtäältä ne ovat olleet hyvinkin arkisia, jokaisen teatterin perusvarastoon kuuluvia käyttotarvikkeita. Toisaalta niiden merkitys juhla- ja seuratalojen somisteina, talon omistavan yhdistyksen arvolle sopivina edustusmaalauksina on ollut kiistaton. Yleensä suomalaista tyyppimaisemaa esittävä edustuskuva on tilattu hyväksi tiedetyltä koriste- tai taidemaalari- lta. Näyttämön yläpuolella saattaa lisäksi komeilla otsikkoon maalattu oman maakunnan vaakuna. Se ikään kuin yhdistää näyttämökuvan kotiseutuun ja näin oma kotiseutu tulee osaksi koko maata. Ihannemaisematyyliin maalattuja näkymiä suoraan oman kotiseudun, tai maakunnan maisemista on näyttämöillä yllättävän paljon, esirippuihin on maalattu suomalaisia järvi- maisemia. Kotiseudun ja isänmaan maisemat ovat suomalaisille ilmeisen tärkeitä. Koivukulissin järvimaisemasta on tullut myös suomalaisten kansallismaisema. Sekä maalaismaisema että sen kuva ovat osa suomalaista sielua.

47

P.Suominen

kuva:
Rauni
Ollikainen

RENESSANSsi-ITE valokuvaaja Olavi

Markus Virtanen

"Olof Wirtasen valokuvaamo oli merkittävä kokoontumispaikka. Päivisin Wirtanen huvitti kansanihmisiä oudoilla puheillaan, iltaisin valokuvaamo oli nuoren älymystön vapaa tila, jossa kaikki saivat täysin rauhassa esittää ajatuksi-
aan toisten ruodittaviksi. Niitty oli saanut Helsingissä lainaksi monisteen, jossa oli Samuel Beckettin näytelmä Huomenna hän tulee. – – Niitty oli lukenut teoksen ahmien ja päättänyt tuoda sen ystäviensä tutkittavaksi. – – Pääsiäislauantaina kaikki oli valmista. Olof Wirtasen valokuvaamo oli näyttämö, jossa esitettäisiin Beckettin näytelmä improvisoidusti".

Näin kuvaa taiteilija M. A. Numminen omaelämäkerrall-
lisessa romaanissaan Helsinkiin (Schildts, 1995) koulutoveriaan
ja ystäväänsä valokuvaaja Olavi Virtasta.

48

Vuonna 1939 Somerolla syntynyt Virtanen on tehnyt varsi-
naisen leipätyönsä – mutta myös elämäntyönsä – valokuvaajana.
Sen sivussa hän on toiminut vanhojen tavaroiden löytäjänä,
tutkijana, säilyttäjänä ja rekonstruoijana.

Koulupojan tie ammattivalokuvaajaksi

Keväällä 1954 15-vuotias Olavi näki Kuluttajain lehdes-
sä raumalaisen valokuvausliikkeen ilmoituksen kohtalokkain
seurauksin. Viikon väittelyn jälkeen äiti antoi luvan kameran
tilaamiseen. Postipaketissa tuli Sarvis Oy:n Tampereella val-
mistama bakeliittinen Fotex-kamera, kuvakokona 4x6,5 cm.
Ominaisuuksiltaan kamera vastasi vanhan ajan laatikkokame-
raa; siinä oli yksi valotusaika ja B-aikavalotus.

Ensimmäiset neljä filmirullaa menivät aloittelevalta valo-
kuvaajalta pilalle, yksikään kuva ei onnistunut. Somerolainen
vanhemman polven kuvaaja Otto Aukio kehitti filmit ja neuvoi
alkuun. Harjoittelun jälkeen tulosta alkoi vähitellen syntyä.

Olavi
Virtanen
sarja
omakuvia

Kuvat:
Olavi Virtanen, Markus
Virtanen

Parin kuukauden kuluttua Raumalle lähetettiin jo toinen tilaus:
valokuvapaperia ja –kehitettä. Niin alkoi oma kuvanvalmistus.
Aluksi pinnakkaiskopiaina, myöhemmin syksyllä omatekoisella
suurennuskoneella, jossa oli puurunko, silmälasinlinssijä ja
maitokannu lampupöytä.

Seuraavana kesänä valokuvaajan äiti myi lampaan, jotta
Olaville kyettäisiin ostamaan itäksalainen Altix-kinofilmi-
kamera. Vuoden kuluessa myös suurennuskone oli vaihtunut
jo kolmosmalliin. Siinä oli objektiivina ja tarkennuslaitteena
levykameran raato, maitokannun tilalla oli nyt gallonan öljy-
kanisteri ja sen sisällä lampun lisäksi Vaisalalta tilatut oikeat
kondensorilinsit. Koulupoika oli matkalla ammattivaloku-
vaajaksi

Lukio-opintojen keskeydyttyä englannin ehtojen vuoksi,
oli jäljellä vain yksi vaihtoehto: valokuvaajan ura. Olavi pisti
laukuun muutamia näytekuvia ja lähti työnhakuun Saloon.
Siellä hän oli puolitoista vuotta valokuvaaja Arvo Lehden oppi-
poikana. Vuonna 1960 Olavi Virtanen perusti oman liikkeen
Someron Joensuuntielle.

Kuva ylittää potretin rajat

Valokuvaajana itseoppinut Virtanen on tehnyt valokuva-
ammattilaisena pitkän uran. Päivätyöhön ovat kuuluneet tu-
hansien häiden, hautajaisten, muotokuvien ym. tilaisuuksien
tallentaminen. 1980-luvulta 1990-luvun alkuun asti Virtanen
kuvasi oman liiketoimintansa ohessa myös suurimman osan
Paikallislehti Someron lehtikuvista.

Pienen, mutta sitäkin kiinnostavamman ITE-taidetta sivua-
van juonteen Virtasen kuvatuotannossa muodostavat erilaiset
epäsovinnaisemmat muotokuvat sekä kuvaajan omakuvat.

Virtasen ”vapaille” muotokuville on usein tyypillistä sydämellinen huumori, epäsovinnaisuus, nopea assosiointi ja ko-keilunhalu, joskus jopa suoranainen pop-henkisyys. 1960-luvulta peräisin oleva hääkuva ei ole traditionaalinen. Virtasen kuvassa aviopari katsoo toistensa ohi: mies suoraan kameraan, nainen oikealle. Vaimo on valotettu molemmilta sivuilta, mies taas seisoo hämärässä kuvan taka-alalla. Kuvassa mies ja nainen eivät kohtaa toisiaan. Entä kuvan ulkopuolella?

Vain harvoilla kuvattavilla oli rohkeutta pyytää Virtaselta jotain muuta kuin standardipotrettia. Ne, jotka sitä pyysivät, saivat kuitenkin hänet mukaan hankkeeseen. Osa kuvattavista tiesi, että nimenomaan Virtasen studioon kannattaa tulla toteuttamaan omia luovia kuvausideoita. Tällaisesta on esimerkkinä ylioppilasmuotokuva 1970-luvulta, joka on epäsovinnaisuudessaan ällistyttävän raikas.

Puolipukeinen, kravattiin, ruusuihin, valkolakkiin ja tupakansavuun verhoutunut nuorukainen otatti itsestään yo-kuvan, jollaista ei monella ole. Mallin äiti ei kuitenkaan pitänyt sitä sopivana ylioppilasmuotokuvana, joten kuva jäi lunastamatta. Virtasen lempeä huumorintaju paljastuu myös sairaanhoitajan muotokuvassa, jossa nuoren neidon posket ovat saaneet seurakseen kaksi ruusua.

Myös ystävä ja koulutoveri Mauri Antero Numminen toi luovia haasteita Virtasen Joensuuntien valokuvaamoon. Opiskellessaan Helsingissä Numminen oli nähnyt jossain lehdessä solarisaatio- ja sävytelkistyskuvia; Virtasen haasteena oli opetella näiden erityistekniikoiden käyttö. Näillä tekniikoilla hän valmisti mm. Nummisen kuvia Helsingin Kulttuuritalon jazz-konserteista.

Olavi Virtanen on kuvannut Nummista useasti 1950-lu-

vulta lähtien. Ainoan Suomen rajojen ulkopuolelle levinneen kuvansakin Virtanen otti juuri Nummisesta. Mustavalkoinen muotokuva julkaistiin International Herald Tribune -sanomalehdessä 1960-luvulla.

Toisin kuin useimmat valokuvaajat, Virtanen on myös itse ollut mielellään valokuvattavana. Hänestä on lukuisia muotokuvia, omakuvia tai toisten hänen omasta pyynnöstään ottamia. 1970-luvulta peräisin olevassa kymmenen omakuvan sarjassa metsästetään täydellistä ilmettä. Halu kuvata itseään liittyy suoraan maalaustaiteen omakuvaperinteeseen.

Kansatieteilijä

Valokuvauksen ohessa Olavi Virtasen suurena kiinnostuksena on ollut jo nuoresta lähtien kansatiede, erityisesti talonpoikaistyökalujen kerääminen ja tutkiminen. Kiinnostus sai alkunsa, kun kotinurkista löytyi vielä edellisten sukupolvien tavaroita, joiden historiaa äiti ja sukulaiset osasivat kertoa.

Virtasen mittavaan kokoelmaan kuuluu tuttujen kirnujen ja rukkien lisäksi mm. sellaisia nykyihmiselle vieraita esineitä kuin kuosali, lussaatuslaut, uhvatta ja seikko. Yhteistä kaikille kokoelman esineille on, että ne ovat lähes poikkeuksetta löytyneet kaatopaikoilta. Alan tapahtumista ja liikkeistä Virtanen ostaa esineitä vain poikkeustapauksissa. Esineitä, joita ei ole löytynyt, hän on rekonstruoinut rakentamalla ne itse millin tarkkuudella valokuvien, kirjojen ja suullisen perimätiedon avulla. Näytteitä näistä perinnekeksitöistä saatiin nähdä kesällä 2004 Somerolla ITE-taiteen näyttelyssä, jossa sadat näyttelyvieraat saivat myös kuulla Virtasen elävän ja asiantuntevan esittelyn jokaisesta esineestä.

Olavi Virtanen ei ole kuitenkaan kiinnostunut vanhoista

49

esineistä vain esineinä. Yhtä tärkeää, ellei tärkeämpää, hänelle on tavaroiden historian, nimien, käyttötarkoitusten ja -menetelmien tallentaminen sekä tämän tiedon edelleen välittäminen. Tässä työssä hän on usein joutunut tekemään vuosikausien tieteellistä salapoliisityötä, joka on johdattanut hänet lähteeltä toiselle, paljastaen lopulta oikean vastauksen.

Esimerkkinä tästä käy kaviohöyläksi paljastunut esine, jonka Virtanen löysi Kiikalan kaatopaikalta toistakymmentä vuotta sitten. Vuosien ajan hän kiersi esine mukanaan maakuntamuseoissa ja antiikkitapahtumissa yrittäen selvittää esineen historiaa. Vastausta Virtanen ehti kysyä kaikilta mahdollisilta asiantuntijoilta alkaen *Antiikki antiikkia* -televisio-ohjelman isännistä päätyen Museoviraston ylimpiin asiantuntijoihin - ilman tulosta. Lopulta 2003 hän löysi lahtelaisen Eero Naskalin, joka tiesi vastauksen. Matkan varrella tieto esineen historiasta karttui ja itse esineistäkin löytyi uusia versioita. Projektistaan Virtanen kirjoitti elävän kuvauksen Someron Jouluun 2003.

Kokonaistaideteos?

Olavi Virtasen taide- ja tiedemiehen roolien tarkka määrittely on yhtä mahdotonta kuin tarpeetontakin. Valokuvaajana hän on ollut varma ammattilainen, sivuten ITE-henkisiä latuja monissa kuvissaan. Kiinnostus kansatieteeseen, ja vanhojen esineiden uudelleen rakentaminen ovat jo selvästi ITE-henkisiä ilmiöitä. "Tavallistakin" ITE-taidetta hän on tehnyt: kaatopaikalta löytyneistä alumiinipaloista Virtanen suunnitteli suuren kukon, joka on jo vuosien ajan ilahduttanut ohikulkijoita hänen kotitalonsa päädyssä. Halu saattaa tällainen omaehtoisesti syntynyt teos julkisesti nähtäville on osa ITE-taiteen kirjoittamatonta traditiota.

Olavi Virtasen kohdalla voisi puhua myös ITE-tieteestä. Hän edustaa sellaista akateemista ihannetta, jota kaikki "oikeat" tiedemiehet eivät koskaan tavoita: Virtanen menee kohteensa äärelle, etsimään ja löytämään omin silmin ja käsin Elias Lönnrotin ja Carl Linnén hengessä. Leimallista hänelle on tutkijan sinnikkyys, suunnitelmallisuus ja johdonmukaisuus. Tutkivaan otteeseen liittyy olennaisesti myös halu välittää löytämänsä tietoa eteenpäin niin suullisessa kuin kirjallisessakin muodossa.

Olavi Virtanen on kuitenkin enemmän kuin tekijöidensä summa. Niin kuin useat ITE-taiteilijat, Virtanenkin on sekä kokonaisvaltainen että monitahoinen taidepersoonallisuus, nykyajan renessanssihahmo.

*Petri
Martikainen*
Punainen Buddha

Kuva:
Jaanus
Heinla

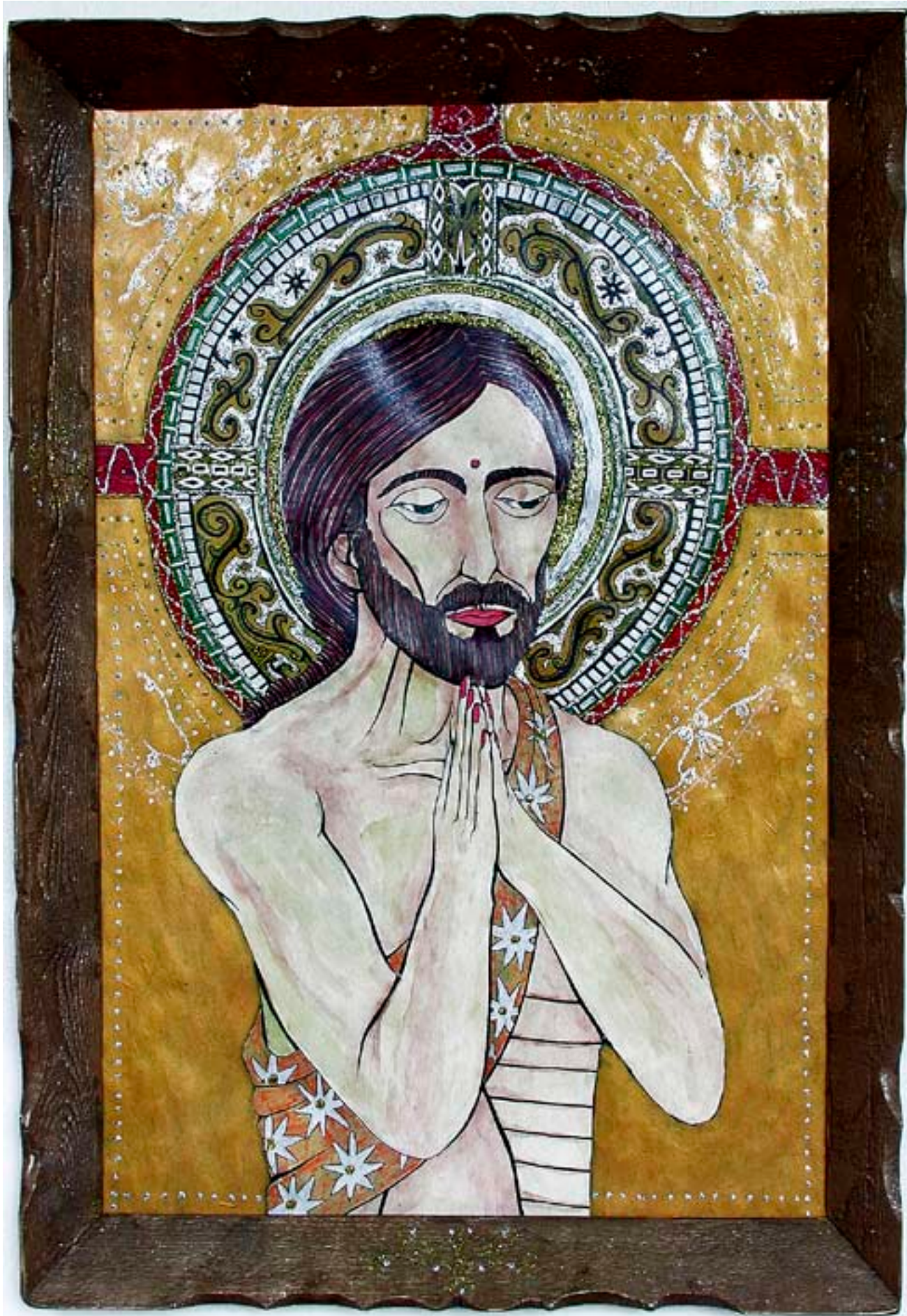
Contemporary
Folk Art Centre
Tallinn

Petri
Martikainen
Kristus

Kuva:
Jaanus
Heinla

Contemporary
Folk Art Centre
Tallinn

52

Nöyrä onnenonkija – Petri Martikainen

Jaana Saario

Kuvallinen monologi

Vakavat, voimakkaat kasvot hallitsevat mukaansa tempaavien maalausten maailmaa. Värien intensiivisyys, keskiaikaiset kuvasymbolit, ornamentit, suurten uskontojen jumalat ja mystiset hahmot yhdistyvät kärsimyksen ja kirkastuksen kuviin ja kutsuvat katsojaa kiinnostaviin keskusteluihin. Puiden oksista veistetyt muodot kiemurtelevat kehyksissä, krusifikseissa ja veistoksellisissa huonekaluissa. Kaikki pinnat ovat koristeellisia ja samalla pohjoismaisen rauhallisia, hengittäviä. Rujo, karkea ja raskasmielinen muuttuu Petri Martikaisen prosessissa hallituksi ja hyvään valjastetuksi voimaksi. Kipu kääntyy sisäiseksi rauhaksi. Martikainen on kehittänyt oman maalaustekniikkansa, johon hän liittää kiiltoliimaa, posliinienkeleitä, muovitimanteja ja ketjuja. Veistoksissaan taiteilija käyttää kierrätysmateriaalia ja puuta taitavasti kaivertuen. Martikaisen teokset ovat eksentrisiä, tukahduttamattomia parantumiskuvia ja sinällään lähenevät Art Brutin kenttää. Taiteilija pystyy häkellyttävästi yhdistämään estottoman työskentelyn ja käsitteellisen taideajattelun.

Petri Martikainen tuntuu uivan syvissä vesissä kuvamaailmassaan. Hän yhdistää suvereenisti eri kulttuuri- ja uskontovaikutteita toisiinsa säilyttäen oman teemansa kuvissa katkeamattomana. Omien ajatusten heijasteleminen, oman minäkuvan kanssa keskustelu toimii maalausten ja veistosten kautta rauhallisena, hallittuna monologina.

Ajattelua kynän kautta

Petri Martikainen oppi piirtämään jo koulupoikana. Hän harjoitteli viivankäyttöä ja tekniikkaa, ja oppi vähitellen välttämään viivan epävarmuutta. Kaverin kanssa menttiin koulun jälkeen yhdessä piirtämään. Myöhemmin piirtäminen toimi keskittymisen ja rauhoittumisen keinona. Vaikeina aikoina se oli tapa pysyä maailmassa kiinni, tapa olla. Kun arki kävi ankaraksi, piirtämisen elämys poisti nälän ja ahdistuksen tunteet. Harjoittelu jatkui taidekirjojen kautta ja kokeilemalla, kunnes kymmenen vuotta sitten Martikainen alkoi löytää omaa kuvamaailmaansa. Teosofiset aiheet ja uskontoihin liittyvät hahmot antoivat vihdoinkin muodon omille tunteille, ajatuksille, omakuvulle. Voimakas sisäinen maailma alkoi päästä kaapista ulos yksilöllisinä kuvina, joiden tekeminen tuottaa Martikaiselle ääretöntä mielihyvää.

Hallittu tekniikka on Martikaiselle ensiarvoisen tärkeää. Mies vitsailee sarkastisesti yhteiskunnasta ja politiikasta, mutta kuviinsa ja niiden tekniseen toteutukseen hän suhtautuu erityisen nöyrästi. Mitä paremmin hän kuvansa tekee, sitä todellisempia niistä tulee. Mystiset eläimet ja jumalhahmot ikään kuin heräävät henkiin Martikaisen viimeisen lakkakerroksen alla. Maalausten muotokieli näyttäisi olevan yhdistelmä keskiaikaista vakavaa naiiviutta ja toisaalta heviäbändien räjähtävää energiaa.

Värit ovat eksoottisen loistokkaat ja ornamenttikoristelu vie ajatukset kauas islamin lähteille. Hindulaisen, buddhalaisen ja kungfutselaisen kuvamaailman tunnetilojen voimakas ilmaisu on antanut taiteilijalle keinoja kanavoida väkeviä tuntojaan eleiksi ja ilmeiksi. Omia tunteitaan Martikainen pyrkii samalla hillitsemään ja tuomaan esille vain positiivista energiaa, hyviä ja voimakkaita asioita. Nöyryys, rauha ja itsetunnon vahvuus säteilee monen maalatun hahmon kasvoilta. Läpi tulee kuitenkin myös pettymys, viha ja kataluus. Hyvän ja pahan, elämän ja kuoleman taistelu on loputon pyörre. Martikainen pyrkii hyvän tekniikan tavoin hallitsemaan myös omaa tunnemaailmaansa tarkasti. *”Kynntilää täytyy polttaa pienellä liekillä. Suuri liekki polttaa kynntilän itsensä nopeasti loppuun.”*

53

Elämänkatsomustaidetta

Ystävät eri kulttuureista ovat opettaneet Petri Martikaiselle suvaitsevaa ja arvostavaa asennetta. Ekumeeninen kunnioitus kaikkea elävää kohtaan on tärkeä arvo miehelle, jota kiinnostaa kulttuurien rikkaus muinaishistoriaa ja paikallisia tapoja myöden. Hän innostuu yhtä lailla keskiaikaisten maalausten jättiläiskaloista kuin varsinais-suomalaisten esikristillisten esineiden etsimisestä lähimaastosta. Martikaisen kiinnostus on loputon, kun keskustelu kääntyy kulttuurisiin symboleihin ja eri kansojen elämänkatsomuksiin. Martikaisen oma elämänkatsomus perustuu yleisinhimilliseen näkemykseen ja yhteisöllisyyden kokemukseen koko elävän maailman kanssa. Kuun katsominen suomalaisessa yössä saa ajatukset harhailemaan sinne, missä samalla hetkellä on päivä. Ulkona luonnossa, kissojen ja lintujen kanssa keskustellessaan Martikainen on yhtä suuremman, elävän kokonaisuuden kanssa. Luonto antaa hänelle hyvää voimaa ja virtaa jatkaa eteenpäin.

Martikaisella on muistorikas sisäinen maailma. Menneet asiat ja ystävät ovat läsnä monienkin vuosien takaa. Juuri muistoista nousee Martikaiselle tärkeä arvomaailma, jota hän kuvastelee taiteessaan. Ihmisten väliset suhteet heijastuvat teoksiin sekä raakalaismaisina ja armottomina että lempeinä, parantavina ja elvyttävinä. Rauhallisuus ja sisäinen eheys synnyttävät värikkäitä auroja hahmojen ympärille, kun raadollisuus astuu kuviin kelmeinä luurankoina ja tummina demoneina. Kuvien ankaruudesta huolimatta Martikainen pystyy katsomaan itseään myös toisesta näkökulmasta. Iloinen ironia ja sarkasmi pulputtaa silloin tällöin pintaan. Taiteilija tiedostaa itsesäälinkin ja nauraa avoimesti teostensa muovitimanteille ja kultaenkeileille. Tiimarin rihkama tekee vakavatkin teokset vähän kevyimmiksi. *”Mitä vakavammin elämään suhtautuu, sitä vakavampaa siitä tulee”,* nauraa Martikainen.

Petri
Martikainen
Shiva

Kuva:
Jaanus
Heinla

Contemporary
Folk Art Centre
Tallinn

54

*Petri
Martikainen*
Musta kolmikasvo

Kuva:
Jaanus
Heinla

Contemporary
Folk Art Centre
Tallinn

Petri Martikainen kertoo ihailevansa renessanssitaiteilijoiden monipuolisuutta. Ikään kuin maalaaminen ei riittäisi, pitäisi pystyä enempiin. Ajattelevasta, tutkivasta taiteilijudesta ei Martikaisen kohdalla paljon puutu, sillä mies maalaa, veistää, runoilee, soittaa ja kirjoittaa. *"Etsii, löytää ja kadottaa..."* Martikainen jatkaa omalla sarkasmillaan. Kuvan tekemisen, musiikin ja kirjoittamisen kaudet vuorottelevat tekijän arjessa.

Martikaisen yleissivistys tekee vaikutuksen. Hän keskustele sujuvasti aiheesta kuin aiheesta, eikä ole montaa asiaa, joista hänellä ei olisi omaa, mietittyä mielipidettä. Kuitenkin taiteilija sanoo kirjoittavansa helpommin kuin lukevansa. *"Kun kirjoittaa itse, voi lukea juuri sitä, mitä haluaa."* Hän onkin kirjoittanut useamman kirjan verran vielä julkaisematonta tekstiä, joka sisältää mietelmiä, yhteiskuntakritiikkiä, omia näkemyksiä valtiollisista systeemeistä, runoja, satuja ja aforismeja. Välillä hän kirjoittaa humanistinen, tieteellinen tavoitteellisuus mielessään, välillä teksti lähenee surrealistien lanseeraamaa tajunnanvirta-tekniikkaa. Martikainen on nimennyt oman eettis-humanistisen oppirakennelmansa etistologiaksi. Hän pyrkii hahmottamaan siinä luonnonvoimien ja ihmiselämän yhteyttä ja nimittää tekstejään kaunoajatteluksi. Tekstit tuovat esiin sen, mikä on ajattelussa kaunista ja pyrkivät ilmaisemaan sisältönsä kauniisti.

"Kauneutta ei ole se, mitä katsoo, vaan kuinka.

Viisautta ei ole se minkä uskoo tietävänsä, vaan palveleeko se jaloutta.

Rikkautta ei ole se kuinka paljon omistaa, vaan kuinka rakastaa.

Onnellisuus palvelee aina sitä, minkä kohtaa itsessään ja kuinka sen saavuttaa jakamalla osan onnestaan niiden kanssa, jotka ovat onnettomia.

Sillä lopulta aina elämä palkitsee valinnan mukaan ja se valinta täytyy näistä kaikista pienistä asioista."

Petri Martikainen

Musiikin alalla rummut ovat Martikaisen ominta aluetta. Hän oppi rytmitajun ja soittamisen taidon nuorempaan, ja jammailee nyt kavereiden kanssa ensimmäistä cd-levyä kaasaan. Martikainen kokeili myös säveltämistä, mutta naureskellen totesi sen olleen vähän hevimpää sävellajia kuin bändin muut tuotokset. *"Rummuilla saan kaiken ulos"*, kuvaa Martikainen soittamistaan. Kaikki Martikaisen taiteenlajit toimivat samaa tarkoitusta varten, ne purkavat sisintä. Kuitenkin rumpujen paukuttaminen on se viimeinen keino saada ajatukset järjestyään oikein.

Luovuus on Martikaisen taiteessa avainsana. Ratkaisumallit ovat omia, etsimällä löydettyjä, improvisoituja. Taiteilija keksii jäte- ja kierrätysmateriaalille erilaisia käyttötarkoituksia teoksissaan. Taiteen materiaaliksi päätyy jättepahvia, metalliosia, luonnosta löydettyjä oksia ja lehtiä, vanhoja joulukoristeita tai vaikka lounaaksi syödyn kanan luut. Lisäksi Martikainen somittelee mukaan kangasta, lankaa, ketjuja, koristeita, rihkamaa. Toisinaan hän kokeilee erilaisia patinoita saadakseen vanhan näköistä pintaa kehyksiin ja veistoksiin. Onnistuessaan tekijä

tuntee tehneensä vanhoja pyhäinjäännöksiä uudenaikaisesta materiaalista.

Nopea tie tähtiin

Martikaisen uran kehitys nykykansantaiteilijana saisi monen kouluttautuneen ammattitaiteilijan haukkomaan henkeä. Kahdessa vuodessa hiljaisesta, tuntemattomasta maalarista on tulossa ITE -muusikko-kirjailija-maalari-veistäjä, jonka teokset kulkevat maailmalla ja jota tullaan Helsingistä saakka haastattelemaan ja kuvaamaan.

Kaikki alkoi Kemiön Osuuskaupan näyteikkunalta, jossa Petri Martikaisen teoksia oli näytteillä noin neljä vuotta sitten. Seuraavaksi töitä nähtiin Dragsfjärdin Galleria Artturissa. Kemiön kirjastoon Martikainen sai talvella 2003 näyttelyn, josta Salon Seudun Sanomat kirjoitti näyttävän artikkelin. Käännekohta tapahtui, kun keraamikko Erkki Auermaa alkoi koota Halikon Rikalanmäelle lähialueen ITE -taiteilijoiden teoksia. Artikkelin perusteella hän tutustui Martikaiseen ja otti saman tien yhteyttä Maaseudun Sivistysliittoon. Nyt Martikaisen teokset ovat kiertäneet Tallinnassa, Budapestissa ja Hyvinkään Taidemuseon näyttelyissä eikä vauhti näytä laantuvan. Mietiskelevä, intiimi tekeminen on muuttunut yhä enemmän julkiseksi ja sosiaalseksi elämäksi avajaisineen ja lehdistötilaisuuksineen. Martikainen ei anna lisääntyvän julkisuuden häiritä taiteensa tekemistä. Kaiken pyöryksen keskellä hän kaipaa takaisin alkulähteille, graafisen piirtämisen pariin.

Petri Martikainen

Kuva:
Jaanus
Heinla

Contemporary
Folk Art Centre
Tallinn

"Rakasta elämäsi kuin olisit kesän perhonen, jolle aurinko kuivattaa sateen kasteen, sen siipien lepattaessa kohti niittyjä. Ole sinä tuo perhonen, jonka elämän taival on lyhyt, mutta kauneudessa verraton sen levittäessä siipensä kaiken luonnon kauneuden keskellä. Rakasta elämäsi kuin kevät olisi vain kaunista unta, auringon lämmittäessä routaisen maan kukkakedoksi. Elämän kauneutta on se,

mitä sinä omilla silmilläsi näet ja jotta tietäisit kuinka elämäsi rakastaa, tulee sinun vain avata silmäsi ja katsoa, sillä se minkä kauniina osaat nähdä, siten sinä olet kaunis sielultasi ja siten sinun lähimmäisesi sinua osaavat rakastaa. Rakasta siis elämäsi siten kuin sitä katsot." Petri Martikainen

Petri Martikainen
Musta Buddha

Kuva:
Jaanus
Heinla

Contemporary
Folk Art Centre
Tallinn

Lintukanteleita ja hevoskalistimia

Pekka Suutari

Käännös
venäjältä
Tatjana
Kokkonen-Roivas

Opettaja, insinööri-suunnittelija, soitinrakentaja ja vanhojen kansansoitinten asiantuntija Anatoly Meshko Petroskoista vieraili Kantele-seminaarissa Joensuussa vuonna 2001. Hän hämmästytti ja huvitti yleisöä esittelemällä rakentamiaan soittimia, jotka olivat kokonaan tai osittain eläinhahmoisia. Kunkin sointi muistutti sen eläimen ääntä, jota soitin kuvasi. Hän teki kuulijoille testin soittamalla tuohitorvea, jolla oli sorsan pää. Ääni oli kuin suoraan sorsan suusta. Kun yleisöä nauratti, Meshko totesi testin onnistuneen. Millaisia ajatuksia ja näkemyksiä tällä sekä koulutetulla että itseoppineella taitajalla on musiikin luonnollisuudesta ja soitinten mytologiasta? Tämä jäi meitä askarruttamaan, ja niinpä Pekka Suutari kysyi Meshkolta.

58

Kertoisitko aluksi hieman itsestäsi

Olen syntynyt Venäjällä Ural-vuorten eteläisellä alueella. Kotikaupungissani valmistuin peruskoulusta, sitten suoritin korkeakoulututkinnon opettajakorkeakoulussa fysiikka-matematiikassa tiedekunnassa. Toimin opettajana koulussa ja korkeakoulussa. Vuonna 1962 muutin Petroskoihin. Muutaman vuoden työskentelin opettajana Petroskoin valtiollisessa yliopistossa. Sen jälkeen olin 30 vuotta töissä tutkimuslaitoksessa tutkijana sekä insinööri-suunnittelijana.

Kun olin lähtenyt tutkimuslaitoksesta, toimin muutaman vuoden Valtion kansanmusiikkiyhtye ”Kanteleessa”. Työkuvaani kuului kanteleiden ja muiden soitinten korjaaminen ja rakentaminen.

Tällä hetkellä työskentelen kulttuuriarvoesineiden säilyttämisen komissiossa asiantuntijana.

Tehtäviini kuuluu antaa asiantuntijalausuntoja Venäjän ulkopuolelle vietävien soitinten kulttuuriarvosta.

Miten sinusta tuli käsityöläinen, soitinrakentaja?

Karjalaan muutosta alkaen olen harrastanut käsityötaidetta, materiaaleina puu ja metalli. Kun olin saanut tarpeeksi am-

mattitaitoa, ryhdyin vapaaehtoisena opettamaan käsityötaidon perusteita amatööreille. Kerran, yli 15 vuotta sitten Petroskoin yliopiston kansanmusiikkiyhtye ”Toiveen” johtaja pyysi minua tekemään tuohitorvia – ”liiruja” – hänen kalevalalaiselta kansantaitajalta ostettujen ”liirujen” mallin mukaisesti. Myöhemmin innostuin tekemään myös muita muinaisia soittimia.

Mitä ajattelet soitinten mytologiasta?

Sain tietää muinaisten soitinten sakraalimerkityksestä, kun ryhdyin tutkimaan niiden synnyn ja käyttämisen historiaa. Nykyisin sakraaliset käyttöyhteydet eivät ole enää ajankohtaisia, koska muinaisusko on jäänyt kaukaiseen menneisyyteen. Se ei kuitenkaan tarkoita, että tämä henkiseen kulttuuriin liittyvä ulottuvuus pitäisi kokonaan unohtaa. Mielestäni – kun kansanmusiikkiyhtyeet käyttävät uudesti rakennettuja muinaisia soittimia – rituaalisia yhteyksiä ja sakraalisia merkityksiä voisi korostaa esi-isiemme kulttuuriin ihailun osoituksena.

Fyysikkona minun maailmankäsitykseeni ei kuulu mystiikka. Ihminen pystyy omaksumaan tietoja vain aistielimillä tai laitteilla, jotka laajentavat informaation käsittämisen mahdollisuuksia rajallisesti. Näiden rajojen ulkopuolella mahdollisesti olevaa ihmisen ei pysty tiedostaman. Toisaalta on loogista otaksua, että tietoa voi omaksua myös alitajuisesti. Jos voidaan osoittaa näin todella tapahtuvan, voidaan paremmin ymmärtää esimerkiksi monien rituaalimenojen aineellis-henkistä symboliikkaa.

Omasta toiminnastani voin kertoa erään mielenkiintoisen seikan. Olen tutkinut pitkään kuusitukkeja uuden kanteleen rakentamista ajatellen. Ne ovat samanlaisia niin pintarakenteeltaan kuin muiltakin ominaisuuksiltaan, mutta toisista minä ”pidän” ja toisista ”en pidä”. Yleensä käytäntö vahvistaa alitajuisen arvioinnin osuvuuden.

Monet soittimistasi ovat linnun muotoisia?

Me tiedämme, että muinaisuskonnon aikana monella lintulajilla on ollut maaginen ja uskonnollinen merkitys. Siksi soittimen linnun muoto voi olla ymmärrettävä kuvallinen aluusio myös nykyihmiselle. Sen lisäksi linnun laulu muistuttaa musiikkisävelmiä. Esimerkiksi teeren laulusta tulee mieleen vähäkielisen kanteleen ääni.

Mitä tulee kansanomaisiin lyömäsoittimiin – räikkiin ja kalistimiin – niin olen käyttänyt myös menneisyydessä suosittua hevosen hahmoa, joka oli jumalallinen eläin. Käytän hyväksi hevosen kavioidenkapseen ja kalistimen äänen yhdenmukaisuutta. Toisaalta soitinten muodot tai niiden erilliset osat perustuvat väistämättä retro-tyylin tai nykymuotoilun periaatteisiin.

Millaista tradition voimaa suomalais-ugrilaisissa instru-

menteissa on?

Jokaisella kansallisuudella on käsitys maailmanjärjestyksestä, joka on syntynyt ympäristön tekijöiden vaikutuksesta. Ilmaston, maisemien, kasviston ja eläimistön erikoisuuksien kokonaisuus on määrännyt paikallisten kansojen uskomukset sekä jättänyt omaperäiset jälkensä myös aineellisen kulttuurin muotoihin. Kansansoittimet ovat esineitä, joiden henkiset ja aineelliset erityispiirteet ovat syntyneet vuosisatojen aikana. Näiden soitinten arvo on siinä, että ne ilmentävät kansallisuuksien mentaliteetteja ja samalla ovat yleismaailmallisen kulttuurin osia.

Kuvat:
Anatoly
Meshko

59

Laajennuksia: Lintukanteleita ja hevoskalistimia / Pekka Suutari

ITE-taide on yksilöiden luovien prosessien virtaa, oma-peräistä ja kekseliästä. Luovuuteen kuuluu uusien ajatusten ja näkemysten tuottaminen sekä erityyppisten asioiden yllättävä yhdistely. Luovan teon tulos on usein tarkoituksenmukainen ja tekijää itseään tai kanssaihmiä jollakin tavoin puhutteleva. Luovan persoonan tunnistaa joustavasta ajattelusta: hän on monimutkaisuuksista ja ongelmanratkaisusta nauttiva, utelias ja huumorintajuinen.

Luovuudesta on kehitelty monia teoreettisia selitysmalleja ja näkökulmia. Sitä tutkitaan erityisesti psykologian ja kasvatustieteen piirissä, usein juuri luovaa yksilöä ja hänen kasvuympäristöään tarkastellen. Nykyisin kuitenkin painotetaan monitieteisten lähestymistapojen ja monimenetelmäisyyden etuja luovuuden tutkimuksessa, sillä kyseessä on varsin moninainen ilmiö. Monet luovuustutkijat ovatkin siirtäneet tutkimuksen painopistettä yksilöstä yksilön ja hänen ympäristönsä väliseen vuorovaikutukseen. Esimerkiksi luovuutta pitkään tutkinut professori Yrjö-Paavo Häyrynen painottaa luovuuden historiallisuutta ja sen sidoksisuutta yksilön ja yhteiskunnan väliseen vuorovaikutukseen. Luovat ihmiset ovat yksilöitä, luovuuden subjekteja, mutta kulttuuri ja sen välittämä historiallinen tieto, ihmisten elinympäristö ja vuorovaikutus sen kanssa ruokkivat yksilön ajatteluprosessia havainnoista loogisiin käsitteisiin ja edelleen uutta luovaan toimintaan, jossa ”tunteet muuttavat päätelmiä teoiksi”, kuten Häyrynen (1984, 365) toteaa. Luova prosessi vaatii sosiaalista vastakaikua: luovan ajattelun rikastuminen ja kehittyminen tulisikin nähdä ihmisten väliseen vuorovaikutukseen sijoittuneena. (Koski 2001.)

Myös Kari Uusikylä (1999) korostaa ympäristön merkitystä luovuuteen kasvattajana ja innostajana pohtien samalla luovuuden arkista luonnetta. Luovuutta on kaikissa yksilöissä ja kohtaamme luovaan ongelmanratkaisuun haastavia tehtäviä päivittäin arkisen elinympäristömme virikkeistämänä. Luova persoona on ympäristölleen herkkä yksilö, mutta myös oman tiensä kulkija ja kohtuullisesti itseensä luottava. Kulttuuriset konventiot ja sosiaaliset suhteet taas säätelevät sitä miten luovuutta ylistetään ja mitä nimitetään esimerkiksi hulluudeksi:

Ida
Sommer
- Tukkipojat
Yhtiön
Talon
Pihassa

luovaksi määrittäminen sitoutuukin yhteiskunta- ja sukupuolisuhteisiin sekä hierarkkisiin sosiaalisiin kenttiin kuten Häyrynen (1994) on todennut.

Tässä kirjoituksessa tarkastelen ITE-kenttää ikääntymisen ja luovuuden näkökulmasta. Kipinän tarkasteluun sain havainnosta, jonka mukaan monet ITE-taiteilijat ovat keski-ikäisiä tai sitä vanhempia. Aloinkin pohtia myöhempien elämänvaiheiden kulttuurisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia suhteessa luovaan prosessiin ja sen edellytyksiin. Jätän kirjoituksessani yksilöpsykologiaan sitoutuvat selitystavat sivummalle ja pohdiskelen aihetta kulttuurin, ympäristön ja elämänvaiheen suunnalta.

Luovuustutkimuksen ongelmia

Luovuuden yhteyttä elämänsäntakuun ja ikääntymiseen on tutkittu jonkin verran, ei kuitenkaan läheskään niin paljon kuin esimerkiksi lapsuuden ajan luovuutta. Luovuustutkimuksessa on kuitenkin lukuisia metodologisia ongelmia, onhan itse tutkimuskohteen käsitteellistäminen mutkikasta. Jo luovuuden käsitettäkään käytetään varsin erilaisin tavoin. Tutkijat pohtivatkin, mitä luovuudessa oikein tutkitaan, määrää vain laatua. Onko luovan ihmisen – vaikkapa taiteilijan – merkki runsas tuotanto vaiko yksittäisten töiden omaperäisyys? Lisäksi, jos kaikki ihmiset ovat luovia, mistä on kyse poikkeuksellisen kuuluisiksi nousseiden luovien taiteilijoiden kohdalla? Yksilöstä, yhteiskunnasta, muutoksesta? (Csikszentmihalyi 1996)

Luovuuden tutkimuksen painottuminen nykyhetkeen voidaan myös kyseenalaistaa, koska silloin tutkimuksen näköpiiristä katoavat luovuuden muutokset ajassa, eli sitoutuminen historiaan ja sukupolveen. Näin menetellessä saatetaan erheellisesti määrittää esimerkiksi määrätty luovuuden piirteet jollekin ikäryhmälle ominaisiksi, vaikka ne kenties ovatkin tiettyä sukupolvea leimaavia tai jonakin aikakautena korostuvia piirteitä. Näin lienee käynyt vanhuuden ikäkauden kohdalla, koska aiempi tutkimus piti – kansanomaisten käsitysten tukeamana – yllä ajatusta vanhoista ihmisistä taantuvina ja epäluovina. Myös paljon harjoitetussa, arvostettuihin taiteilijoihin ja heidän elämänsäntakansa keskittyneessä tutkimuksessa (ks. Nuesselym. 2001) on ongelmansa: sellainen ei välttämättä kerro tavallisten ihmisten luovuuden muutoksista ikääntyessä, arkisista luovista prosesseista puhumattakaan.

Sukupolvikritiikin valossa voidaan myös miettiä ITE-taiteen kentän konstruoitumista. Jos ITE-taiteena esitellään enimmäkseen keski-ikäisten tai sitä vanhempien (pääosin miesten?) töitä, voi kyseessä olla taiteen määrittäjien ja taiteilijoiden jakama samankaltainen sukupolvikokemus. Kenties ITE-taide vetoaakin juuri tuttuihin, samalle sukupolvelle ominaisiin kokemuksiin (taiteesta, elämästä), eli suurin piirtein samanikäisiin (miehiin?). Yhtä hyvin voi myös pitää paikkansa se, että tämän hetken ITE-taiteilijat ovatkin koko ikänsä toimineet arjessaan

luovasti, omaperäisiä ratkaisuja elämässään etsien ja kenties taidettaan aina tuottaen. ITE-taiteilijoiden elämänsä tarkastelu paljastaisikin kiinnostavia seikkoja ja asettaisi ehkä myös kysymyksen luovuuden esiintulosta vasta ikäännyttyessä toiseen valoon.

Ikääntyminen ja luovuus

Kuten mainitsin, luovuustutkijat ovat olleet kiinnostuneita suurta arvostusta saaneiden taiteilijoiden elämänhistorioista. Esimerkiksi Simone de Beauvoir pohtii vanhuutta käsittelevässä kirjassaan *Old age* (1970/1986) sitä, mitä taiteilijoille ja valtiomiehille tapahtuu ikääntymisen myötä. Hänen lisäksi myös monet muut tutkijat ovat havainneet, että Euroopan kulttuurihistoriasta löytyy lukuisia esimerkkejä siitä, kuinka taiteilijat, tieteilijät tai valtiopoliitikot ovat olleet varsin tuotteliaita korkeaan ikään asti. Tällaisina hahmoina usein esitetään taiteen alalta Sofokles, Goethe, Picasso ja Michelangelo, tanssin alalta Martha Graham ja Maja Plisetskaja, säveltäjistä Verdi, Bach ja Beethoven sekä luonnontieteistä Galilei ja Franklin. Mutta myös päinvastaisia luovuuselämänsä kulkua löytyy: monen taiteilijan tai tieteilijän luovin huippu sijoittuu lähes pelkästään aikuisuuden alun tai varhaiskeski-ikä elämänvaiheeseen. Eri alojen kesken on toki jonkin verran keskinäistä vaihtelua, joten on syytä olettaa, että eri aloilla hyödynnetään erityyppistä luovuutta. Beauvoir päätyikin tutkimuksessaan toteamaan, että huipputasoinen luovuus samoin kuin luovien ratkaisujen täydellinen puuttuminen ovat molemmat poikkeuksellisia ilmiöitä korkeassa iässä.

Jan-Erik Ruth kirjoittaa Luovuuden ulottuvuudet -kirjassa (1984), että tämänkaltaiset johtopäätökset pätevät myöhemmänkin tutkimuksen valossa (ks. myös Nuessel ym. 2001.) Vaikka aivojen fysiologiset muutokset eivät ikääntyessä estä luovuutta, ajattelu kuitenkin tavallisesti kaavoittuu ikääntymisen myötä hidastaen myös yksilöllisiä tiedonkäsittelyprosesseja, mikä voidaan nähdä merkittäväksi luovuuden esteeksi. Usein ikääntyvät tulevat myös aremmiksi kokeilemaan uutta ja varovaisemmiksi ottamaan – luovalle toiminnalle usein ominaisia – riskejä, varsinkin jos elämää varjostavat vakavat terveysongelmat. Toisaalta päinvastaiseen suuntaan vaikuttanevat vanhenemisen myötä saatu elämäkokemus, tietotaito ja voimavarat käsitellä ongelmia. Ne saattavat vapauttaa luoviin ratkaisuihin myöhemmälläkin iällä. On lisäksi mahdollista, että luovaa ajattelua voidaan harjaannuttaa elämän aikana samalla tavoin kuin voidaan esimerkiksi pitää yllä aivotoiminnan vireyttä ja oppimista; ainakin lukuisia eri alojen luovan toiminnan oppaita kirjamarkkinoilta löytyy.

Csikszentmihalyi (1996, 211–212) toteaaakin tutkimuksessaan, että yleensä luovan tuotannon määrä ja laatu säilyvät ennallaan tai ne eivät ainakaan vähene elämänsä aikana. Hän esittääkin, että on paremminkin kysyttävä, mikä muuttuu ikääntymisen myötä ja miten nämä seikat mahdollisesti vaikuttavat luovuuden ilmaisuihin tai motivaatioon tehdä luovaa työtä. Hän mainitsee mm. fyysisen ja kognitiivisen kapasiteetin mahdolliset

muutokset, henkilökohtaisten tapojen ja mieltymysten muutokset sekä suhteen omaan alaan ja ympäristöön. Muutokset näissä aspekteissa vaikuttavat myös luovuuden ilmaisuihin.

On siis käännettävä katse kohti keski-ikäisen tai sitä vanhemman elinympäristöä, elämäntilannetta ja sosiaalisia suhteita. Näistä seikoista voidaankin löytää luovuuden mahdollistavia ja siihen kannustavia tekijöitä. Tällaisiksi näkisin modernin Suomen kontekstissa esimerkiksi taloudelliset resurssit, jotka usein keski-ikässä karttavat, kun asuntovelat on maksettu ja lapset lähteneet kotoa pois. Kotiin on tavallisesti myös kertynyt elämän aikana monenlaisia materiaaleja, välineitä ja tiloja taiteen tekemiseen: suuri osa keski-ikäisistä tai sitä vanhemmista asuu omistusasunnossa tai omakotitalossa, jossa on tilaa ajatella ja toimia.

Myös henkiset, luovuutta tukevat resurssit voivat karttua elämän aikana: on ehditty hankkia monenlaisia kädentaitoja sekä tietotaitoa omista kiinnostuksen kohteista. Varsinkin eläkkeelle jäämisen jälkeen tarjoutuu myös aikaa luovuutta ruokkivaan joutenoloon ja ajatteluun. Kehityopsykologit ovat esittäneet, että yleensä viimeistään keski-ikässä ymmärretään oman elämän rajallisuus ja aletaan tarkastella elämää uusin silmin. Voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi aiemmin niin tärkeäksi nähty tiukka

Ida
Sommer
- Siioja-Ilta

työmoraali, taloudellisen hyödyn tavoittelu tai jatkuva hoivatyö elämän ohjenuorana. Elämää suunnataan keski-ikässä usein uudelleen ja tähdätään omien haaveiden toteuttamiseen antamalla kenties itselle viimein lupa tehdä jotakin ”hyödytöntä”.

Hyödyttömältä tuntuva oleskelu ja tekeminen näyttää olevan yhteydessä luovaan ajatteluun ja toimintaan. Tällaisen tilan saavuttaminen saattaa kuitenkin olla ikääntyvälle vaikeaa nykykulttuurissa, jossa tuputetaan neuvoja ”oikein elämisestä” ja vanhenemisen torjumisesta; korostetaan terveiden elämäntapojen, oikeiden ruokatottumusten, hyötyliikunnan (!) ja kaikenlaisten ”kehittävien” harrastusten merkitystä keski-ikäisille ja vanhuksille. Ikääntyneiden taidetoimintaa myös arvioidaan vakiintuneesti ”terveysdiskurssissa” eli sen mukaan, kuinka paljon toiminta kohentaa yksilön terveydentilaa. Ikääntyneiden omaehtoista teatteritoimintaa, Kutkutus-teatteria tutkinut Leonie Hohenthal-Antin (2000) kirjoittaakin, kuinka keskustelussa senioriteatterista puhe kääntyi tuon tuostakin toiminnan terapeuttisiin merkityksiin ikääntyneille, jolloin helposti unohtuu teatteriin olennaisesti liittyvät luovuuden ja ilmaisun aspektit. Kutkutus-teatteri onkin hieno esimerkki eräänlaisen ITE-metodologian soveltamisesta teatteriin: siinä tehtiin itse teatteria omin resurssien ja tavoittein. Ikääntyneet saivat sen kautta luvan ”toisinolemiseen”, eli he saattoivat tarvittaessa toimia vastoin niitä kulttuurisia ja sosiaalisia normeja, jotka määrittävät, kuinka ikääntyvän tulisi elää. Uskallus toisintekemiseen, tarvittaessa kulttuuriseen vastavirtaan uiminen on nähdäkseni keskeistä kaikenlaisessa luovassa toiminnassa.

Taiteella elämään

Kehityopsykologien hahmottelema ajatusta keski-ikäisten ja

sitä vanhempien ikävaiheista oman elämäntarkastelun ja muistelun konteksteina voi soveltaa ITE-taiteen tekemiseenkin.

Taiteen avulla omaa elämää voidaan muistella, järjestää ja suunnata, onhan kaikella tekemisellämme yhteys koettuun ja elettyyn elämään. ITE-taiteilijan voi nähdä kietovan persoonansa ja elämänsä luovasti taideteokseensa, materialisoituneina ja visualisoituina kertomuksina tekijän suhteesta käytettyihin materiaaleihin, tuotettuihin muotoihin ja tekemistä ohjaaviin ideoihin. Monen tekijän teoksessa visualisoituu muisti, joka kannattelee yksilöä läpi elämänsä ja jonka merkitys usein vahvistuu erilaisissa muisteluprosesseina ikääntymisen myötä. Omaa elämää voidaan siten järjestää uusiin merkityssuhteisiin, ajan ja paikan tiloihin omaperäisten ratkaisujen, käytettyjen materiaalien ja teokselle annettujen merkitysten avulla.

Amerikkalainen ikääntyneiden kansantaiteilijoiden käsitöistä kertova teos *The Grand Generation: Memory, Mastery, Legacy* (1987) kuvaa hienosti tätä prosessia. Siinä kuvataan, kuinka monet ikääntyneet käsitöiden tekijät innostuivat jonkin kriisin tai järkyttävän tapahtuman seurauksena tekemään käsitöitä. Taidon he olivat usein oppineet jo nuorena jonkun läheisen vanhan ihmisen opastamana, mutta sitä ei kiihkeinä nuoruuden ja aikuisuuden vuosina ehditty harjoittaa. Käsitöihin he kietoivat oman elämänhistoriansa, muistonsa ja elämänsä. Tähän käytettiin mallina lapsuudesta muisteltuja vanhuksia ja heidän tekemiään käsitöitä: heihin palattiin muistelemalla ja heidän tekemistään käsitöistä etsittiin ideoita omiin töihin. Ikääntyneiden käsitöissä konkretisoitui lapsuuden ajan vanhusten ja oma elämä eräänlaiseksi perinnöksi jälkeen jääville.

Taideteoksen konkreettisuudella, materiaalisuudella – ja siten myös erilaisella säilyvyydellä verrattuna henkisiin tuotteisiin – saattaa olla erityinen merkityksensä luovassa ITE-prosessissa. Teosten avulla voidaan ikään kuin tulla näkyväksi, osaksi sosiaalista ihmisten yhteisöä. Sosiaalisen näkyvyyden aspektit voivat tulla tärkeäksi nuoruutta palvovan nykykulttuurin kontekstissa, jossa usein ikääntymisen myötä joudutaan siirtymään syrjään tutuilta ja vakiintuneilta sosiaalisilta areenoilta kodin piiriin ja sosiaaliseen näkymättömyyteen. Luovasta toiminnasta kumpuavat teokset voi nähdä keinoksi tuottaa itsensä maailmaan, toisten joukkoon, osaksi meitä ihmisiä. Monen kansantaiteilijan työssä onkin jonkinlainen sanoma, ääni tai kannanotto olemassa olevaan tai menneeseen kulttuuriin.

Kuvataiteilija Juhana Blomstedt (1993) on kirjoittanut oivallisesti tästä taiteella elämään astumisesta: ”Ihminen antaa muodon sille, minkä hän kokee itsensä ja maailman suhteeksi. Avarasti ja syvästi ymmärrettynä arkkitehtuuri on instrumentti, jolla lähestymme ihmistä älykkäästi ja lämpimästi hänen rakentamassaan maailmassa. Arkkitehtuuri on taidetta silloin, kun se ajan ja paikan, muistin ja tahdon peilinä heijastaa ja dokumentoi haaveemme tulevasta, kertoo ne menneisyyden edellytykset, joiden perusteella tuleva on toteuttavaa ja mahdollista.”

Keski-ikäisiin tai sitä vanhempiin, omaa elämäänsä arvioiviin ja itsensä ITE-taiteella elämään tuottaviin ihmisiin tämänkaltaisen, menneen ja tulevaisuuden toisiinsa nivova luovuuden luonnehdinta tuntuu erityisen sopivalta.

Kirjallisuus

- Blomstedt, J. 1993. *Esipuhe teokseen Juhani Pallasmaa: Maailmassaolon taide*. Painatuskeskus & Taideakatemia.
- Csikszentmihalyi, M. 1996. *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. Harper and Collins.
- Hohenthal-Antin, L. 2000. Senioriteatteri Kutkutus. – *Näyttelijöitähän myö ollaan*. Gerontologia 3, 194–201.
- Häyrynen, Y-P 1984. *Yksilön, yhteiskunnan ja historian vaikutus uuden luomisessa*. Teoksessa Haavikko, R – Ruth, J E (toim.): *Luovuuden ulottuvuudet*. Weilin+ Göös.
- Häyrynen, Y-P. 1994. *From students to intelligentsia*. Teoksessa Öberg, P. ym. (toim.) *Kokemuksellinen vanheneminen*. SSKH Skrifter 4. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Koski, J.T. 2001. *Luova hierre. Näkökulmia yksilöiden, ryhmien ja organisaatioiden luovuuteen*. Gummerus.
- Nuessel, F. – Van Stewart, A. – CedeZo, A. 2001. *A Course on humanistic creativity in later life*. Educational Gerontology 27: 697–715.
- Uusikylä, K. – Piirto, J. 1999. *Luovuus. Taito löytää rohkeutta*. Jyväskylä: Atena.

Sinikka Vakimo

FT, kulttuurigerontologi, Joensuun yliopisto

*Martta
Korhosen*
Kuva:
Jaakko Kilpiäinen

"Minä muotoilen, teen kivistä, öljyväristä, vesiväristä, kovilla kynillä, liituvärillä ja tekstiilitöitä. Olen tehnyt yli kuukymmenen kappaleen torkkupeittoja ja isoja sängynpäällisiä, niitä on Helsingissäkin".

Martta Korhosen

*Martta
Korhosen*

"Tämä on
ensimmäisiä
töitani. Ei
ollut mihin
maalata,
niin minä
tuon oven
maalasin"

Kuva:
Jaakko Kilpiäinen

66

Hyvin noppEE tekijä

Johanna Westersund

Martta Korhosen valkotiilisen talon ohi kulkeva ei voi olla huomaamatta Marttan taiteilijanlaatua. Keittiön ikkunasta tiellä liikkujia katselee kolmen enkelin porukka. Viereisestä lasista killistelee kettuoemo poikasineen. Pihassa seisoo strutsi.

Kukka-Martta pitää kauneutta arvossa. Puutarha on ke-sällä täynnä orvokkeja, unikoita, niittykukkia sekä sireenien violettia ja valkoista.

Keväällä 2004 jo 91 vuotta täyttänyt nainen aloitti öljymaalauksen harrastamisen seitsemänkymppisenä Outokummun kansalaisopistossa. ”Taiteen tekeminen on verissä. Meidän pahnuetta on kymmenen kappaletta ja kaikilla on tämä lahja”, Martta Korhonen kertoo.

Kukka-Martta intoutui maalausoppiin veljensä, Asserin, perässä. Sitä ennenkin hän oli tehnyt käsillään kaikkea: taval-lisia naisten käsitöitä tietysti, mutta myös kukkatauluja ja jopa ikonin kynsisaksilla leikellyistä pullonkorkeista.

”Myö kun oltiin niin suuresta katraasta maaseudulta kotosin, niin eihän sitä koulua ollut kellekään. Eikä minusta olis ollut koulunkävijäksikään, minä olin niin huonomuistinen. Nälkä on neuvonna.”

Pitkän elämänsä aikana Martta Korhonen on tehnyt töitä niin sairaalassa, matkailualalla kuin omassa kukkakaupassakin. Sama monipuolisuus on läsnä myös taiteen tekemisessä.

Minoon ku kärppä

”Minä muotoilen, teen kivistä, öljyväristä, vesiväristä, kovilla kynillä, liitu-värillä ja tekstiilitöitä. Olen tehnyt yli kuudenkymmenen kappaleen torkkupeittoja ja isoja sängynpäällisiä, niitä on Helsingissäkin. Yli kahensaan taulun on mulla nyt ja toistasataa maalausta olen maailmalle laittanut. Niitä on Saksassa, niitä on Ruotsissa ja missä kaikessa nyt niitä on. Pieniä ja isoja”, tekijä listaa. Ja lisää: ”Laiska töitäänsä lukee, itseänsä kiittelevi”.

Kukka-Marttan koti ja pihan vanha päärakennus ovat taidet-ta täynnä. Kirjahyllyssä, sohvalla, pöydällä, ovissa, seinillä totta kai ja uunin kyljessäkin on kätten jälki näköisillä. Television ruudun kulmaa somistaa enkelikiiltokuva ja sen muovikuorissa liihottelee perhosia.

”Mie oon hyvin noppEE tekijä. Jos mitä ikinä minä teen, se käyppi hyvin noppees-ti. Ei ne hyviä tule, mutta noppeesti. Minoon ku kärppä”, luonnehtii Martta Korhonen itseään. ”Kun teen äkkiä, niin minulla ei ole niin tarkkoja ne työt. Sen takia ne on kuulemma taiteellissii”, Kukka-Martta nauraa.

”Siskoni ja veljeni tekköo valokuvatyötä, tarkkoja ja hyviä. Minä oon vähä semmonen lonkalta tekijä.” Viime aikoina hän on tosin joutunut hil-jentämään tahtia. ”Jääpi hyvin paljon tekemättä, mitä olen ajatellut tehdä, ei jaksa, voimat loppuu. Sitä pittää aina mennä tuonne keinuun istumaan, vaikka ei joutaskaan.” Sohvalleen Martta Korhonen on kuitenkin tehnyt ison paperimassaveistoksen talven aikana. ”Sillä ei oo vielä nimmee, se on niin uusi. Kuukausikaupalla sitä tein, kun papermassan pittää antaa kuivuu välillä”. Paperinainen istuu Martan mielestä vähän liian laiskasti nojaillen pitsiliina hartioillaan.

Olohuoneessa on myös kaksi moottorisahalla veistettyä karhunpoikaa, jotka poikkeuksellisesti eivät ole omatekemisiä.

Ready-made -taidetta Martta on niistä kuitenkin laatinut: kummallakin kontiolla on ruusu käpäliensä välissä. Kahdella jalalla seisovat karhunpenikat ovat hyvin ujon ja suloisen nä-köisiä kukkasat kynsissään.

Nailonsukkaperhosia

Kirjahyllyssä on myös valmista tavaraa hyödyntävä instal-laatio: Ken on maassa kaunehin? Kauniit vanhanaikaiset tyt-tönuket seisovat rivissä satiinimekoissaan somina kuin mitkä. ”Nämä ovat Armi — se Hilariuksen Armi, Lola, Anna ja sitten tämä neljäs, tämä ei oo missi vielä. Minusta nämä on niin kauniita kaikki.” Martta Korhonen ei oikein osaa sanoa, mistä hän aiheensa saa. ”Aiheet tulloo itekseen aikanaan, jos semmonen lahja on. Olen myös kova kierrättämään, saatan tehdä toiseksi saman aiheen.”

Aiheita Martta Korhosen töissä onkin monenlaisia. Kukkia on paljon, samoin kissoja. Mutta on joukossa muita-kin luontokuvia: muuttolintuja, jääkarhu ja revontulet; tai kansatieteellisiä kuvauksia: kehrääjät pirtissä, hevostähtäy-neen Jaamankankaalla maantierosvojen kynsissä kamppaileva Kehkolan ukko; tai romansseja: mustalaiset leirinuotiolla. ”Siinä on naisella oikein samettikengätkin.”

Omakuva on hiukan piilossa verhon takana. ”Ei aina satu nuo laitokset semmosia kuin pitäisi”, moittii Kukka-Martta. Taulussa on ylväs nainen upeasti vaatetettuna. ”Tämä on nuoruuden muotokuva. Minä ruotsin kuningattarelta, Silvialta, lainasin puvun ja korut siihen.” Pöydällä on asetelma, jossa on nailonsukista tehtyjä perhosia ja gladioluksia. Vihreänä on käytetty lintujen talipallojen kuoriverkkoa. Kukat loistavat myös Martta Korhosen tekstiilitöissä. Ruusuhuivin kukkasat ovat päässeet tilkkupeittoon. ”Mutta värit eivät saa riidellä keskenään!” Moni kukka-asetelma tai kissa istuu pyöreissä ke-hyksissä. Ne olivat ennen puuhellan renkaita, mutta Martta on maalannut ne kultavärillä. Myös säilykepurkin kansiin voi töitä asettaa. ”Kun paljon tekee, niin tarvitsee paljon myös kehyksiä.”

Martta Korhosen

”Tämä on entisistä astioista tehty: siirtelin ja siirtelin ja säilyttelin ja säilyttelin ja lopulta sain ne tuohon. Siinä on myös sisko Toinin maalaama kahvi-kuppi.” Kehyksenä on kultamaalilla komistettu hellanrengas.

Kuva: Jaakko Kilpiäinen

**Martta
Korhosen**

"Siinä on Velto Virtanen. Se on vähän liikaa ottanna, se on juhlista tulossa ja se pitelee tuosta vaimostaan kiinni. Vaimohan onkin kansanedustajan rouva: hieno rouva, sillä on korvarenkaat ja kaikki kultakorut."

Kuva:
Jaakko Kilpiäinen

Pihan toisella puolella on entinen päärakennus. Se on oivallinen kesägalleria. ”Kyllä tänne saapi tulla ja en minä yksinään laita kierrokselle, vaan tulen itse esittelemään”. Peräkammarissa on tauluun kuvattuna koko Kukka-Marttan lapsuuden perhe. ”Työn nimi on Pajarin hovi, kun me ollaan Pajarisia omaa sukua. Siinä on kymmenen kappaletta pentuja, siinä on näitä taiteilijoita, harrastajia nimittäin.”

”Meillä oli punanen lehmä, Aalto nimeltään. Se oi hyvä lehmä ja lypsi paljon maitoa, mutta siihen tuli punatauti ja se kuoli. Mökki oli tuommonen, eihän niitä siihen aikaan maalattu. Nuorin on yön alla äitillä. Sinipukuinen on Martta”. Vaikka Martta Korhonen välillä katsoo hyvinkin kriittisesti varsinkin alkuaikojen töitään, ne tuntuvat silti kaikki tarpeellisilta. ”Kaikki on rakkaita, mitä minä olen tänne tehnyt. Vähän minä rumia tauluja teenkään, tuolla on kalastajataulu, se nyt ei mikään kaunis ole. Tai sääennustaja, mutta ei sekään oikein ruma ole.”

”Minä tykkään kaikesta kauniista, olen kauniin ihailija. Minä poikaanikin vauvana ihastuin, se oli niin kaunis kuukauden vanhana, sillä oli niin suora nenä ja se oli niin kaunis. Kaunis tukka ja kaunis iho. Ja se on muutenkin hyvin hyvä poika. Mutta rumastakin ihmisestä, jolla on hyvä ja kaunis luonne, hänestäkin voi pitää yhtä hyvin.”

Vaikka eletty elämä tuntuu jäsenissä, Martta Korhonen elää ja tekee taidetta tyytyväisenä. ”Lapsuusaika oli semmoista sekamelskaa; vaikka minä saisin nuoruuteni takaisin, en uudestaan haluaisi elää, mitä olen elänyt. Mieluummin kuolen. Se ei ole ollut millään tavalla helppoa, se on ollut raskas työ, pitkä päivä, kova kuri, huono ruoka.”

”Nyt minä elämän elämäni parhainta aikaa, minulla on justin nyt niin hyvä, minä en oo mittään vailla. Minä olen hyvin tyytyväinen, kun olen saanut olla kotona, ettei ole tarvinnut tuolla vanhainkodilla makailla. Poika käypi puutkin mulle ottamassa liiteristä sisälle.”

Tytti-kissa tulee saunasta torkuilta uunin kupeelle. ”Minä maalaan hyvin mielelläni kissoja, ne on niin mukavia. Tytti on meidän meteorologi. Pitäs tulla pakkaneen, kun se tuohon uunin rintaan männöö. Mutta lämpimän ilman eillä, olokoonkin justin vaikka kuinka kova pakkaneen, se tulloo lattialle ja makkaa litteenä kuin kuollut jänis. Sillon lauhtuu.”

Martta Korhosen

Sohvan paperimassatyö jäi Kukka-Marttan mielestä liian loivaan asentoon. ”Van istuahan ne jotkut laiskat ihmiset tuolla lailla.” Kirjahyllässä näkyy osa Ken on maassa kaunehin -installaatiosta.

Kuva: Jaakko Kilpiäinen

Eläinrakas luomuveistäjä – Matti Koivunen

Jaana Saario

Kuva:
Jaana Saario

Taitoa ja perinnettä

”Ennen sanottiin kylähulluiks meitä, jotka teki jotain sellasta, mitä muut ei tehny. Nykyään on sitte tämä hieno nykykansantaiteilijan nimitys. Mun mielestä tää on sellasta luomua, kun noilla viljelijöillääki on. Että kaikki on saatu äidinmaidossa, muuta ei oo ollu.”

70

Matti Koivunen sai äidinmaidossa aimo annoksen käsi-työtaitoa. Sekä äidin että isän puolella suvussa on ollut taitavia puuseppiä. Molemmat isoisät veistivät hienoja työkaluja, isänisä teki reet ja kärrytkin itse. Koivunen laskee olevansa kolmannen polven käsityön taitaja. Hänen jälkeensä suvun miehiltä perittyjen taitojen ketju katkeaa, jälkipolvea kun ei ole. Koivusen isänisä kuoli -60-luvulla. Jäljelle jäi vain yksi laatikkokameralla otettu kuva vanhuuden päiviltä. Tämän kuvan ja omien muistikuvien perusteella Koivunen teki isoisästä lähes luonnollisen kokoisen betoniveistoksen. Taitajan arvostus isoisäänsä kohtaan ei jää epäselväksi, kun hän hellästi taputtaa kumaraa veistosukkoa selkään. Vielä Koivunen haaveilee tekevänsä veistoksen äidinisästään, niin taitava ja hieno mies oli hänkin.

Taiteilijan nimeä Koivunen ei suostu kantamaan, myöntää kyllä olevansa taitava tietyillä alueilla. Käsillä tekemisen tarve on miehellä edelleen voimakas. Vielä nytkin, kun fyysinen kunto alkaa jo hidastaa vauhtia, hänellä on eri vaiheissa olevia veistosprojekteja tekeillä verstaassa, hän maalaa toinen silmä ummessa, ettei taittovika haittaa näkemistä ja tekee ison puutarhan työt. *”On iha pakko tehdä jotain. Paikallaan ei voi olla.”*

Työtä ja taidetta

Työikänsä Koivunen vietti metsätöissä, rakennuksilla, metallialalla ja sahurina. Monet taidot ja työtavat karttuivat ja tuntemus tulevia veistosmateriaaleja kohtaan kasvoi. Eräänä päivänä naapurin poika alkoi kuitenkin kertoa hurjia tarinoita meriltä ja Koivusta alkoi kiinnostaa satamien kutsu. Hän hankki passin ja lähti linja-autolla Kotkaan. Viiden vuoden aikana tulivat laivaelämä, meret sekä kotimaan ja Euroopan satamat tutuiksi. *”Useimmat miehet alkaa sitte vakavoitua”,* kertoo Koivunen. Hän itse kohtasi pelastusrenkaansa herttaisessa, kunnollisessa Annissa ja avioitui.

Anni osti Matille kirjan, jossa kerrottiin maalaustekniikoista ja tämä alkoi harjoitella itseksensä. Ensimmäiset maalauksensa Koivunen maalasi 1960-luvulla. Kaikki taidot ovat peräisin kansakoulua ajoilta, jolloin hän jo loisti käsityöissä ja oli hyvä piirtämään ja maalaamaan. Maalaustaito kehittyi varmemmaksi ja nopeammaksi. Valmiina on nykyisellään muutama sata öljyväri- ja temperamaalausta.

Maalauksia ja veistoksia

Matti Koivunen kertoo hauskaa tarinaa siitä, miten hän alun perin alkoi tehdä betoniveistoksia. Mies maalasi sormet öljyvärisä kotosalla, kun vaimo pyysi häntä vetämään kanssaan lakanoita. Kun taitaja ei saanut maalaamistaan keskeytetyksi, uhkasi vaimo hajottaa ja polttaa hänen kaikki maalauksensa, jos vain aika jättäisi hänestä ensin. Koivunen tuumasi, että jos hän vaihtaa materiaalinsa betoniin, ei vaimo jaksakaan kovin montaa teosta hajottaa, ennen kuin leppyy. Niin alkoi veistosten aika Koivusen talossa vuonna 1991.

Koivunen kyseli ensi neuvoja muilta betonin kanssa työskennelleiltä, mutta totesi sitten, että itse se on tehtävä. Hän haki rautakaupasta harjaterästä ja sementtiä, hiekkakuopalta hiekkaa ja alkoi leipoa ja kokeilla. Ensimmäisenä veistoksena syntyi vuohipukki, jota seurasi samana kesänä vielä viisi muuta veistosta. Koivunen alkoi tehdä karhuja ja peuroja, lampaita ja vuohia. Koiria taitaja on muovannut kahdeksasta eri rodusta. Lisäksi hän veisti isoisänsä ja paimenpojan, joka istuu pihalla ja tervehtii kädenheilautuksella ohikulkijoita. Kreikan mytologisista aiheista Koivunen näki kuvia Kansojen historia -kirjassa. Kuvista hän valitsi poika ja joutsen -teeman, jolla päätti kokeilla taitojaan ja hakea rajojaan veistäjänä.

Koivusen kaikkien veistosten, kuten maalaustenkin, mallit ovat lähtöisin lehtien ja kirjojen sivuilta tai valokuvista. Pienten ja usein huonolaatuisten kuvien pohjalta Koivunen muotoilee hämmästyttävän plastisia, kokonaismuodoltaan eheitä veistoksia. Etenkin monet eläimistä ovat hyvinkin onnistuneen kolmiulotteisia. *”Kun osaa piirtää ja maalata, osaa sen kuvata sitten jollakin muullakin tavalla”,* tuumii Koivunen vaatimattomasti.

Kaikissa teoksissa Koivusen aihepiiri liikkuu luonnossa. Ihmisiäkin kuvataan usein työssä ulkosalla tai eläinten seurassa, osana luontoa. Suomalainen kansanperinne näkyy monessa maalauksessa. Eläimet ovat erityisen lähellä taitajan sydäntä.

Koivusen pihassa asuu ja ruokailee puolikesyjä lintuja, ja kotiuunin löytökissa, Onni, hyörii jaloissa. Taitaja asettelee eläinveistoksiaan erilaisiin ryhmiin pihamaalle. Karhut viihtyvät keskenään pensasaidan lähetyvillä. Pikkukoirat ovat laumassa lähellä taloa ja Isoisää. Dobermanni vahtii ovella. Lampaat ja vuohet ovat kerääntyneet yhteen, kun taas peura on jäänyt yksin syömään rinteesen. Kaikki näyttää luonnolliselta. Kerran Koivunen tosin järjesti draaman veistoksistaan valokuvausta varten. Hän asetti pienen karitsan maahan makaamaan ja karhut sen ympärille eri asentojensa mukaisesti. Lavastetun näytelmänsä hän viimeisteli ketsupilla ja otti sitten raakoja kuvia karhujen uhriksi joutuneesta karitsasta. Todellisuudessa Koivunen tuskin satuttaisi karpästäkään. Ilkikuriset veistosleikit toimivat lähinnä ohikulkijoiden jutkutuksena ja omana huvina.

Omat reseptit

Koivusen itse keksitty tekniikka on teräsvahvistettu lekasorabetoni, jonka hän pinnoittaa omalla seoksellaan. Luurangon mies rakentaa harjateräksestä. Sen päälle hän valaa laatikkomuotissa suurpiirteisen palikkamaisen rungon. Tähän runkoon hän muovailee tuoreesta sementistä oikeat muodot. Tekniikka on hyvin vaikea, koska löysä betoni valuu rungon pinnalta nopeasti pois. Paksun seoksen, siteiden ja jäykkien pensselien kanssa taitaja saa betonin vähitellen pysymään haluamassaan muodossa. Kerroksien välillä hän muotoilee teostaan sahalla, kirveellä ja puukoilla. Päällimmäiseksi Koivunen silaa vielä ohuen kerroksen sementin, hiekan ja keramiikkasaven sekoitusta, jonka hän halutessaan värjää pigmenteillä ja maaväreillä. Reseptit ovat omia, kokeilun kautta hyväksi todettuja. Jokainen teos on uniikki, koska varsinaista muottia ei prosessissa käytetä.

Lekasora betonimassan sisällä keventää veistoksia huomattavasti. Veistosten painonhallinnalla Koivunen on leikkinyt koirapatsaiden kohdalla. Hän on opiskellut koirakirjasta aikui-

sen rotukoiran oikean painon ja pyrkinyt veistostensa kanssa samaan painoon. Luonnon jäljitteleminen ei siis rajoitu ulkonäköön, vaan ulottuu myös koirapatsaan massan rodullisesti oikeaan määrittelyyn.

Mahdollisimman näköistä

Helsingissä asuessaan 1970-luvulla Koivunen kävi gallerioissa katsomassa taidenäyttelyitä. Useimmiten hän lähti niistä turhautuneena pois, eikä voinut käsittää, miksi sellaista taiteeksi kutsuttiin. *"Abstraktia taidetta en viitsi edes mennä katsomaan. Ei siitä saa mitään."* Koivunen onkin ottanut ohjenuorakseen tehdä teoksistaan mahdollisimman luonnollisen ja oikean näköisiä. Tätä hän on harjoitellut mm. tekemällä jäljennöksiä Gallén-Kallelan, Aivazovskin ja Schjerfbeckin varhaisista maalauksista. Mitä enemmän maalauksessa näkyy osaamisen jälki ja luonnollisuus, sitä vahvemman onnistumisen tunteen se tekijälleen antaa. Vaikka Koivunen sanoo olevansa levoton, maalauksen parissa kärsivällisyys ja tarkkuus ovat huipussaan. Tarvittaessa hän tekee ruutusuurennoksia ja mittataulukoita saadakseen oikeat suhteet teoksissaan säilymään. Vielä nytkin, kun sorminäppäryys on alkanut heiketä, sivellin pysyy yhä vakaasti miehen kädessä.

Taiteesta puhuminen saa Koivusen kiihtymään. Kaikenlainen helposti aikaansaatu ja ei-esittävä saa häneltä sapiskaa. Monet taiteen tekijät ovat saaneet kuulla kunniansa mieheltä suoraan. Käsityötaitoa arvostava Koivunen suhtautuu varauksella myös koulutukseen taiteen alalla. *"Helposti oppilaitten työt sitte alkaa näyttää opettajan näkemyksiltä."* Taiteellisten ideoiden lainaaminen ulkomailta tai muilta tekijöiltä ei myöskään kiinnosta Koivusta. Vain oman näköinen, itse ajateltu ja itse hyvin tehty eettisiä ja moraalisia arvoja noudattava taide saa perinteitä arvostavalta taitajalta kunniaa. Koivusen ihailemia taiteilijoita on enimmäkseen vanhan taiteen, edellisen vuosisadan vaihteen alueella. Vain muutamat nykyaiteilijat saavat häneltä hyväksynnän.

Parhaat vuodet

Matti Koivunen sanoo viettäneensä elämänsä parhaita vuosia varhaiseläkkeelle pääsemisensä jälkeen. Maalaiselämä Annin ja Onnin kanssa on mahdollistanut kaiken sen vapaan puuhastelun, josta Koivunen on keski-iän ohitettuaan nauttinut. Helsinkiin hän ei palaisi enää koskaan. Joskus nuorukaisena Koivunen oli haaveillut taiteilijan, yleisurheilijan tai muusikon urasta. Hän soitti kitaraa ja lauloi kasettikaupalla lauluja. Pienen rohkaisuhyppyn jälkeen ne kuulostivat oikeinkin hyviltä. Vanhemmiten hän on ollut kuitenkin tyytyväinen valintaansa. *"Olen kuullut juttuja siitä köyhästä taiteilijaelämästä,"* mies myhäilee ja katselee lintuja kesäkotinsa laajalla pihalla.

Kuva:
Jaana Saario

Olevaiset

Seppo Knuuttila

Jorma Kitunen ja
Leena Staudinger:
Kaarina
Staudinger-
Loppukaarre ja
öiset
olevaiset.
Art Olevaiset ry.
Savonlinna 2001.
Timo Juurinen:
[http://www.yle.fi/
mikaeli/
arkisto/kulttuuri/
olevaiset/](http://www.yle.fi/mikaeli/arkisto/kulttuuri/olevaiset/)

Huonekaluliike Mööpeli-Mekassa oli kevättälvella (Joensuu 2004) Kaarina Staudinger-Loppukaarten taidenäyttely *Öiset Olevaiset*. Vanhojen hollantilaisten tyylihuonekalujen ja myymälähallin seinien yläosaa kiertävien, yli puolen sadan maalauksen ristiriita oli matkailun tapaan avartava. Suurisilmäiset mielikuvitukselliset oliot tuijottivat maalauksissa toisiaan, katsojaa ja hollantilaista puunkäsittelytaitoa. Ja niitä oli paljon, kymmeniä, satoja. Näyttelyssä oli myynnissä taitelijan elämää ja töitä esittelevä kirja, syntymäpäivälahja päähenkilölle hänen täyttäessään 90 vuotta 10.10.2001. Sain ostaa viimeisen kappaleen teosta, jossa ”kuva yhä luomisvoimaisen, kiehtovan ja salaperäisen taitelijapersoonan tähänastisesta elämäнкаaaresta hahmottuu sekä hänen tarinastaan että ystävien muistelmista, arvioinneista ja runoista.”

74

Tuommoisiako minä näen

Kaarina Staudinger-Loppukaarre on pääasiassa itseoppinut taiteilija, joka on ammatikseen ”piirtänyt karttoja insinööreille” – perheenemännyyden ohella tottakai. Kirjan luonnehdinnoissa toistuu ajatus, jonka mukaan päähenkilö maalasi aluksi toisten tapaan sitä, mitä hän näki, mutta vuosien kuluessa etenkin muutettuaan Savonlinnaan vuonna 1974 hän saattoi vapaasti toteuttaa omia näkemyksiään, näkyjään, ja alkoi maalata sitä, mitä hän tunsi tai näki sielunsa silmillä. Hän kertoo elävästi muistavansa, milloin alkoi nähdä olevaisia:

Pienenä. Muistan! Voi, meidän talon alla oli lautoja kato. Minä navetan muurin alta hain hiiliä. Ja minä olin pikkunen, kun minä konttasin sinne talon alle ja aina hiilellä niihin lautoihin tein näitä tällaisia olevaisia ja niitä tuli ihan sillon pienenäkin siihen. Ja voi kun minä tykkäsin, että tuommoisiako minä näen, mitähän nämä on, ja ihmettelin yksinään.

Mutta pienelle ja nuorelle visionäärille kävi kuten niin monelle omintakeiselle maailman tulkitsijalle. Häntä kehoitettiin piirtämään ja maalamaan toisten tavoin, eritoten suositeltiin maisemia. ITE-taiteijoita tuntuu yhdistävä poikkeuksellisuuden ja yksin olemisen kokemus.

Ja sitten kun minä piirtelin vähän isompanakin, niin kaikki vanhempain sanoivat, että älä tuommosia, että tee oikeita, vaikka maisemia. Ja minä koitin sitten maisemiakin tehdä mutta en pystynyt. Nytkin kun tein tuon järven, niin siihen järven tilalle nousivat nämä olevaiset. Niin miten niitä tekkee sitten niitä maisemia, kun nämä on aina tiellä ja silimissä.

Ympäristön ymmärtämättömyys ja painostus johti siihen, että hän alkoi maalata salaa ja piilotella töitään. Välillä maalaamisessa oli pitkiä taukoja. Kansalaisopiston kuvataidepiiri oli lopulta se paikka, jossa hän, jo 50-vuotta täytettyään, sai sekä ymmärrystä että ohjausta ja kannustusta. Kun hän vuonna 1966 piti oman näyttelyn Kiuruveden kirjastossa, ”oli maalaaminen auennut jo täyteen kukkaan”. Tähän mennessä töitä on kertynyt

arviolta viitisen tuhatta, ja poikkeuksellista on, että kun hänen mainitaan maalaanseen säännöllisesti jo 40 vuotta, niin laskeminen aloitetaan 60-luvun alkupuolelta.

Silmät näkee, käsi tekee

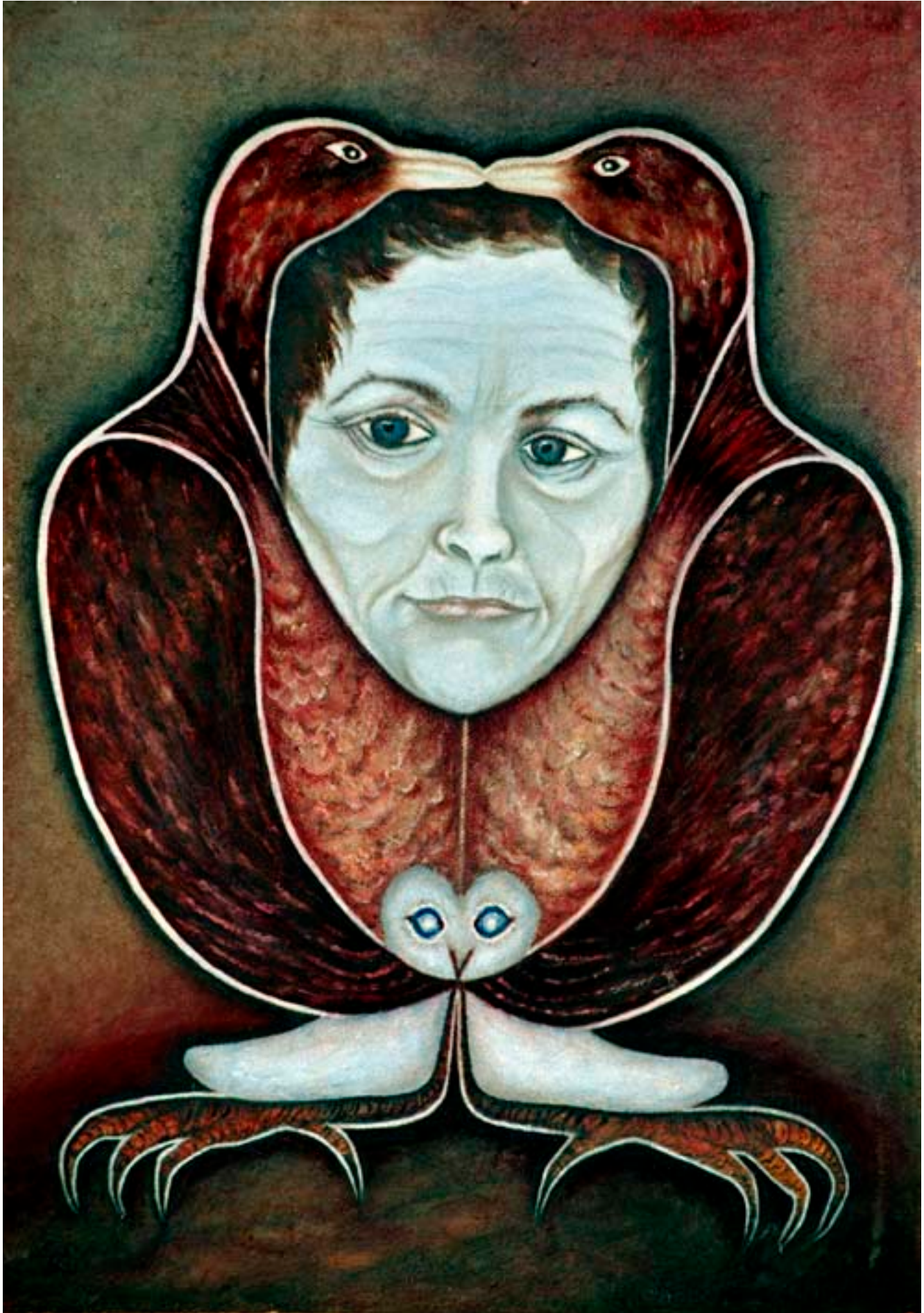
Maalausten pääosassa ovat taiteilijan olevaisiksi nimittämät hahmot, joista osa on tunnistettavissa eläimiksi, osa ihmisiksi, osa joiksi kuiksi muiksi. Värikylläiset työt ovat olevaisia täynnä, kerroksittain ja lomittain, niin että niitä parhaimmillaan saattaa yhdessä työssä olla kymmeniä. Ja kun kahta samanlaista olevaista ei näytä olevan, tämä mielikuvituksellinen visio-maailma on väkikas sanan kaikissa merkityksissä. Olevaisten maalaukset ovat nimettömiä, koska ”niillä” ei ole nimiä.

Visionäärisen taiteen tekijät, subjektit, sopisi kaikeksi sanoa, mainitsevat usein jonkin hetken tai tapahtuman, joka on avannut kanavan toiseen todellisuuteen. Esimerkiksi suunnan tunnetuin suomalainen edustaja Aleksandra Ionowa (1899–1980) kertoo käänteentekevä päivän elämässään olleen 14.7.1946, jolloin hän tunsi, miten ”taivas oli minussa, minä olin taivaassa”, ja ”kolmantena päivänä tunsin olevani taiteilija, sanoisinko rohkeasti: tietäjä ja taitaja”. Tsekkiläisen Anna Zemánková (1908–1986) kerrotaan kärsineen pitkäaikaisesta masennuksesta, kunnes hän 52-vuotiaana alkoi piirtää ja maalata sitä, mitä hän tunsi. Slovakialainen Eva Droppová (1936–) puolestaan alkoi maalata sitä, mitä hän tunsi ja näki, poikaansa kohdanneen onnettomuuden jälkeen.

Joidenkin mieleen -kirjassa on julkaistu otteita lukuisista näyttelyarvioista – Staudinger-Loppukaarten näyt ovat tuoneet Chagallin fantsiamaalaukset, eikä siinä mitään jos siltä tuntuu, mutta enemmän hänen seuraansa taitavat olla juuri mainittujen naisten kaltaiset visionäärit, mediumistit, mystikot ja millä kaikilla, hieman eri tavoin painottuvilla määreillä heitä luonnehditaankaan. Toisaalta taiteilija itse vähät välittää kategorioista, paranormaalien näkemisen ja kanavoidun maalauksen koukeroista, kuten Arja Polvinen Ultra-lehdessä kirjoittaa (8/1995). ”Ne ovat nänelle suorastaan ufoilua, sillä hän ei lue enempää taide- kuin parapsykologisiakaan kirjoja, koska ne eivät häntä kiinnosta.”

Kaarina Staudinger-Loppukaarre pohtii kuviensa alkupe-
rää ja selittää työtapaansa muun muassa seuraavaan etsiskele-
vään tapaan:

Ne jostain tulee. Sitä ei kyllä osaa selittää, että mistä ne tulee. Kun mä yöllä maalaan, niin siihen niitä ilmestyy jostain, mistä planeetalta tai mistä yläilmoista. Tai tuntuu että paremminkin mun sisästä ne nousee. Se on hyvin vaikia selittää minun. Ja hirveen kiva opettaja on täällä sisälläni sitte, se aivan niinku ohjaa kättä, joku sitä ohjaa tätä kättäki, ihan mä tunnen. Ei niitä tuu päivällä, yöllä ne tulee ja mä nopeesti siihen kynällä rajaan ne. Minä nauroinkin yöllä niiden kanssa. Ja ne kysy lapset, että mitä sinä täällä yksinään poriset, niin minä sanoin, etten minä oo yksin, kattokaa näitä, näiden kanssa sitä pitää vähän poristakin. Ne on mukavan näkösiä, ja sitten kun ne ei oo pelottavia – tai se on makuasia, kuka pelkää.

XXXXX
1945???

Kuva:
Jorma
Staudinger

75

*Pako-
lainen
1945
Kuva:
Jorma
Staudinger*

Se kaikki aivan kuin pulppuaa. Olevaiset alkavat sipistä, ja käsiä syyhyttää. Mulla on pitkä pöytä ja panen siihen valmiiksi kaksi, jopa kolme paperia, sillä yksi ei riitä. Maalaan ja kääntelen, väri valuu, vesi valuu, vielä ei näy mitään... mutta sitten niitä alkaa tulla, ryöpytä niin, ettei kaikkia meinaa ehti tehdäkään. Oon minä tehnyt kaikkea mitä käsillä voi mutta kaikkein parhaita on nämä olevaiset. Kaikki muut voi heittää, mutta näitä olevaisia ei. Kyllä olevaisia varmaan näkee muutkin ihmiset, mutta jos ne ei saa niitä paperille maalattua tai piirrettyä. Se pitää olla rauha, hiljaisuus, niin silloin ne tulee. Silmät näkee ja käsi tekee.

Minun pitää tehdä juuri näin

Töiden kirkkaat värit hän on kertomansa mukaan löytänyt Espanjasta. Ja linnun siivin hän aikoo palata sinne, kun se aika koittaa.

78 *Kun minä ensi kerran kävin Espanjassa, niin sieltä ne värit tuli. Siellä aina aurinko paistaa ja on kukkia. Ja kun minä tulin sieltä kotia, niin minä näin aivan eri tavalla nämä värit, kirkkaina. Minä ennen aina sellaisia harmaita, sini-harmaita tein. Linnut on kaikkein ihanimpia ja pääskynen paras. Kato ku minä muutan hiippakuntaa, niin minä oon pääskynen ja pääskysenä meen Espanjaan että vilahtaa.*

Öiset olevaiset -kirjan tekstit ja kuvat antavat kaunisteleमतomasti kauniin kuvan monitaitoisen päähenkilön elämänkulusta sekä taiteilijan ja teosten yhdeksi tulemisesta. Paljon on niitä, jotka maalaavat kuin toiset, mutta kukaan ei voi tehdä näkyviksi toisen mielikuvia. 90-vuotiaana Kaarina Staudinger-Loppukaarre on varma siitä, mikä sopii hänelle.

Saa maalata vapaasti nyt. Nyt saa. Ei tarvitse yhtää ajatella, että kukkaan minua moittis näistä ja sanois, että älä tee niitä. Nyt minä saan tehdä ja minä teen niinku minä haluan.

Alpo Koivumäki teki hirven Ranskaan

Sirpa Kautiainen

kuvat:
Sirpa
Kautiainen

80

"Alpo tietää, että matkustaminen on vaikeaa ja kallista. Hän on tehnyt oman savanninsa, oman eksotiikkansa kotiin. Ja nyt työt vievät häntä maailmalle."
Jean-Noël Montagné

Tanner kumisee, kun Suomen mies moukaroii öljytynnyriä ranskalaisessa veistospuistossa. Lekalla hakaten ja voimaa käyttäen Alpo Koivumäki muuttaa tynnyrin hirven vartaloksi. Alpolla on luomisen vimma – ehkä sitä ylläpitää La Fabuloserien inspiroiva ympäristö ja tieto siitä, että Hirvi Suomen saloilta – veistos mäntyineen ja suopursuineen on kymmenessä päivässä saatava valmiiksi.

Kauhajokinen Alpo Koivumäki ei osannut arvata uuden elämän alkavan, kun hän ihaili lentoon lähtevän kurjen siipien liikettä vuonna 1993. Ihaili ja ihastui niin, että halusi tehdä kurjesta veistoksen. Siitä sai alkunsa myös Alpon lentoon lähtö ja veistosten tekeminen. Aikaa tekemiselle tuli, kun hän vuonna 1995 lopetti karjanhoidon ja maanviljelyn 56-vuotiaana. Tähän mennessä *"tekemisen huvittavuus"*, kuten hän sanoo, on synnyttänyt Alpon savannille reilut 60 teosta metalli-, muovi-, kumi- ja muista jätteistä.

Ujona poikamiehenä Alpo on visusti pysytellyt kotikylänsään Nummijärvellä. Tutuksi ei ole tullut Helsinki eivätkä muut Suomen seudut puhumattakaan ulkomaista. Kielet kyllä kiehtoivat, ja niitä hän on opiskellut vuosikausia omin päin, varsinkin englantia, mutta hitusen myös ranskaa ja venäjää. Opiskelusta oli nyt hyötyä, kun Alpo kutsuttiin Ranskaan La Fabuloserie -kokoelmaan työskentelemään.

La Fabuloserie – satujen maailma – on yksi merkittävimmistä yksityisistä outsider-taiteen kokoelmista Ranskassa. Sen omistaja ja johtaja Caroline Bourbonnais osallistui keväällä 2003 Kaustisella pidettyyn kansainväliseen nykykansantaiteen konferenssiin ja ihastui Alpon töihin ja työskentelyyn: *"Alpon eläimet ovat eläviä, niin luonnollisia. Hänen työnsä ovat niin totta."* Siksi hän halusi Alpon veistoksen kokoelmiinsa. Alpo on ensimmäinen taiteilija, joka on kutsuttu työskentelemään La Fabuloserie'en sen reilun 20 vuoden olemassaolon aikana.

Kesäkuinen Ranskan matka oli Alpolle ensikokemuksia kukkuroillaan: ensimmäinen lentomatka jännitti ja Pariisi sävähdytti: *"Vanhat, historialliset, koristeelliset ja korkeat rakennukset ovat yksi ihmeellisyys. Jos joku olisi sanonut ja kuvasta näyttänyt, että sellaista siellä on, olisin ajatellut, että vain niin. Mutta kun sen itte näkee, on se niin valtava kokemus."* Alpon ensimmäinen metroajelu tapahtui Pariisissa, ja se oli *"niin kiivasta ja tuntui kuin kasvihuoneessa olisi ollut."* Myös menomatkan lakeusmaisemat Pariisiin ja La Fabuloserien välillä vaikuttivat: *"On niin komiat viljelykset ja lakiaa silmän kantamatomiin."* Sitten tultiinkin perille La Fabuloserie'en, joka Alpon mielestä *"on kuin paratiisisaari, enkä parempia työskentelyolosuhteita olisi voinut ajatella."*

"Kun vuosia sitten kiikuttelin rehuja eläimille, niin en millään olisi voinut uskoa, että joskus olisin Ranskassa!"
Työ alkavat

Pian kutsun saatuaan Alpolle selvisi, että hän haluaa tehdä Ranskaan hirven, koska *"se on Suomessa niin uljas eläin ja se sopii hyvin Suomesta vietäväksi."*

Alpolle on ensikokemus myös se, että hän työskentelee toisen ihmisen kanssa. Jussi Kivelä on mukana Kaustisella järjestettävässä nuorten ITE-työpajassa. Sen kautta Jussille tuli mahdollisuus lähteä kisällinä Ranskaan sekä oppimaan että auttamaan Alpoa työnteossa. Matka oli Jussille antoisa: *"Olen tiennyt, että töitä voi tehdä monella tavalla, mutta nyt katsomalla ja kokeilemalla olen itse oppinut erilaisia työstötapoja. Minulle on tullut ideoita siitä, mitä voisin itekin tehdä, voisin kokeilla jotain veistomallista, abstraktisempaa työtä."*

Työt alkoivat autohajottamovierailulla, mistä Alpo ja Jussi etsivät hirveen käytettävät materiaalit. Hajottamokin oli Alpon silmissä oikea runsauden sarvi, josta *"värkkiä riittäisi vähintään sadan savannin tekemiseen."* Varsinainen työ alkoi hirven vartalon mookaroimisella. Seuraavana jalat, *"ne kun vain saa paikalle, niin siitä sitten lähtee menemään. Ei tarvitse sitten enää hermoilla. Yöstä jatketaan, jos valmistuminen sitä vaatii,"* mietiskelee Alpo sunnuntaina. Kotonaan Alpo on tottunut hitsatessa käyttämään suuria hitsauspuikkoja. Täällä hän yrittää aluksi hieman sievistellä ja käyttää pienempiä puikkoja, vaan *"sellaista hakopaskaa tulee pienillä puikoilla, mutta kun isomman ottaa, niin onnistuu,"* sanoo Alpo puikot vaihtaessaan.

Aamuöitä, ja yksi yökin tarvittiin, että hirvi valmistui.

Tavallinen työpäivä Alpolla alkoi kello viisi ja jatkui vähintään kello 19:ään, useasti jopa klo 21:een saakka.

Sivullinen ei voi kuin ihailla Alpon silmää ja käden taitoa, sitä miten oikeat muodot löytyvät, miten hirvi on liikkeessä ja miten hän synnyttää romusta niin omanlaisensa, persoonallisen otuksen, ihmettelevän, uljaasti kävelevän hirven. Haltioissaan ovat myös La Fabuloserien vierailijat: niin liikkuva, elävä, aito. Kukaan muu ei osaa tehdä hirven takajalkaa niin taitavasti kuin Alpo.

"Taide on taidetta. Joka haluaa nähdä hevosen, menee vaikka hevostalleille sitä katsomaan. Mutta kun haluaa nähdä taidetta, menee sitten sellaiseen paikkaa, missä sitä näkee", sanoo Alpo pohtiessaan, maalaako hän hirven vaiko ei. Hän päättää olla maalaamatta, ja katsojat pitävät päätöksestä: *"Hirvi on maagisempi maalaamattomana", Alpon taitava tekniikka näkyy paremmin", "vaikka työ on läikykäs, se on silti ehjä kokonaisuus."*

Hirvi on nyt valmis. Myös mäntykäppyrä, suopursut ja heinät hän ehti tehdä. Alpon olo on onnellinen, hyvin onnellinen. Hymy karkaa huulille, kun hän katselee valmista hirveä paikallaan La Fabuloserien tarumaailmassa.

81

ITE EUROOPASSA - Tunnelmia Lontoosta ja Budapestista

Elina Vuorimies

"He is a chosen". Hänet on valittu. Näillä sanoilla Anita Roddick, Lontoon näyttelyn avajaisten pääpuhuja, kuvailee Leonard Knightia, 73-vuotiaasta amerikkalaista nykykansantaiteilijaa, joka on rakentanut Coloradon erämaahan mielettömän kokoisen taideympäristön *Salvation Mountain* (Pelastuksen vuori). Se on kunnianosoitus Jumalalle ja Rakkaudelle, ja maalia on kulunut jo useita tuhansia litroja. Siksi sitä pidetään myös ympäristöriskinä. Tähän saakka *Knight* (suom. ritari) on voittanut viranomaiset ja rakentaminen jatkuu edelleen.

Madame Anita Roddick tunnetaan taiteen marginaalikehityksen merkittävänä tukijana, vaikka laajemmin hänet tunnetaan Body Shop -kosmetiikkaketjun perustajana ja Against Animal Testing -kosmetiikkasarjastaan. Roddickin taloudellisen tuen jälki näkyy ennen kaikkea Yhdysvalloissa ja siellä Visionary Art Museumissa Baltimoressa. Pienikokoinen energiapakkaus pirtine ja eloisine kasvoineen puhuu rahan merkityksestä nykymaailmassa. Elämme rahan aikakautta. Mutta Anita Roddickin mielestä se alkaa murtua, maailma alkaa nähdä myös toisenlaisia arvoja. Monet suuryritykset ovat alkaneet enenevässä määrin tukea urheilun ohella kulttuuria.

Luovuutta ristiin rastiin

Deborah Weil, Mexico Galleryn omistaja ja John Maizels, Raw Vision Magazinen päätoimittaja avasivat näyttelyn ja korostivat erityisesti Suomen isännöimän EU-hankkeen *Equal Rights to Creativity* merkitystä. Ilman sitä Lontoo ja Englanti olisivat joutuneet odottamaan ties kuinka monta vuotta kattavaa ja mittavaa outsider-taiteen näyttelyä.

Matti Kalliokoski, Maaseudun Sivistysliiton hallituksen puheenjohtaja, avasi näyttelyn suomalaisten järjestäjien puo-

Artist ???

Kuva:
Elina Vuorimies

lesta. Hänen lukemansa Jorma Eton runo Suomalainen – sekä englanniksi (suom. Jaakko Heikkilä) että suomeksi – sai aikaan naurunhörähdyksiä: "A Finn is the one who answers when not asked, asks when not answered, does not answer when asked -- / Suomalainen on sellainen, joka vastaa kun ei kysytä, kysyy kun ei vastata, ei vastaa kun kysytään --". Itävallan suurlähetystön kulttuuriattashea Dr. Elisabeth Kornfeld toi terveiset ja lausui kiitokset oman maansa puolesta. Näyttelyssä oli mukana useita Itävallassa sijaitsevan legendaarisen taiteilijatalo Guggingin taiteilijoiden tekemiä teoksia, mm. yksityiskohtien mestarin Johann Gerberin, muotojen mestarin Johann Hauserin ja viivan mestarin Oswald Tschirtnerin.

Pongauksia

Toukokuun 11. päivänä 2004 avattu näyttely Lontoon Mexico Galleryssa kokosi paikalle merkittävän joukon englantilaisia taiteen asiantuntijoita ja kiinnostunutta yleisöä sekä tietenkin taiteilijoita. *Outsider art* -käsitteen luoja, professori Roger Cardinal oli tullut avajaisiin, samoin tutkija Colin Rhodes. Kumpikin heistä oli kirjoittanut näyttelykatalogiin pienet artikkelit. Taiteilijoista oli paikalla mm. Ben Wilson, joka rakensi viime kesänä puuarkkitehtonista luomustaan, eräänlaista esikristillisen ajan hiljentymispaikkaansa Kaustiselle. Hän liikuttui syvästi nähdessään suomalaisia ja muistot tulvahtivat mieleen. Wilsonin ystävät, taiteilijaparikunta Delaine ja Damian Lebas olivat myös paikalla kuten myös Raymond Morris, jonka luona vierailimme avajaisia seuraavana päivänä. Lontoon keskellä pienessä kerrostalokaksiossa syntyy taidetta niin, ettei enää erota mikä on käyttöesine ja mikä taide-esine. Kaikki on nivoutunut yhteen kierrätysmateriaalien saadessa yhä uusia olomuotoja.

Suomalaisiakin avajaisissa nähtiin: Timo Valjakka, Suomi-Instituutin johtaja Lontoossa sekä joukko Lontoossa opiskelevia suomalaisnuoria. Pakko on mainita hauska yksityiskohta. Nimittäin Monty Pythonin Michael Palin vilahti myös näköpiirissä.

Avajaismenoaa ryyditti reipas meksikolainen musiikki, jota soitti nelihenkinen bändi. Illan tarjoilusta vastasi Maaseudun Sivistysliitto ja tarjolla oli kuinkas muuten kuin suomalaisia herkkuja, poroa ja lohta – ja palanpainikkeeksi aitoja viinakarkkeja.

Sulassa sovussa, hmm

Gallerian kauniin yksinkertaiset, valkoiset tilat kahdes- ja kolmessa kerroksessa oli varattu vain erityisesti eurooppalaiselle ja

Equal Rights to Creativity

– Jokaisen oikeus luovuuteen
An Exhibition of Outsider Art
– Outsider-taiteen näyttely

Art Brut -klassikoita, nykykansantaidetta USAsta, uuden sukupolven outsidereita, outsider- ja ITE-taidetta Suomesta

Mexico Gallery, Lontoo
7. 5.–6. 6. 2004

Artist ???

Kuva:
Elina Vuorimies

Artist ???
 Kuva:
 Elina Vuorimies

84

right
 Artist ???
 Kuva:
 Elina Vuorimies

Left
 Artist ???
 Kuva:
 Elina Vuorimies

Artist ???

Kuva:
Elina Vuorimies

amerikkalaiselle outsider-taiteelle, intialaisen Nek Chandin veistoksia lukuun ottamatta. Näyttelyyn oli teokset valinnut John Maizels.

Gallerian alakerrassa esiteltiin outsider artin ja art brutin klassikoita, ja yläkerrassa uudempiä töitä. Suomalaisista taiteilijoista Maizels oli ottanut näyttelyyn teoksia kokkolalaiselta Tyyne Eskolta, Petäjäveden Ilmari "Imppu" Salmiselta, helsinkiläiseltä Elena Maaskolalta, Rikhard Koivistolta Kauhajoelta ja Väinö Ojalta Paimiosta. Lisäksi esillä oli Veli Granön valokuvia ja Erkki Pirtolan videokooste ITE-taiteilijoista.

Miten sitten suomalainen ITE pärjäs Euroopan matkaltaan? Loistavasti, jos saa kuvata yhdellä sanalla. Suomalaisten taiteilijoiden teokset sopivat hyvin kansainväliseen seuraan.

Kehuja ja keskusteluja kuunnellessa alkoi arvostaa jopa oman maansa kulttuuripolitiikkaa.

Lontoon kaltaisessa paikassa kuvataiteen näyttelyn läpilyönti mediassa on todella monen kynnyksen takana. Mutta tämä näyttely onnistui iskussaan. Avajaisten jälkeen *The Independent* -lehti julkaisi lähes aukeaman kokoisen artikkelin, jossa kerrotaan yksityiskohtaisesti outsider-taiteen kentästä. Ja aivan lopuksi mainitaan pieni, maantieteellisesti syrjäinen Suomi. Toimittaja kysyy, onko tämä kaukainen ja talvisen kylmä erämaa paikka, joka on jokaisen outsider-taiteilijan tämänhetkinen unelma?

85

right

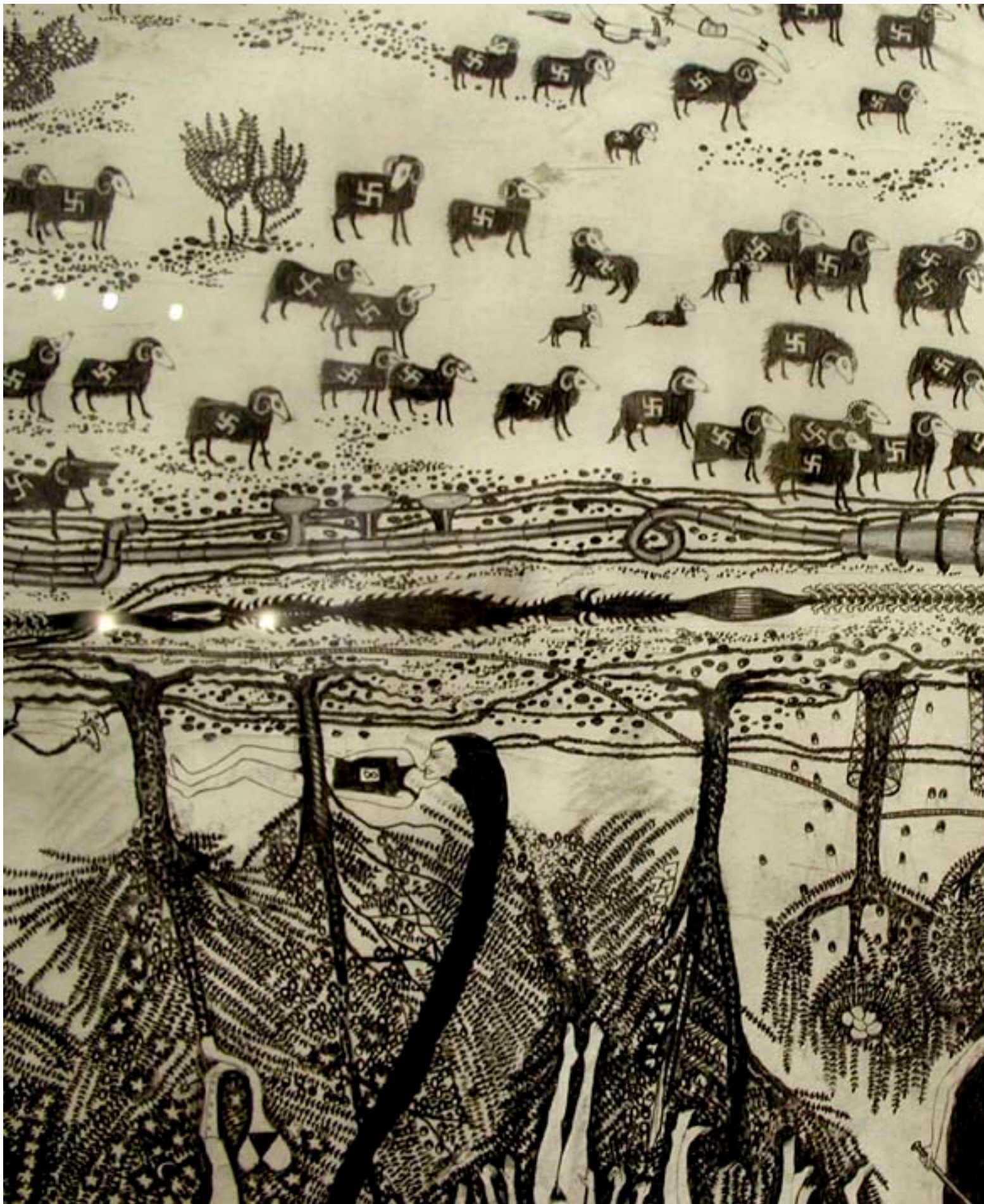
Artist ???

Kuva:
Elina Vuorimies

Left

Artist ???

Kuva:
Elina Vuorimies

ELÄKÖÖT EROT

Elina Vuorimies

Out-
sider-Art
Everyday
Creativity

Finnish-
Hungarian
International Art
Exhibition

Zichy Castle,
Budapest
28.5.–5.9.
2004

88

Helikopteri pörrää pilvisellä iltataivaalla. Ilman täyttää unkarilaisen keittiön herkullinen tuoksu. Budapestin Zichy-linnan sisäpihalle on kerääntynyt joukko monenmoisia taiteilijoita, asiantuntijoita, tutkijoita ja taiteesta kiinnostunutta yleisöä. Ensimmäinen suomalais-unkarilainen nykykansantaiteen näyttely avataan juuri.

Komean linnan keskipihan täyttää valkoinen telta, jossa avajaispuheet pidetään ja juhla-ateria syödään. Pihalla käyskentelevät suomalaisten tutut toteemieläimet seurassaan muita metsän ja fantasian olioita. Tauno Vuorenniemen hirvi, Juha Vanhasen armon kurkiaura ja Arto Ali-Eskolan pitkäkaulaiset kurjet piirtyvät valkeita seiniä vasten. Nurmikolla illan viime auringonsäteistä nauttivat Alpo Koivumäen leijona ja gepardi.

Nuoren unkarilaistaiteilijan, Peter Császarin olohuoneeksi sisustaman pihapuun alla Aune Kinnusen sammaleista ja kävyistä tehdyt karhu ja lehmä laiduntavat sopuisasti. Hetkeä ennen avajaisia Aune käy hoitamassa teoksiaan pihdit ja vasara kädessä. Piha-alueella on myös Edvin Hevonkosken romuluisen herkkä kuvaus seitsemästä veljeksestä, jotka pakenevat henkensä kaupalla Impivaarasta, susilauma kintereillä.

Puuosaamista

Unkarilaiset ovat paneutuneet näyttelyn järjestämiseen huolellisesti, aina wc-kylttejä myöten. Zichy-linnan sisätiloissa on meidän ja heidän osastonsa. Viljo Luokkaselta näyttelyssä on kahdeksankymmentä pikkulintua humorististen pilkkijöiden, pelimannien ja jätkien seurassa! Jorma Pihlin puusta tehdyt kukat ja eläimet sekä Jorma Heiskasen possu- ja karhuperhe edustavat hyvin pohjoista puuosaamista ja suurpiirteisyyttä.

Meno jatkuu Väinö Ojan eläintöillä, joissa näkyvät tekijän ajatukset metsästä. Timo Peltosen ja Jukka Toivosen & Helsingin Käsityöpajan värikkäät ja eksoottiset eläinhahmot piristävät näyttelykokonaisuutta.

Artist ???
Kuva:
Elina Vuorimies

Artist ???
Kuva:
Elina Vuorimies

Toisenlaista Suomea edustavat Johannes Setälän Kalevala-aiheiset pienoisseivokset ja Markku Susimäen villit, ornamenttikuvioiset teokset. Jussi Tukiaisen kierrätysmateriaaleista koostuvat herkin luurankomaiset laivat tuovat jännittävän vireen hienoon näyttelytilaan, jonka seinät ovat nähneet paljon: ensin aatelisen loiston ja sitten armeijan askeettisen ja kurinalaisen elämän. Viime mainitun jäljiltä kiinteistön nykyinen omistaja ei asettanut suuria rajoituksia tilankäytölle. Järjestäjät olivat saaneet vapaat kädet suunnitteluun. Ja lopputuloskin on upea!

Seppo Suomensyrjän hurja Motosaurus, moottoripyörä kahden metrin pituisine laahuksineen on lähdössä lentoon. Lapset hiplaavat menopeliä, heitä haluttaa nousta sen selkään

ja kiittää seikkailuun. Petri Martikaisen värikkäät uskonnolliset ja filosofiset maalaukset ja reliefit avaavat puolestaan suomalaisen nykykansantaiteeseen aivan uuden maailman.

Lasten hikinen iltapäivä

Iloista lasten naurua, riemunkiljaisuja, hämmästyksen aiheuttamaa hiljentymistä. On avajaispäivä yleisölle, ja linnan näyttelytilat täyttyneet perhekunnista. Unkarilaiset taiteilijat ja ammattikäsitöläiset ovat suunnitelleet päivän sisällön.

Pihalla olevassa teltassa tehdään aikuisten opastukselle huovutustöitä ja opiskellaan paperintaittamiseen liittyviä saloja. Pihanurmen yhdessä nurkkauksessa vesi valuu puukaukalosta lusikkamallisen siipirataan kautta toiseen kaukalo. Vanhanmallisen puisen asuntovaunun sisällä liikkuu hullunkurisia päitä. Lapset vanhempineen ja isovanhempineen saavat olla hetken aikaa myös oikeina seppinä. Kuuma rauta tuleen, palkeet puhaltavat hiililokseen tulta, ja sitten takomaan. Lasten silmät seuraavat tarkkaavaisina jokaista sepän liikettä, että osaa itse toistaa kohta perässä saman.

Pihanurmella on itse tehty, valtavan kokoinen puukaruselli

ja veikeä, pienikokoinen keinulaite. Yhteistyötä tarvitaan aikuisen ja lapsen kesken: aikuinen pyörittää keinua, johon ei olisi mitenkään itse mahtunut istumaan.

Unkarilaislapset kiertävät tunnollisesti myös sisätilan näyttelyteokset. Pienimpiä kävijöitä ihastuttavat värikkäät eläinhahmot. Tekee mieli koskea, ja välillä se onnistuu. Unkarilaisten taiteilijoiden hauskat keksinnöt ja hullunkurisen humoristiset hahmot saavat hymyn suupieliin: asiat voidaan nähdä näinkin.

Puinen rautapyörä – Onnimannista matikka

Miten tehdä mahdottomasta mahdollinen, puusta rautapyörä? Tämä oli unkarilaisten avain nykykansantaiteeseen, vanha sanonta, joka korostaa keksimisen rajattomuutta. ITE-taiteen etsintä lähti käyntiin Unkarissa syksyllä 2003, eikä kenelläkään ollut aavistustakaan mitä tuleman pitää. Kohti tuntematonta mentiin, mutta tradition varjossa – ja valossa.

Se, mitä unkarilaiset eri puolilta maataan löysivät, muistutti joissakin suhteissa nykykansantaidetta yleensä. Eli luomisen iloa ja tekemisen taitoa välittyi kaikista töistä. Unkarissa erilaiset keksinnöt tuntuvat olevan suosittuja, arjen taituruuden osoituksia. Ehkä johtui näyttelyvalinnoista, mutta suomalaisilla oli silmiinpistävän paljon eläimiä, kun taas unkarilaiset mielellään näyttivät kuvaavan myös ihmisiä.

Erot elivät myös näyttelyn nimivalinnassa. Suomalaiset ovat korostaneet ITE-taiteen ”löytymisestä” lähtien jokapäiväisen luovuuden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille. ITE-teokset kuuluvat arkeen, ja usein tekijät ovat kansanhmisiä. Taiteen tekeminen on olennainen osa elämää. Mutta unkarilaiset näyttelyjärjestävät osoittivat oman maansa tekijöiden töissä niiden ei-jokapäiväistä luonnetta. Heidän mielestään tekijöiden työt ovat tavanomaisuudesta poikkeavia, eivät osa ihmisen arkea.

Unkarilaisten töistä materiaalia oli monasti vaikea tunnistaa? Pähkinänkuorista oli syntynyt pienoisteoksia (Dr. Donauer Nándor), taikinasta tuoksuvia reliefejä – mm. Aatami ja Eeva (Tari Márta) kukkien terälehdistä maalauksellisia kollaaseja (Pintérne Stefkovits Judit), vanhoista televisioruuduista lasitaidetta.

Merkillisen hauskoja olivat myös pyykkipojista tehdyt pienoisteokset (Ungvary Fanni) kuten myös sarjakuvahahmoiset huonekalut (Sprok Antal).

Yksi näyttelyn kokoajista, Emese Joó oli kehittänyt erityisesti lapsikävijöille ite-taiteen – näin suomeksi sanoen – ensiapupakkauksia. Niitä oli viisi erilaista ja kussakin pakkauksessa vaihtelevia materiaaleja makaroneista, pyykkipojista ja saippuasta erilaisiin työstämisvälineisiin. Niistä ja niillä syntyvät teokset voivat olla huikaisevia mielikuvituksen ja kädentaitojen mukaan.

Kuherruskuukausi?

Suomalais-unkarilainen näyttely herätti sikäläisen median kiinnostuksen. Unkarin television talk showssa heti kesäkuun alussa esiteltiin muutamien taiteilijoiden teoksia kummastakin maasta. Näyttelyssä kävi yli 6000 vierailijaa ja lehtijuttu-

ja julkaistiin kymmeniä. Norjasta tuli jopa yhteydenotto, että hekin olisivat valmiita järjestämään omassa maassaan vastaavan näyttelyn.

Näyttelyn liepeillä järjestettiin toukokuun lopussa niin ikään kansainvälinen konferenssi Budapestissa, jossa keskusteltiin kansantaiteesta ja luovuuden eri ulottuvuuksista Unkarin ja Suomen lisäksi mm. Venäjällä, Virossa, Ukrainassa, Romaniassa ja Sloveniassa. Monessa maassa ilmiö laajasti ottaen on tuttu, ja kaikissa järjestetään erilaisia festivaaleja, näyttelyitä ja tapahtumia. Mutta itse nykykansantaiteen määrittelyissä ollaan useistakin syistä eri linjoilla, mikä ei ole lainkaan huono asia niin kauan kuin erilaisuutta pidetään rikkautena tai sitä edes siedetään.

Lontoon näyttelystä tehtiin julkaisu, niin myös Unkarin näyttelystä. Jälkimmäisessä kansallisia traditioita ja tulkintoja luonnehtivat Seppo Knuuttila Suomesta ja Mihály Hoppál yhdessä omien tutkijoidensa kanssa Unkarista. Upeat teoskuvat taiteilijaesittelyineen antavat sellaisenkin lukijan kurkistaa näyttelyihin, jolla ei kenties ollut mahdollista käydä paikanpäällä.

Artist ???

Kuva:
Elina Vuorimies

89

Artist ???

Kuva:
Elina Vuorimies

Fából vaskarika
– Mindennapi
kreativitás -

**Outsider Art
– Everyday
Creativity**

56 sivua, värikuvat,
kielinä englanti ja
unkari
Kustantaja:
Maahenki Oy
Tilaukset à 10 €:
puh. (09) 751 2020
[maaseudun
sivistysliitto@msl.fi]

Artist ???
Kuva:
Elina Vuorimies

90

Ympäri Käydään: ITE Euroopassa - Tunnelmia Lontoosta ja Budapestista / Elina Vuorimies

ITE JA ITU KOHTASIVAT

Erkki Pirtola

Virossa ITE on saanut kutsumanimekseen ITU. Somerolla ITE-taiteen kesänäyttelyssä 2004 saatiin virolais-ituja Aivar Kurvitsin ja Karl Krallin teosten välityksellä.

Aivar Kurvits, Pärnun taidemuseossa työskentelevä maalari on vammautunut aikoinaan vaikean sairauden seurauksena, mutta nyt löytänyt nerokkaan värikylläisen, lapsenomaisen ja samalla iskevän tyylin. Karla Krall löydettiin Hiiumaalla Käinan kylästä kapakan seiniltä sattumalta. Hän on 70-vuotias seppä, jonka nostalginen koti on täynnä lehmämaalauksia, lehmänpäitä ja tyttökuvia ikonimaisesti maalattuna. Iloluontoinen ukko työstää kuvia Singerin ompelukoneilla, jossa neulan paikalla on saha!

92 Käinan Lelun kylässä veistää ja muotoilee Maire Pöldma pihamaataan fantastisilla eläimillä ja isopeniksisillä saunontuilla. Adelbert Juksin sisältä maalattu koti Etelä-Virossa on säilynyt ajattomuuden ja Asta Isak Pärnussa on hyvin vaikuttava outsider-taiteilija. Hän on maalannut unensa ja uskonnolliset näkynsä kollaasinomaisesti.

Virossa on varmasti suunnaton määrä sitä itteään piilossa nurkan takana, kuten aina. Vanha kansankulttuuri on etenkin saarilla vahvaa ja Kihnun mummut valloittavat, koska he

elävät ja ylläpitävät kulttuuriaan alkuvoimaisina. Meri suojeli aikoinaan Kihnua Stalinin vainoilta ja suojelee edelleen nykyvaikutuksilta. Heidän kudonnaistensa väreissä ja symboleissa on säilynyt ikivanha taivaallinen merkkikieli.

Tästä menneisyydestä olisi ponnistettava kuitenkin johonkin uuteen. Nuoriso kääntää sille selkensä, mutta tämän euro-jenkkiläisten farkkukloonien purkkalöngän täytyy olla vain välivaihe johonkin aivan uuteen. Mikä olisi itetanssi itevaatteissa itesoittimin tehdyn itemusiikin säestyksellä itearkkitehtuurissa?

Parikymmentä kilometriä Pärnusta etelään löytyy Villu Vaargasin kivistä ja puusta fantastinen krouvisti Kaustisten Pauannetta muistuttava itetehty majatalo ruohokattoineen. "Selvisin kommunismista ja nyt aion selvitä kapitalismista", toteaa humoristinen voima-Villu ja kohentaa myyttistä tulisijaa. Hän elää tekemällä väknyräpuista vankkoja kalusteita; todellista raakamuotoilua! Hän myös työllistää apulaisia pajallaan. Villu on loistoesimerkki "voimaantumisesta". Kun talo valmistuu, voisi sinne alkaa järjestää ITE-tanssin ja itesoitinten keksimiskursseja. Ja Villu voisi opastaa eurokansalaisia pois kloonaamasta itseään pakkosyöttökulttuurista Itse Tehtyyn Elämänmuotoon!

Kuva:
Erkki Pirtola

Kuva:
Erkki Pirtola

Kuva:
Erkki Pirtola

93

Kuva:
Erkki Pirtola

*Viljo
Gustafsson*
Kuvat:
Kaastinen
Nygård

95

*Viljo
Gustafsson*
Kuvat:
Kaastinen
Nygård

*Viljo
Gustafsson*
Kuvat:
Kaastinen
Nygård

Kansainvälisyyttä Kaustisen ITE-näyttelyssä

Leena Nygård

Väri-iloa, eksotiikkaa ja leikkimielttä, mutta myös syvän synkkiä sävyjä oli Kaustisen ITE-museon kesänäyttelyssä (2004). Ensimmäistä kertaa Kansantaiteenkeskuksen tiloihin ja pihapiiriin oli saatu aasialaista nykykansantaidetta. Itseoppineen intialaistaiteilijan, pakistanilaissyntyisen Nek Chandin mosaiikki- ja tekstiiliveistokset ovat muotokieleltään varmoja, usein suurehkoihin ryhmiin tai muodostelmiin aseteltuja ihmis- ja eläinhahmoja. Kaustisella oli patsaita, joiden materiaalina ovat muun muassa sementti, sirpalemosaiikki ja teollisuusjäte. Niiden värit on hillitty harmaata, beigeä ja valkoisen sävyjä. Värikkäimmät Nek Chandin työt esiteltiin sisätiloissa niissä käytettyjen tekstiilien vuoksi.

96 Salainen puutarha ja pyhät puut

Nek Chand -kokoelman myötä Kaustiselle saapui myös lontoolainen Nek Chand -säätijä johtava, Raw Vision -lehden päätoimittaja John Maizels. Hän tietää kertoa Nek Chandin kivipuutarhan tarinan. Nek Chand on pian 80-vuotias mies, joka ryhtyi 1960-luvun puolivälissä itseksensä rakentamaan salaista puutarhaansa Le Corbusierin suunnitteleman

Chandigarh-kaupungin laidalla olevaan metsikköön. Aluksi hän rakensi ikään kuin pienoismallia omasta kotikylästään, josta hän perheineen aikoinaan joutui pakenemaan hindujen ja muslimien välisten taistelujen tieltä. Patsaasiinsa, joita kahdeksantoista vuoden kuluessa kertyi yli 2000, hän käytti jättemateriaaleja eli teki kauneutta hylätystä. Kun salainen puisto keksittiin, viranomaiset uhkasivat ensin tuhota sen, koska se oli laittomasti valtion maalle rakennettu. Hallitus kuitenkin ymmärsi puiston arvon ja ryhtyi tukemaan Nek Chandia. Hän sai alueen hallintaansa, ja hänelle jopa annettiin 50 työntekijää puistoa rakentamaan.

Seuraava hallitus ei kuitenkaan ollut yhtä myötämielinen, ja puisto kärsi vandalismista. Siksi Nek Chandin tuntijat ja ystävät perustivat 1997 Nek Chand -säätion, jonka tuella puistoa ryhdyttiin jälleen kunnostamaan. Vuonna 2004 brittiläisiä vapaaehtoisia työskenteli Intiassa puistoa kunnostamassa sekä sen patsaita korjaamassa ja puhdistamassa. Noin 20 hehtaarin laajuinen alue on tätä nykyä Intian suosituimpia matkailukohteita. Siellä patsaiden ympäristönä ovat monumentaaliset kivirakennelmat ja suuri rakennettu vesiputous.

Englantilaisen Ben Wilsonin vuonna 2003 Kaustisella

Nek
Chand
Kuva:
Aki Paavola

kuukausien ajan rakentama puinen kappelinomainen rakennus Kansantaiteenkeskuksen pihalla on jo tullut monelle tutuksi, ja se jääkin maisemaan pysyväksi monumentiksi. John Maizels vihki sen juhlallisesti kesänäyttelyn avajaisissa. ”Ben Wilson viihtyy Englannissakin vain metsissä. Hän on nerokas puun käsittelijä, jonka töissä on vahvaa henkisyttä, jonkinlaista pyhyyttä”, Maizels sanoi.

Toteemiveistoksia ja kuoleman kuvia

Pudasjärvinen Eero Leinonen kutsuu itseään ”nurkantaustateilijäksi”. Häneltä oli näyttelyyn pyydetty veistoksia, joista osa on toteemimaisia. Kiinnostavia ja ajatuksia herättäviä ovat hänen kolme naiskuvaansa, joiden aiheina ovat hedelmällisyys ja äitiys, henkisyys ja seksuaalisuus. Niiden värit on herkkää ja tuo mieleen vanhojen kirkkoveistosten sinen ja kullan. ”Nämä ovat naista kunnioittavia töitä. Mitään rivoa en ole halunnut tehdä”, Leinonen sanoo alastomista naishahmoistaan. Miehekkäiden ja lapinhenkisten veistosten värit on vahvempi.

Kalliosalin seinät on ripustettu täyteen edesmenneen karkkilalaisen Viljo Gustafssonin maalauksia, joissa lähes kaikissa on läsnä Kuolema kuin Simbergillä ikään, mutta karheampa-

na, ei yhtä runollisena. Myös sukulaisuutta Kalervo Palsaan voi jäljittää siltä osin kuin kuvat sisältävät voimakasta yhteiskuntakritiikkiä, samoin ehkä Tyyne Eskoon.

Gustafssonin maalauksia ei monikaan ripustaisi olohuoneensa seinälle, mutta katsomista ja ajatuksia niissä on yllin kyllin. Hänen elämänsä oli ankara ja kuvat synkkiä, joten on hämmästyttävää nähdä harrastajavideolta tasapainoinen, leppoisa iäkäs mies, joka rakensi pihapiiriinsä suojapaikkoja linnuille ja oraville.

Gustafssonilta oli Kaustiselle hankittu myös useita veistoksia, joissa puuta on muokattu sitä karrelle polttamalla. Samaa traagisuutta ja surumieltä kuin maalauksissa on myös veistoksissa. Veistokset ovat saaneet Kaustiselta pysyvän kotinsa, kun perikunta on lahjoittanut ne ITE-museolle.

97

”Suomessa ITE-taide voi kukoistaa”

John Maizelsin päätoimittaman Raw Vision -lehden kevään 2004 numero sisältää Elina Vuorimiehen ja Veli Granön jutut suomalaisesta ITE-taiteesta. Maizels sanoo olevansa outsider art’in vannoutunut puolestapuhuja ja ihailija, koska se on hä-

Nek Chand

Kuva:
Aki Paavola

nen mielestään luonnollista, aitoa, rehellistä ja luovaa. ”Tärkeintä siinä on yksilön luovuus ja halu toteuttaa itseään. Se voi myös inspiroida muita vastaavaan”, hän sanoo.

Suomi, Ranska ja Yhdysvallat ovat Maizelsin mukaan ITE-taiteelle otollisia maita, kun taas Saksan tai Englannin kaltaiset konservatiiviset, sovinnaiset yhteiskunnat eivät omaehtoista taidetta helli, sitä jopa tuhotaan ja vandalisoidaan. ”Suomessa on paljon tilaa ja rauhaa, ja ihmiset ajattelevat itsenäisesti ja estottomasti. Ranskassa taas yleinen taiteen ihailu ja kunnioitus koskee myös outsider art’ia ja sen tekijöitä”, Maizels kuvaa lajille otollisia olosuhteita.

Eero
Leinonen
Kuvat:
Kaastinen
Nygård

99

Ben Wilsonin kuva: Kaastinen Nygård

Sivo 100-101
Viljo
Gustafsson
Kuvat:
Kaastinen
Nygård

MINA EN OMISTA MITÄÄN. ÄITI MAA OMISTAA MINUT.
Elis Sinistö † 1912 - 2004

ELÄMÄNTAITEILIJA ELIS SINISTÖ

Jan Kaila

Mystikko, vapaa-ajattelija, taiteilija Elis Sinistö kuoli 6. heinäkuuta 2004 92-vuotiaana Kirkkonummen terveyskeskuksessa lyhyen sairauden jälkeen. Hän syntyi 1912 Oulussa.

Sinistö tunnettiin ennen kaikkea Kirkkonummen Veck-lahdessa sijaitsevan kokonaistaideteoksen Villa Mehun rakentajana ja vieraanvaraisena isäntänä. Villa Mehun maa-alueen Sinistö onnistui hankkimaan vuonna 1954 elettyään sitä ennen kiertolaisena pulakauden sekä sotien ajan hankalissa olosuhteissa. Villa Mehun perustaminen vaati sekin poikkeuksellista sisua - rahaa kun ei Sinistöllä juurikaan ollut.

”Menin tontteja mainostavan yhtiön toimistoon Katajanokalle ja kerroin etten pysty nyt tonttia kokonaan maksamaan. Sain maksaa sen työllä. Ne määräsivät minua viisitoista markkaa tunnilta. Pari vuotta meni niin, että tein päivätöitä yhtiölle ja öisin raivasin ja rakensin tonttiani. Usein olin niin väsynyt, että nukahdin ulkosalle takki päälle päälle pimennysverhona”, kertoi Sinistö myöhemmin. Vuoden sisällä valmistui tontille kuitenkin ensimmäinen rakennus *Aurinkosauna*, joka pyörivine ja avautuvine rakenteineen herätti lehdistönkin huomiota. Ja jatkoa seurasi: *Savusauna* 1956 ja samana vuonna laivamainen pääarakennus *Erakkokomaja* sekä myöhemmin m.m. huima monikerroksinen tornimainen *Seitsemäs Taivas* ja lapsille suunniteltu *Hotelli Elite*.

Sinistö on kertonut noudattaneensa kaikessa rakentamisessaan realismin, romantiikan ja mystiikan pyhää kolminaisuutta. *”Realismi on käytännöllinen hyöty. Romantiikka vetoaa sekä tunteisiin että mielikuvitukseen, siinä on värikkyyttä, syvyyttä ja tunnelmallisuutta. Mystillisyyks näkyy rakennuksissani siten, että niitä ei ole suunniteltu, vaan ne on koottu palalta oivalluksiin perustuen”.*

Villa Mehu herätti alkuaikoina ristiriitaisiakin tunteita. 1950- ja 1960-luvun vaurastumisen ja modernoitumisen tunnelmissa saattoi olla hankalaa ymmärtää Sinistön elämäntapaa johon kuului muiden hylkäämien materiaalien uusiokäyttö ja kaikenlainen askeettisuus. 1980-luvulla alkanut ekologisempi ja suvaitsevampi ajattelu muutti kuitenkin asioihin suhtautumista ja viime vuosikymmeninä on Villa Mehussa on riittänyt vieraita. Sinistön ihanne *”... että kaikki jotka luonani vierailevat, lähtisivät onnellisimpina kuin olivat tullessaan”* toteutui. Villa Mehusta muodostui suorastaan henkireikä monille, jotka kaipasivat taukoa aineellisesta kilpajuoksusta.

Sinistöä on usein luonnehdittu erakoksi. Vaikka hän saattoikin elellä viikkokausia omissa oloissaan jopa talvisen pimeyden ja kylmyyden keskellä ei hän kuitenkaan maailmasta vetäytyjä ollut, vaan ihminen jolle ajoittainen yksinäisyys merkitsi luovuuden edellytystä vastapainona vilkkaille yhteyksille maailmaan. Sinistön ihmissuhdeverkosto olikin poikkeuksellisen laaja. Hän tutustui jo varhain moniin keskeisiin ihmissielun tuntijoihin ja filosofiin, m.m. Yrjö Kalliseen. Sinistön oma elämäntarkastus oli suvaitsevainen ja monipuolinen, ja hän toteutti sitä käytännönläheisesti paitsi rakennusprojektiensa kautta myös harrastamalla henkitemiteitä, joogaa, tanssia, ru-noilua sekä laulua.

Useat kuvataiteilijat ovat valmistaneet kuvia ja saaneet innoitusta Sinistöstä ja Villa Mehusta. Lisäksi Sinistö toimi 1980-luvulla kiitettynä mallina monissa taidekouluissa. 1990-luvun loppupuolella sai Sinistö arvostusta myös Ite-taiteilijana.

Villa Mehu on Sinistön toivomusten mukaan tarkoitus säilyttää paikkana, jossa taiteilijat voivat työskennellä, huvitella ja olla onnellisia.

kirjoittaja on kirkkonummelainen taiteilija, joka on valokuvannut Sinistöä 1980-luvun puolivälistä sekä valmistanut hänestä vuonna 1992 kirjan

103

ITE - paikalla

KIRJOITTAJAT

Aivar Jürgenson, FT, dosentti, Tallinnan yliopisto ???????
Sirpa Kautiainen, vapaa toimittaja, Kauhajoki
Seppo Knuuttila, perinteentutkimuksen professori, Joensuun yliopisto
Leena Nygård, toimittaja, Kokkola
Rauni Ollikainen, TaL, lavastaja, Helsinki
Erkki Pirtola taiteilija, vapaa toimittaja ja kirjoittaja, Helsinki
Jaana Saario TaM, kuvataiteilija, Halikko
Sinikka Vakimo FT, kulttuurigerontologi, Joensuun yliopisto
Johanna Westersund, toimittaja, Joensuu
Markus Virtanen, vapaa kirjoittaja, Helsinki
Elina Vuorimies FM, projektikoordinaattori, ITE-museo, Kaustinen
Jan Kaila, taiteen tohtori, valokuvaaja

NYKYKANSANTAITEEN VUOSIKIRJA 3

Toimittanut: Seppo Knuuttila
Maahenki Oy
Toimituskunta: Seppo Knuuttila (päätoimittaja),
 Veli Granö, Liisa Heikkilä Palo, Raija Kallioinen,
 Erkki Pirtola, Elina Vuorimies;
 Kansankulttuurit kohtaavat -projektin edustajina
 Arto Tuominen, Ari Piispanen, Jaana Saario
Avustava toimitus: Raija Kallioinen
Kuvatoimitus: Raija Kallioinen, Arto Tuominen
Ulkoasu ja taitto: Joakim Eskildsen
Värierottelut: Joakim Eskildsen
Painopaikka: Karisto, Hämeenlinna
 © Kirjoittajat, valokuvaajat ja Maahenki Oy
 ISBN 952-5328-44-9
 Maahenki Oy, Helsinki 2004